

Παραδοτέο 2.2.

Οδηγός Επιμορφωτή

Έργο

«Εκπόνηση επιμορφωτικού εκπαιδευτικού ενημερωτικού υλικού και προγράμματος σπουδών επιμόρφωσης»

που εντάσσεται στις Πράξεις «Ανάπτυξη και Λειτουργία Δικτύου Πρόληψης και Αντιμετώπισης των Φαινομένων Σχολικής Βίας και Εκφοβισμού», των Αξόνων Προτεραιότητας 1 & 2 του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση», το οποίο συγχρηματοδοτείται από το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο (ΕΚΤ).

Αθήνα, Φεβρουάριος 2015

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

	Εισαγωγή	5
Α΄ ΜΕΡΟΣ	Η ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΕΝΗΛΙΚΩΝ ΚΑΙ Η ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΤΗΣ	7
A.1.	Ιδιαιτερότητες της Εκπαίδευσης Ενηλίκων (ΕΕ)	7
	1.1. Ποιος είναι ενήλικος;	7
	1.2. Τί είναι εκπαίδευση;	7
	1.3. Τί είναι εκπαίδευση ενηλίκων (ΕΕ);	7
	1.4. Διαστάσεις της εκπαίδευσης ενηλίκων	10
	1.5. Λειτουργίες της εκπαίδευσης ενηλίκων	10
	1.6. Χαρακτηριστικά της εκπαίδευσης ενηλίκων	10
	1.7. Βασικές αρχές της εκπαίδευσης ενηλίκων	11
	1.8. Η επιστήμη της εκπαίδευσης ενηλίκων	12
	1.9. Σύγχρονες εξελίξεις της εκπαίδευσης ενηλίκων	12
A.2.	Ο ρόλος του εκπαιδευτή ενηλίκων	14
	2.1. Χαρακτηριστικά του καλού επιμορφωτή	16
	2.2. Διαστάσεις του ρόλου του επιμορφωτή	16
	2.3. Ο επιμορφωτής του αύριο	17
A.3.	Ειδικά θέματα επιμόρφωσης εκπαιδευτικών	19
	3.1. Επιμορφωτική εκπαιδευτική πολιτική	22
A.4.	Χρησιμότητα των ΤΠΕ ως μέσων αυτοεπιμόρφωσης των εκπαιδευτικών	23
A.5.	Διαδικασίες αξιολόγησης ενηλίκων εκπαιδευομένων	24
	5.1. Αξιολόγηση και πιστοποίηση	27
A.6.	Εννοιολογικά, συναισθηματικά και κοινωνικά προβλήματα των εκπαιδευτικών που σχετίζονται με θέματα της επιμόρφωσής τους και αντιμετώπισή τους	28
A.7.	Μεθοδολογία εκπαίδευσης ενηλίκων	33
	7.1 Ανάλυση –διάγνωση εκπαιδευτικών αναγκών	35
	7.2 Συνδυασμός διαφορετικών μεθόδων εκπαίδευσης και επιμόρφωσης	36
Β΄ ΜΕΡΟΣ	ΤΟ ΕΠΙΜΟΡΦΩΤΙΚΟ ΥΛΙΚΟ ΚΑΙ Η ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΤΟΥ	39
B.1.	Το Πρόγραμμα Επιμόρφωσης	39
B.2.	Το Επιμορφωτικό Υλικό	41
	2.1. ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1	43
	2.2. ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2	48
	2.3. ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3	54
	2.4. ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4	65
	2.5. ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5	73
	2.6. ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6	79
	2.7. ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7	93
	2.8. ΚΕΦΑΛΑΙΟ 8	96
	2.9. ΚΕΦΑΛΑΙΟ 9	99
	2.10. ΚΕΦΑΛΑΙΟ 10	106

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Το φαινόμενο της σχολικής βίας και του εκφοβισμού λαμβάνει ανησυχητικές διαστάσεις και έχει αρνητικές συνέπειες τόσο στην ψυχοσυναισθηματική ανάπτυξη των παιδιών όσο και στη διαδικασία μάθησης. Το έργο «Εκπόνηση επιμορφωτικού εκπαιδευτικού ενημερωτικού υλικού και προγράμματος σπουδών επιμόρφωσης» αποσκοπεί στο σχεδιασμό και στην ανάπτυξη εκπαιδευτικού υλικού σε έντυπη και σε ψηφιακή μορφή που θα χρησιμοποιηθεί για την επιμόρφωση και την ενημέρωση στελεχών εκπαίδευσης, εκπαιδευτικών, γονέων, μαθητών και γενικότερα του κοινωνικού συνόλου σε θέματα που αφορούν στη διάγνωση, πρόληψη και αντιμετώπιση της σχολικής βίας και εκφοβισμού, στη διενέργεια προγράμματος επιμόρφωσης στελεχών εκπαίδευσης και εκπαιδευτικών, στο σχεδιασμό και στην ανάπτυξη μεθοδολογίας και εργαλείων για την εκτίμηση του φαινομένου στα ελληνικά σχολεία και τη χρησιμοποίησή για τη διενέργεια έρευνας και την εκπόνηση μελέτης και εντάσσεται στην πράξη «Ανάπτυξη και Λειτουργία Δικτύου Πρόληψης και Αντιμετώπισης των Φαινομένων Σχολικής Βίας και Εκφοβισμού» που σχεδίασε το Υπουργείο Πολιτισμού, Παιδείας και Θρησκευμάτων στο πλαίσιο του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση».

Η Πράξη «Ανάπτυξη και Λειτουργία Δικτύου Πρόληψης και Αντιμετώπισης των Φαινομένων Σχολικής Βίας και Εκφοβισμού – ΑΠ1, ΑΠ2 & ΑΠ3» του Ε.Π. «Εκπαίδευση και Διά Βίου Μάθηση» συγχρηματοδοτήθηκε από την Ευρωπαϊκή Ένωση (Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο) και από εθνικούς πόρους και υλοποιήθηκε από την Ειδική Υπηρεσία Εφαρμογής Εκπαιδευτικών Δράσεων (ΕΥΕ ΕΔ) του Υπουργείου Πολιτισμού, Παιδείας και Θρησκευμάτων σε σύμπραξη με το Ινστιτούτο Τεχνολογίας Υπολογιστών & Εκδόσεων «ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ».

Στόχος της Πράξης είναι η συγκρότηση μιας υποστηρικτικής δομής - δικτύου για την προώθηση εξειδικευμένων δράσεων πρόληψης, ενημέρωσης και ευαισθητοποίησης στη σχολική βία και τον εκφοβισμό, την εκπόνηση ψηφιακού και έντυπου εκπαιδευτικού υλικού, την επιμόρφωση εκπαιδευτικών και στελεχών της Εκπαίδευσης, την ενημέρωση μαθητών και γονέων πάνω στο θέμα καθώς και τη ανάδειξη καλών πρακτικών.

Το έργο «Εκπόνηση επιμορφωτικού εκπαιδευτικού ενημερωτικού υλικού και προγράμματος σπουδών επιμόρφωσης» υλοποιείται από το Ίδρυμα Θεμιστοκλή και Δημήτρη Τσάτσου – Κέντρο Ευρωπαϊκού Συνταγματικού Δικαίου το διάστημα Νοέμβριος 2014 – Ιούνιος 2015. Το έργο εγκρίθηκε από την Κεντρική Επιστημονική Επιτροπή των Πράξεων και το Παιδαγωγικό Ινστιτούτο.

Το παρόν Παραδοτέο αποτελεί τον Οδηγό Επιμορφωτή, που θα χρησιμοποιήσουν οι εκπαιδευτικοί που ανήκουν στις Περιφερειακές Ομάδες Δράσεων Πρόληψης κατά το δεύτερο κύκλο της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης, οπότε και θα κληθούν να εκπαιδεύσουν σε θέματα που αφορούν στην αναγνώριση, πρόληψη, αντιμετώπιση της σχολικής βίας και εκφοβισμού 16.000 εκπαιδευτικούς που εντάσσονται στις Ομάδες

Δράσεων Πρόληψης για τη σχολική βία ανά την περιφέρεια, με βάση το εκπαιδευτικό υλικό που εκπονήθηκε στο πλαίσιο υλοποίησης του έργου.

Ο Οδηγός Επιμορφωτή αποτελείται από δύο βασικά μέρη. Στο πρώτο μέρος αναλύονται οι βασικές θεωρητικές αρχές της εκπαίδευσης ενηλίκων και η μεθοδολογία της. Ειδικότερα, περιγράφονται οι ιδιαιτερότητες της Εκπαίδευσης Ενηλίκων (Ε.Ε.), ο ρόλος του εκπαιδευτή ενηλίκων, ορισμένα ειδικά θέματα επιμόρφωσης εκπαιδευτικών, η χρησιμότητα των Τεχνολογιών της Πληροφορίας και Επικοινωνίας (Τ.Π.Ε.) ως μέσων αυτοεπιμόρφωσης των εκπαιδευτικών, οι διαδικασίες αξιολόγησης ενηλίκων εκπαιδευομένων και τα εννοιολογικά, συναισθηματικά και κοινωνικά προβλήματα των εκπαιδευτικών που σχετίζονται με θέματα της επιμόρφωσής τους και αντιμετώπισή τους. Τέλος, αναλύεται η εκπαιδευτική προσέγγιση που θα αξιοποιηθεί στο πλαίσιο του συγκεκριμένου έργου, ενώ περιγράφονται και τα βήματα σχεδιασμού και υλοποίησης των επιμορφωτικών προγραμμάτων σύμφωνα με την προσέγγιση του Αναδόχου του έργου.

Στο δεύτερο μέρος του παρόντος Οδηγού παρατίθεται η δομή και το πρόγραμμα επιμόρφωσης σε διδακτικές ώρες. Επιπλέον, αναλύεται η οργάνωση του επιμορφωτικού υλικού. Ειδικότερα, παρουσιάζονται αναλυτικά η διάρκεια επιμόρφωσης, ο γενικός σκοπός, τα προσδοκώμενα αποτελέσματα, οι έννοιες κλειδιά και οι εισαγωγικές παρατηρήσεις του κάθε κεφαλαίου και των επιμέρους ενοτήτων του κάθε κεφαλαίου. Επιπλέον, παρατίθεται και μια σύνοψη για το κάθε κεφάλαιο ξεχωριστά.

Είναι σημαντικό να επισημανθεί ότι οι όροι «θύμα» και «θύτης» χρησιμοποιούνται στο κείμενο για χάρη του λόγου. Η χρήση τους, όπως και άλλων αρνητικών όρων (π.χ. νταής, δράστης), στην καθημερινή πρακτική δημιουργεί «ταμπέλες», στιγματίζει και επηρεάζει την αυτοεικόνα των ατόμων.

Επιστημονικά Υπεύθυνη για το παραδοτέο: Ζαχαρούλα Σμυρναίου, Επίκουρη Καθηγήτρια ΕΚΠΑ

**Ακόμη, χρησιμοποιήθηκαν οι όροι «σχολική» βία και εκφοβισμός και όχι «ενδοσχολική», σύμφωνα με τους όρους της Πράξης στην οποία εντάσσεται το έργο και την προκήρυξή του.*

Α΄ ΜΕΡΟΣ: Η ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΕΝΗΛΙΚΩΝ ΚΑΙ Η ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΤΗΣ

A.1. Ιδιαιτερότητες της Εκπαίδευσης Ενηλίκων (ΕΕ)

Η Εκπαίδευση Ενηλίκων (ΕΕ) είναι τόσο ένα ατομικό μορφωτικό γεγονός όσο και μία λειτουργία του εκπαιδευτικού συστήματος. Επομένως, πρέπει να ειπωθεί:

- α. σε διδακτικό επίπεδο της ατομικής μορφωτικής διαδικασίας, αλλά και
- β. να συμπεριλάβει στην εξέταση τις ιστορικές και κοινωνικές διαστάσεις της θεσμοποιημένης μάθησης των ενηλίκων.

1.1. Ποιος είναι ενήλικος;

- α. όποιος συμπεριφέρεται ως ενήλικος, δηλαδή όποιος ασκεί κοινωνικούς ρόλους ενήλικου (κοινωνικός ορισμός)
- β. όποιος έχει την αυτοαντίληψη του ενήλικου (ψυχολογικός ορισμός).

1.2. Τί είναι εκπαίδευση;

Εκπαίδευση είναι η συστηματική και οργανωμένη προσπάθεια ενηλίκων για απόκτηση γνώσεων, δεξιοτήτων, στάσεων, αξιών κ.λπ. κάτω από την καθοδήγηση ειδικού επιμορφωτή. Η εκπαίδευση είναι έννοια πολύ ευρύτερη από την «κατάρτιση» (κυρίως επαγγελματική), με την οποία πολλές φορές κακώς συγχέεται.

1.3. Τί είναι εκπαίδευση ενηλίκων (ΕΕ);

Είναι η εκπαίδευση ατόμων έξω από το τυπικό εκπαιδευτικό σύστημα. Αντιδιαστέλλεται από την εκπαίδευση των μαθητών, των σπουδαστών και των φοιτητών, αφού οι ενήλικοι χρειάζονται εντελώς διαφορετική παιδαγωγική αντιμετώπιση. Εννοείται ότι με τη συγκεκριμένη χρήση του όρου αποκλείονται από την εξέταση οι προπτυχιακοί και μεταπτυχιακοί φοιτητές, οι οποίοι μολονότι είναι ενήλικοι, δεν εμπίπτει η εκπαίδευσή τους στην ΕΕ.

Παράλληλα, με τον όρο «εκπαίδευση ενηλίκων» χρησιμοποιούνται, επίσης, και οι παρακάτω συναφείς όροι, πολλές φορές σχεδόν συνώνυμοι, αλλά όχι απολύτως επικαλυπτόμενοι.

Συνεχιζόμενη εκπαίδευση, την πρόβαλε ο Olof Palme, Υπουργός Παιδείας της Σουηδίας το 1968, σε συνάντηση του ΟΟΣΑ στις Βερσαλλίες. Στόχος της συνεχιζόμενης εκπαίδευσης είναι η αλλαγή του εκπαιδευτικού συστήματος, ώστε οι ευκαιρίες μάθησης και η πρόσβαση στην οργανωμένη και συστηματική εκπαίδευση να είναι εφικτή και προσιτή σε όλη την διάρκεια της ζωής κάθε ατόμου.

Με την έννοια αυτή, η συνεχιζόμενη εκπαίδευση έχει πολλά κοινά με την ιδέα της **συνεχούς εκπαίδευσης** (education permanente), την οποία προωθεί το Συμβούλιο της Ευρώπης, και της διά βίου εκπαίδευσης, την οποία προωθεί η UNESCO και εσχάτως η Ευρωπαϊκή Ένωση. Οπωσδήποτε, πάντως, οι έννοιες αυτές, τουλάχιστον την εποχή αυτή, υποδήλωναν κυρίως στόχους της εκπαιδευτικής πολιτικής και όχι συγκεκριμένες εκπαιδευτικές πρακτικές. Ως αφετηρία τους λειτουργούσε η πεποίθηση ότι η πρόσβαση στις εκπαιδευτικές ευκαιρίες δεν πρέπει να περιορίζονται στα πρώτα μόνο χρόνια, αλλά να εξασφαλίζεται καθ' όλη την διάρκεια της ζωής του ατόμου.

Ο Οργανισμός Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης καθιέρωσε το 1973 τον όρο «**εναλλασσόμενη εκπαίδευση**» (recurrent education), που προσδιορίζεται ως η πολυδιάστατη εκπαιδευτική στρατηγική μετά από την υποχρεωτική εκπαίδευση, η οποία περιλαμβάνει περιόδους παρακολούθησης εκπαιδευτικών προγραμμάτων, εναλλασσόμενες με περιόδους εργασίας ή άλλων δραστηριοτήτων.

Ενώ λοιπόν η διά βίου εκπαίδευση (life-long education) και η συνεχής εκπαίδευση (education permanente) δίνουν έμφαση στην γενική μόρφωση και στην ελευθέρια εκπαίδευση, η συνεχιζόμενη εκπαίδευση έχει πιο ρεαλιστικό προσανατολισμό, καθώς είναι ευνόητο ότι οι κυβερνήσεις και οι εργοδότες είναι πιο εύκολο να πεισθούν να χρηματοδοτήσουν σε πιο περιορισμένη κλίμακα την εξασφάλιση ίσων εκπαιδευτικών ευκαιριών. Μ' άλλα λόγια, η διά βίου εκπαίδευση δίνει, συνήθως, έμφαση στην επέκταση της παροχής μόρφωσης μέχρι την ενήλικη ζωή ως βασικό δικαίωμα του ατόμου, ενώ η συνεχιζόμενη εκπαίδευση δίνει μεγαλύτερο βάρος στον βαθμό ανταπόκρισης των σκοπών και των λειτουργιών της εκπαίδευσης με τον κόσμο της εργασίας.

Οι έννοιες της συνεχούς εκπαίδευσης (continuous education) ή της εναλλασσόμενης εκπαίδευσης (recurrent education) ή της **διά βίου εκπαίδευσης** (life-long education) είναι από τις πιο πλατιές απ' όσες χρησιμοποιούνται σχετικώς. Κατά τα τελευταία χρόνια έχουν δώσει την θέση τους στον όρο διά βίου εκπαίδευση. Όταν μιλούμε για διά βίου εκπαίδευση, εννοούμε την εκπαίδευση η οποία προσφέρεται σε όλα τα περιβάλλοντα (settings), τυπικά και άτυπα, θεσμοποιημένα και μη θεσμοποιημένα. Με

τον όρο διά βίου εκπαίδευση, δηλαδή, εννοούμε τις οργανωτικές και διδακτικές δομές και στρατηγικές οι οποίες επιτρέπουν (ή βοηθούν) να λάβει χώρα η μάθηση από την νηπιακή ηλικία μέχρι την γεροντική. Με βάση μάλιστα τον ορισμό του Philip Coombs, το κύριο στοιχείο της διά βίου εκπαίδευσης δεν είναι το γεγονός ότι περιλαμβάνει τόσο την τυπική όσο και την άτυπη εκπαίδευση, αλλά, κυρίως, ότι χαρακτηρίζεται από ευκαμψία ως προς τον χρόνο, τον χώρο, το περιεχόμενο, τις τεχνικές διδασκαλίας κ.λπ.

1.3.1. Εκπαίδευση Ενηλίκων

Ο όρος χρησιμοποιείται με τρεις έννοιες συνήθως:

α. Με την πιο πλατιά σημασία η έννοια περιγράφει μια διαδικασία, τη διαδικασία της μάθησης από ενήλικες. Με την έννοια αυτή συμπεριλαμβάνει όλες σχεδόν τις εμπειρίες μάθησης ώριμων ατόμων με βάση τις οποίες αποκτούν νέες γνώσεις, δεξιότητες, κατανόηση, στάσεις, ενδιαφέροντα, αξίες κ.λπ.

β. Με μια, μάλλον, τεχνική έννοια η εκπαίδευση ενηλίκων περιγράφει μια σειρά από οργανωμένες δραστηριότητες τις οποίες εφαρμόζουν πολλά και διάφορα ιδρύματα για την επίτευξη συγκεκριμένων εκπαιδευτικών στόχων.

γ. Η τρίτη σημασία συνδυάζει όλες αυτές τις διαδικασίες και δραστηριότητες στην ιδέα της εξέλιξης ή στο πεδίο της κοινωνικής πρακτικής. Με την έννοια αυτή η εκπαίδευση ενηλίκων συνενώνει σ' ένα διακριτό κοινωνικό σύστημα όλα τα άτομα, τα ιδρύματα και τους φορείς που ενδιαφέρονται για την εκπαίδευση ενηλίκων, με απώτερο σκοπό τη διεύρυνση των ευκαιριών μάθησης των ενηλίκων και την προώθηση του γενικού επιπέδου του πολιτισμού.

Ο όρος «Εκπαίδευση Ενηλίκων» καθιερώθηκε κυρίως από την UNESCO στην σύνοδο του Ναϊρόμπι το 1976. Σύμφωνα με την αντίληψη της UNESCO, η εκπαίδευση ενηλίκων δεν πρέπει να θεωρείται ως μια αυτόνομη εκπαιδευτική προσπάθεια, αλλά αποτελεί υποκατηγορία ενός ευρύτερου σχήματος της διά βίου εκπαίδευσης και μάθησης. Όπως έχουμε σημειώσει εξάλλου παραπάνω, η έννοια της διά βίου εκπαίδευσης και μάθησης είναι ευρύτερη της έννοιας της εκπαίδευσης ενηλίκων. Η διά βίου εκπαίδευση και μάθηση, δηλαδή, περιλαμβάνει τόσο τις εκπαιδευτικές ρυθμίσεις οι οποίες εντάσσονται στο τυπικό εκπαιδευτικό σύστημα όσο και οποιαδήποτε μορφή εκπαίδευσης έξω και πέρα απ' αυτό.

1.4. Διαστάσεις της εκπαίδευσης ενηλίκων

Οι διαστάσεις της εκπαίδευσης ενηλίκων (ΕΕ) είναι οι εξής:

- α. Βασική ή συμπληρωματική ΕΕ
- β. Επαγγελματική ΕΕ (συνεχιζόμενη εκπαίδευση με τη στενή έννοια)
- γ. Πολιτική και κοινωνική ΕΕ
- δ. Γενική ή ελεύθερα ΕΕ
- ε. Κατάρτιση και επιμόρφωση παιδαγωγών της εκπαίδευσης ενηλίκων (επιμορφωτών).

1.5. Λειτουργίες της εκπαίδευσης ενηλίκων

Οι βασικές λειτουργίες της εκπαίδευσης ενηλίκων είναι οι εξής:

- α. Λειτουργία της εξασφάλισης προσόντων
- β. Λειτουργία της εξατομίκευσης
- γ. Λειτουργία του εκδημοκρατισμού.

1.6. Χαρακτηριστικά της εκπαίδευσης ενηλίκων

Η εκπαίδευση ενηλίκων έχει τα εξής χαρακτηριστικά:

- α. Παγκοσμιότητα
- β. Προαιρετικότητα
- γ. Ανοιχτότητα.

1.7. Βασικές αρχές της εκπαίδευσης ενηλίκων

Οι βασικές αρχές της εκπαίδευσης ενηλίκων καταγράφονται ως εξής:

1. Η εκπαίδευση ενηλίκων πρέπει να γίνεται κατά τρόπο οργανωμένο, από κατάλληλο και ειδικώς εκπαιδευμένο προσωπικό, σε ειδικά για την εκπλήρωση αυτού του σκοπού ιδρύματα.
2. Η εκπαίδευση ενηλίκων πρέπει ν' αποτελεί πρωταρχικό ή τουλάχιστον έναν από τους πρωταρχικούς σκοπούς του αντίστοιχου εκπαιδευτικού ιδρύματος.
3. Ο βασικός σκοπός της εκπαίδευσης ενηλίκων μπορεί να συνδέεται και με άλλους σκοπούς (π.χ. κοινωνικότητα και κοινωνικές συναναστροφές, πληροφόρηση, διασκέδαση κ.λπ.), μόνο όταν καθίσταται σαφές ότι πρώτη προτεραιότητα έχει η εκπλήρωση του βασικού σκοπού.
4. Η εκπαίδευση ενηλίκων κατά τον καθορισμό των σκοπών και των στόχων, τον προσδιορισμό των περιεχομένων και την επιλογή των μεθόδων πρέπει να προσανατολίζεται στις γενικότερες εμπειρίες ζωής και στις ειδικότερες επαγγελματικές εμπειρίες του ώριμου ενηλίκου και να τις αξιοποιεί με κατάλληλο τρόπο.
5. Οι εκδηλώσεις της εκπαίδευσης ενηλίκων πρέπει να κοινοποιούνται ευρέως και να είναι προσιτές σε κάθε ενδιαφερόμενο.
6. Η συμμετοχή στην εκπαίδευση ενηλίκων πρέπει να είναι προαιρετική.
7. Η εκπαίδευση ενηλίκων είναι εφικτή και απαραίτητη σε κάθε στάδιο της ενήλικης ζωής του ανθρώπου.
8. Οι ενήλικοι πρέπει να έχουν την ευκαιρία και τη δυνατότητα να επιλέγουν τα ιδρύματα και τις εκδηλώσεις της εκπαίδευσης ενηλίκων και να συγκαθορίζουν τους σκοπούς, τα περιεχόμενα και τις μεθόδους διδασκαλίας.
9. Οι ενήλικοι παίρνουν μέρος σε μαθήματα και εκδηλώσεις της εκπαίδευσης ενηλίκων με ατομική ευθύνη και συνευθύνονται για την επιτυχία της.
10. Η επιτυχής και ικανοποιητική συμμετοχή σε μαθήματα και εκδηλώσεις της εκπαίδευσης ενηλίκων πρέπει κατά το δυνατόν να πιστοποιείται από το ίδρυμα που διενεργεί την συγκεκριμένη εκπαίδευση.
11. Ως τέταρτη βαθμίδα της εκπαίδευσης, η εκπαίδευση ενηλίκων πρέπει, όπως γίνεται και στις άλλες βαθμίδες εκπαίδευσης, να παρέχει τη δυνατότητα στον σπουδαστή να αποκτά γνώσεις και προσόντα ουσιαστικά και χρήσιμα τόσο στο κοινωνικό όσο και στο επαγγελματικό πεδίο, τα οποία, μάλιστα, πρέπει να κατοχυρώνονται με την σχετική πιστοποίηση.

1.8. Η επιστήμη της εκπαίδευσης ενηλίκων

Αν η Παιδαγωγική είναι η επιστήμη η οποία ασχολείται με το φαινόμενο της αγωγής, τότε η επιστήμη της εκπαίδευσης ενηλίκων πρέπει να ονομάζεται «Παιδαγωγική των ενηλίκων». Ο όρος αυτός, ωστόσο, εμπεριέχει ένα οξύμωρο, αφού το έτυμον της Παιδαγωγικής αναφέρεται στην αγωγή των παιδιών και όχι των ενηλίκων. Για τον λόγο αυτό, ήδη από το 1833 χρησιμοποιήθηκε ο όρος Ανδραγωγική, για να υποδηλώσει την αγωγή πέρα από την ηλικία του παιδιού, δηλαδή, στην ηλικία του άνδρα. Ο όρος Ανδραγωγική υποδηλώνει την αποστασιοποίηση της θεωρίας της εκπαίδευσης ενηλίκων από εκείνη της αγωγής των παιδιών και των νέων (= Παιδαγωγική), θέτει, ωστόσο, την εκπαίδευση ενηλίκων σε ίδια μοίρα και αξία με την αγωγή των παιδιών και των νέων. Με αυτή την έννοια ο όρος Ανδραγωγική δεν νοείται ως αντιθετικός προς εκείνον της Παιδαγωγικής, εξυπονοεί, πάντως, τη σχετική αυτονομία της εκπαίδευσης ενηλίκων και επισημαίνει ότι δεν είναι σωστό να μεταφέρονται στην εκπαίδευση ενηλίκων ιδέες και μέθοδοι της αγωγής των παιδιών και των νέων.

Και ο όρος Ανδραγωγική, ωστόσο, παρουσιάζει ένα σοβαρό μειονέκτημα: Αναφέρεται στην αγωγή των ενηλίκων ανδρών, όχι, όμως, και των γυναικών, οι οποίες μάλιστα σε πολλές περιπτώσεις είναι περισσότερες. Δεν είναι, ωστόσο, αυτός ο κύριος λόγος ο οποίος συντέμνει στην αδυναμία καθιέρωσης και γενίκευσής του, όσο, κυρίως, η εσφαλμένη ψυχολογική άποψη, η οποία επικρατούσε σχεδόν μέχρι τα τελευταία χρόνια, σύμφωνα με την οποία η αγωγή (πρέπει να) σταματάει με την ενηλικίωση και την επίτευξη της ωριμότητας. Παρ' όλα αυτά, ήδη κατά τη διάρκεια του μεσοπολέμου άρχισε να γίνεται χρήση του όρου Ανδραγωγική, κυρίως στη Γερμανία, στην Ελβετία και στις Κάτω Χώρες (Ολλανδία Βέλγιο), ενώ στις πρώην σοσιαλιστικές χώρες ο όρος χρησιμοποιείται ακόμα και σήμερα πολύ συχνά ως συνώνυμος της εκπαίδευσης ενηλίκων και ως τεχνικός όρος ο οποίος υποδηλώνει, κυρίως, τις διαφορετικές μεθόδους που πρέπει να εφαρμόζονται κατά την εκπαίδευση και την διδασκαλία ενηλίκων.

1.9. Σύγχρονες εξελίξεις της εκπαίδευσης ενηλίκων

Η σύγχρονη τεχνολογία επηρεάζει σοβαρά τις εξελίξεις στην περιοχή της εκπαίδευσης ενηλίκων. Διατυπώνεται συχνά η άποψη ότι η τεχνολογική ανάπτυξη δημιουργεί τόσες θέσεις εργασίας όσες και καταργεί. Μερικοί, μάλιστα, δέχονται ότι η τεχνολογία και ιδίως η μικροτεχνολογία επηρεάζει αρνητικά το ισοζύγιο αυτό. Για ν' αντισταθμίσει, λοιπόν, μια εθνική οικονομία τις απώλειες σε θέσεις εργασίας, πρέπει να δημιουργεί νέες και, παράλληλα, ν' ανοίγει νέες αγορές. Με άλλα λόγια, η επίδραση των νέων τεχνολογιών και των νέων εξελίξεων στη ζήτηση εργασίας είναι σημαντική και

ασφαλώς αρνητική και, επομένως, πρέπει να βρεθεί τρόπος ν' αντισταθμισθεί, για να μην δημιουργήσει προβλήματα κοινωνικών αναταραχών. Δύο τέτοιες ενδεικτικές αλλαγές είναι:

α. Ο αυξανόμενος αριθμός γυναικών οι οποίες βγαίνουν από το σπίτι και αναζητούν αμειβόμενη εργασία

β. Η γήρανση της «γενιάς της έκρηξης των γεννήσεων», η οποία δε γεμίζει πια τις αίθουσες διδασκαλίας, αλλά τον κατάλογο των υποψηφίων για θέσεις εργασίας ή των ανέργων. Πέρα απ' αυτά, η εργάσιμη εβδομάδα μειώνεται, οι αργίες και οι διακοπές διευρύνονται και κατ' αυτόν τον τρόπο προκύπτει μια σημαντική μεταβολή στην αναλογία της εργασίας προς άλλες δραστηριότητες του ατόμου. Τέλος, ο χρόνος ο οποίος δαπανάται στην εργασία συγκεντρώνεται όλο και περισσότερο γύρω στη μέση ηλικία, ενώ ο χρόνος κατά τον οποίο το άτομο δεν εργάζεται κατανέμεται στα πρώτα και στα τελευταία έτη της ζωής του. Κατά συνέπεια, η δημιουργία και η εκμετάλλευση εκπαιδευτικών ευκαιριών από το άτομο κατά τις περιόδους αυτές είναι ζωτικής σπουδαιότητας για τις σημερινές κοινωνίες.

Κατά την εκπαίδευση εργατικού δυναμικού και, κυρίως, κατά την επιμόρφωση ενηλίκων, δεν μπορεί κανείς ν' αγνοήσει τη μεταβαλλόμενη σχέση εργάσιμου και ελεύθερου χρόνου. Εξίσου σημαντικό είναι, ωστόσο, ν' αξιοποιούν οι άνθρωποι τις εκπαιδευτικές ευκαιρίες, κατά τις περιόδους κατά τις οποίες δεν εργάζονται, για την ανάπτυξη και την καλλιέργεια των ιδιαίτερων ενδιαφερόντων τους.

Σίγουρα η εκπαίδευση είναι ένας ανάμεσα σε πολλούς θεσμούς που πρέπει να απαντήσουν με δημιουργικό τρόπο σ' αυτές τις νέες κοινωνικές και οικονομικές εξελίξεις. Η σχέση, ωστόσο, αυτών των εξελίξεων με την εκπαίδευση ενηλίκων είναι τώρα περισσότερο άμεση, διότι το εργατικό δυναμικό χρειάζεται καλύτερη εκπαίδευση, αφού η καλύτερη εκπαίδευση εξασφαλίζει καλύτερη προσαρμογή στις μεταβαλλόμενες συνθήκες παραγωγής. Θα μπορούσε, ίσως, να ισχυρισθεί κανείς ότι οι σημερινές κοινωνίες χαρακτηρίζονται από πλεόνασμα και όχι από έλλειμμα εκπαιδευμένου εργατικού δυναμικού. Και, όμως, υπάρχουν ενδείξεις ότι σε ορισμένα επαγγέλματα τα οποία απαιτούν ειδικές γνώσεις, δεξιότητες και ικανότητες διαπιστώνεται συχνά έλλειψη προσωπικού. Η έλλειψη αυτή οφείλεται σε δύο λόγους:

α. Σε δυσκολία της εκπαίδευσης (γενικής και επαγγελματικής) να προσαρμοσθεί στις νέες ανάγκες

β. Στην πρακτική των επιχειρήσεων, είτε εξαιτίας νοοτροπίας είτε εξαιτίας οικονομικών δυσκολιών, να στηρίζονται κυρίως στο υπάρχον προσωπικό και να το επιμορφώνουν επιφανειακά, παρά να προσλαμβάνουν νέο. Στην σημερινή, και πολύ περισσότερο στην αυριανή, εποχή κατά την οποία η ανάγκη πιέζει για ένα εργατικό

δυναμικό εκπαιδευμένο και συγχρόνως ευέλικτο, η ανάγκη για περισσότερες ευκαιρίες εκπαίδευσης ενηλίκων γίνεται επιτακτική ανάγκη.

A.2. Ο ρόλος του εκπαιδευτή ενηλίκων

Μέχρι το πρόσφατο παρελθόν στην Ελλάδα, όπως ασφαλώς και σε πολλές άλλες χώρες, η εκπαίδευση ενηλίκων ήταν μια δραστηριότητα η οποία γινόταν τιμητικά ή έστω με αντιμισθία και δεν αποτελούσε εργασία, ούτε καν μερικής απασχόλησης. Δεν υπήρχε, εξάλλου, ειδική εκπαίδευση, ούτε αντίστοιχο επάγγελμα. Παρακολουθώντας τις εξελίξεις, διαπιστώνουμε ότι πρέπει να υπάρχει καταρχήν μια ασχολία που καλύπτει μια κοινωνική ανάγκη, στη συνέχεια να θεσμοθετηθεί ειδική για την ασχολία εκπαίδευση, ώστε να ασκείται με επαγγελματισμό. Με βάση τα παραπάνω, δεν έχει αναπτυχθεί ακόμα ο επαγγελματισμός στην περιοχή της εκπαίδευσης ενηλίκων στην Ελλάδα, αφού ελάχιστοι μέχρι στιγμής έχουν ως αποκλειστική και κύρια απασχόληση την εκπαίδευση ενηλίκων.

Η εργασία στην περιοχή της εκπαίδευσης ενηλίκων περιλαμβάνει μια πολύ μεγάλη ποικιλία δραστηριοτήτων. Σε αντίθεση προς τις σαφώς οριοθετημένες δραστηριότητες άλλων παιδαγωγικών επαγγελμάτων και επαγγελματιών, οι οποίοι εργάζονται σε διάφορα ιδρύματα εκπαίδευσης, η δράση της εκπαίδευσης ενηλίκων δεν περιορίζεται μόνο στην διδασκαλία, δεν περιλαμβάνει μόνον εκπαιδευτικές δραστηριότητες με την στενή έννοια, αλλά και διαλέξεις, επιμορφωτικές εκδρομές, εξ αποστάσεως εκπαίδευση, συζήτηση σε μία εκπομπή τηλεοράσεως, συμμετοχή σε πρωτοβουλίες πολιτών, εργαστήρια κ.λπ. Δεν χωρεί αμφισβήτηση, ωστόσο, ότι ο κορμός των δραστηριοτήτων της εκπαίδευσης ενηλίκων είναι παιδαγωγικός.

Ακόμα και σε προοδευμένες στο πεδίο της εκπαίδευσης ενηλίκων χώρες το διδακτικό προσωπικό σπάνια είναι πλήρους και αποκλειστικής απασχόλησης. Και εκεί, όπως και στη χώρα μας, γενικώς οι εκπαιδευτικοί της πρωτοβάθμιας και της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης αποτελούν το μεγαλύτερο ποσοστό των διδασκόντων και ακολουθούν οι ειδικοί και εξειδικευμένοι υπάλληλοι του εμπορίου, της βιομηχανίας κ.λπ. Για τον λόγο αυτό, το μεγαλύτερο ποσοστό των εργαζομένων στην εκπαίδευση ενηλίκων κατέχει πανεπιστημιακό πτυχίο διδασκαλικών κυρίως, και καθηγητικών σχολών και ένα μικρότερο άλλων ποικίλων ειδικοτήτων.

Στην περιοχή της διδασκαλίας ακόμα και οι ονομασίες των εργαζομένων ποικίλλουν: διδάσκων, καθηγητής, υπεύθυνος τμήματος, υπεύθυνος μαθήματος, εμπνευστής, εισηγητής κ.λπ. Επιμορφωτής είναι, ίσως, η καταλληλότερη ονομασία ενός ανθρώπου ο οποίος εργάζεται στο πλαίσιο της εκπαίδευσης ενηλίκων και έχει την ευθύνη της

οργάνωσης και της διεξαγωγής ενός κύκλου μαθημάτων. Σε άλλες χώρες έχουν ειδικούς της εκπαίδευσης ενηλίκων με πλήρες ωράριο, πλήρη καθήκοντα και αποκλειστική απασχόληση. Στην χώρα μας, μέχρι στιγμής τουλάχιστον, τόσο η διοίκηση της εκπαίδευσης ενηλίκων όσο και ο σχεδιασμός προγραμμάτων και η διεξαγωγή των μαθημάτων δεν γίνεται από ανθρώπους που έχουν ως αποκλειστική απασχόληση την εκπαίδευση ενηλίκων, αλλά δευτερευόντως ασχολούνται στην περιοχή αυτή.

Η τάση, πάντως, η οποία διαπιστώνεται διεθνώς, είναι να γίνουν και οι επιμορφωτές επαγγελματίες, να ασκούν δηλαδή αυτή την απασχόληση κατ' αποκλειστικότητα και ως κύριο επάγγελμα. Η τάση αυτή δημιουργεί πολλές συζητήσεις και εντάσεις, διότι συνδέεται αναγκαστικώς με θέματα καθορισμού κριτηρίων. Συζητείται π.χ. έντονα ο καθορισμός και η πιστοποίηση των προαπαιτούμενων γνώσεων, των δεξιοτήτων, των στάσεων, των διαθέσεων και των μορφών συμπεριφοράς, οι οποίες θεωρούνται ως προϋποθέσεις, για να επιτύχει κανείς την επαγγελματική ταυτότητα και την κοινωνική θέση του συντονιστή ή του επιμορφωτή της εκπαίδευσης ενηλίκων. Θ' αναφερθούμε παρακάτω στα σχετικά θέματα και προβλήματα.

Σήμερα, ο επιμορφωτής αντιλαμβάνεται τον ρόλο του εντελώς διαφορετικά από ό,τι παλαιότερα: πρωτίστως, διευθετεί τις διαδικασίες μάθησης και είναι κυρίως συνεργάτης και εμπνευστής στην πνευματική αντιπαράθεση του σπουδαστή με τα αντικείμενα διδασκαλίας. Οι αλλαγές αυτές είναι ενδεικτικές και στην αλλαγή των όρων. Παλαιότερα ο σπουδαστής λεγόταν «ακροατής» και ο επιμορφωτής «καθηγητής». Σήμερα μιλούμε για «συνεργάτες» και εννοούμε συνήθως και τους δύο εταίρους της εκπαιδευτικής διαδικασίας.

Ο επιμορφωτής έχει ως κύριο καθήκον να θέτει σε ενέργεια την πνευματική δραστηριότητα των ενηλίκων. Δεν είναι «αρχηγός», αλλά κατά κάποιον τρόπο διευθυντής ορχήστρας, ο οποίος συντονίζει τις δραστηριότητες μάθησης των σπουδαστών. Η εκπαίδευση ενηλίκων δε στηρίζεται στο γεγονός ότι ο επιμορφωτής μορφώνει και ο σπουδαστής μορφώνεται, αλλά πρόκειται μάλλον για μια κυκλική διαδικασία αλλαγής και ανανέωσης, μέσω της οποίας και ο επιμορφωτής μορφώνεται και εμπλουτίζεται. Γι' αυτό για την απασχόληση κάποιου ως επιμορφωτή απαιτούνται διαφορετικά προσόντα από ό,τι για τον εκπαιδευτικό της τυπικής εκπαίδευσης. Ο τελευταίος ξεκινά από την αφετηρία ότι ο ίδιος φέρει την ευθύνη της παιδαγωγικής πράξης, πράγμα το οποίο δεν ισχύει για τον επιμορφωτή ενηλίκων.

2.1. Χαρακτηριστικά του καλού επιμορφωτή

Είναι προφανές ότι η καλή εκπαίδευση ενηλίκων απαιτεί καλούς επιμορφωτές. Από τη σκοπιά της Διδακτικής ενηλίκων οι καλοί επιμορφωτές πρέπει να είναι σε θέση:

- α. Να θέτουν σκοπούς και στόχους κατάλληλους για την ομάδα-στόχο
- β. Να προετοιμάζουν και να δομούν το απαιτούμενο υλικό
- γ. Να προσδιορίζουν και να χρησιμοποιούν κατά τρόπον αποτελεσματικό τα μεθοδολογικά εργαλεία
- δ. Να επιλέγουν και να εφαρμόζουν τους κατάλληλους κάθε φορά τρόπους αξιολόγησης.

Για να ανταποκρίνονται στις απαιτήσεις αυτές, οι επιμορφωτές πρέπει να κατέχουν τεσσάρων ειδών γνώσεις:

1. Επιστημονική γνώση, δηλαδή γνώση του αντικειμένου διδασκαλίας
2. Παιδαγωγική γνώση, δηλαδή ενδιαφέρον για τους ενήλικους μαθητές
3. Κοινωνική γνώση, δηλαδή την ικανότητα να αναλύουν μια παιδαγωγική κατάσταση, να επεξεργάζονται ένα εκπαιδευτικό σχέδιο και να το εντάσσουν σ' ένα σύνολο μορφωτικών, οικονομικών και κοινωνικών περιστάσεων και συνθηκών
4. Θεσμική γνώση, δηλαδή γνώση και ικανότητα να διατηρούν επαφές με αρμοδίους σε τοπικό (π.χ. Ο.Τ.Α.) και σε διεθνές επίπεδο (π.χ. Ευρωπαϊκή Ένωση).

2.2. Διαστάσεις του ρόλου του επιμορφωτή

Όπως είδαμε παραπάνω, ο επιμορφωτής της εκπαίδευσης ενηλίκων παίζει πολλαπλούς ρόλους, του συμβούλου, του αναλυτή, του πληροφοριοδότη, του προτύπου, του διαμεσολαβητή κ.λπ. Οι περισσότεροι ρόλοι εμπίπτουν σε δύο βασικές διαστάσεις: α) του επιμορφωτή ως διευκολυντή της μάθησης των σπουδαστών και β) του επιμορφωτή ως κριτικού εμψυχωτή.

2.2.1. Ο επιμορφωτής ως διευκολυντής

Είναι ο κυριότερος ρόλος σύμφωνα με τη βιβλιογραφία της εκπαίδευσης ενηλίκων και οι ρίζες του βρίσκονται στις απόψεις του C. Rogers. Ο επιμορφωτής δεν επιδιώκει τόσο την άμεση διδασκαλία όσο κυρίως τη διευκόλυνση της μάθησης των σπουδαστών. Τρεις κατευθύνσεις παίρνει ο ρόλος αυτός σύμφωνα με τη σχετική βιβλιογραφία: α. του διευκολυντή της αυτοκατευθυνόμενης μάθησης, β. του ανδραγωγού και γ. του αναλυτή της μάθησης των σπουδαστών.

2.2.2. Ο επιμορφωτής ως κριτικός εμπυχωτής

Ο ρόλος αυτός του επιμορφωτή στηρίζεται σε μια εντελώς διαφορετική πνευματική παράδοση από ό,τι ο ρόλος του ως διευκολυντή της μάθησης. Ο ρόλος του επιμορφωτή ως διευκολυντή έχει κυρίως ψυχολογική, ενώ ο ρόλος του ως κριτικού εμπυχωτή έχει κοινωνιολογική προέλευση. Οι επιμορφωτές που βλέπουν τον ρόλο τους ως κριτικοί εμπυχωτές αποδέχονται τρεις βασικές υποθέσεις σχετικά με την πράξη της εκπαίδευσης ενηλίκων:

α. Πρέπει να ενθαρρύνουν τους σπουδαστές να στοχάζονται και να ασκούν ιδεολογικο-πολιτική κριτική

β. Οι κριτικοί εμπυχωτές πρέπει να ενθαρρύνουν τους σπουδαστές όχι μόνο να στοχάζονται, αλλά και να εμπλέκονται σε δραστηριότητες και ενέργειες για αλλαγή της κατάστασης, αφού η ανάλυση και η κριτική από μόνες τους δεν επαρκούν

γ. Οι κριτικοί εμπυχωτές αποδέχονται την πεποίθηση ότι η πράξη της εκπαίδευσης ενηλίκων πρέπει να κατευθύνεται προς την πραγμάτωση αξιών, αλλά και δομών ισότητας, δημοκρατίας, ανεξιθρησκείας και αποδοχής της διαφορετικότητας του άλλου.

2.3. Ο επιμορφωτής του αύριο

Η παγκοσμιοποίηση και οι νέες τεχνολογίες προβλέπεται να επιφέρουν ριζοσπαστικές αλλαγές σε όλους σχεδόν τους τομείς της ζωής και φυσικά και στην εκπαίδευση ενηλίκων. Μαζί με τις αλλαγές αυτές θα επέλθουν σημαντικές αλλαγές στις μεθόδους διδασκαλίας, καθώς η χρήση των νέων εκπαιδευτικών τεχνολογιών θα μεταβάλλει τη συμβατική σχέση δασκάλου-μαθητών ανάμεσα στον επιμορφωτή και στους σπουδαστές και ο επιμορφωτής από δάσκαλος προβλέπεται γίνει σύμβουλος και συντονιστής της μάθησης.

Ως «σύμβουλος μάθησης» ο επιμορφωτής είναι αναγκασμένος ν' αναπτύξει νέες δεξιότητες και ικανότητες, καθώς θα πρέπει να λαμβάνει υπόψη του όλο και

περισσότερο τις ατομικές ανάγκες των σπουδαστών, να έχει γνώση όλων των εργαλείων, τεχνικών και προσεγγίσεων της διά βίου μάθησης και να χρησιμοποιεί ευρέως την εκπαιδευτική τεχνολογία. Βασική του ικανότητα, ωστόσο, θα αποτελεί η ικανότητα να εξασφαλίζει στους σπουδαστές ένα οπλοστάσιο δεξιοτήτων και ικανοτήτων, ώστε να μαθαίνουν πώς να μαθαίνουν.

Η ιδέα των επιμορφωτών ως «συμβούλων μάθησης» διατυπώθηκε και αναπτύχθηκε σε διάφορες ευρωπαϊκές και παγκόσμιες συναντήσεις και συνέδρια, τα οποία είχαν ως θέμα τους επιμορφωτές του αύριο. Από τη σχετική συζήτηση αποκρυσταλλώθηκαν οι εξής βασικές ικανότητες και δεξιότητες των επιμορφωτών του αύριο:

- Δημιουργούν συνήθειες μάθησης σε ενήλικους με βάση την ενδεδειγμένη γνώση του τρόπου με τον οποίο μαθαίνουν και των ατομικών τους τρόπων και ρυθμών μάθησης
- Διευκολύνουν τη χρήση τεχνολογιών ανοιχτής και εξ αποστάσεως εκπαίδευσης και αξιοποιούν τις δυνατότητες αυτών των τεχνολογιών, ώστε να εξασφαλίσουν αμοιβαία επανατροφοδότηση ανάμεσα στον σπουδαστή και στα προγράμματα μάθησης
- Ξέρουν ν' αναπτύσσουν και να εφαρμόζουν τεχνικές στοχευμένης αξιολόγησης και σπονδύλους ατομικής προόδου
- Διασυνδέουν σπουδαστές με άλλους σπουδαστές σε τοπική, εθνική και διεθνή βάση και αναπτύσσουν όλους τους τρόπους χρήσης της τεχνολογίας επικοινωνίας, προκειμένου να προωθήσουν νέες μεθόδους και νέους τρόπους μάθησης
- Υποστηρίζουν τη μάθηση των σπουδαστών, αναπτύσσοντας και αξιοποιώντας συνεργασίες ανάμεσα στη βιομηχανία, στα ιδρύματα εκπαίδευσης ενηλίκων, τις τοπικές αρχές και το άτυπο εκπαιδευτικό σύστημα
- Ενισχύουν κάθε σπουδαστή, βοηθώντας τον να θέτει και να επιτυγχάνει ατομικούς στόχους με ατομικό σχεδιασμό μάθησης, με τεχνικές μεντόρων και με εξατομικευμένους σπονδύλους μάθησης
- Καταγράφουν τις ανάγκες των σπουδαστών σε βάσεις δεδομένων με βάση τη διερεύνηση που κάνουν σε εταιρείες, φορείς, τοπικές αρχές, δημόσιες υπηρεσίες κ.λπ.
- Συνδέουν αυτές τις ανάγκες με ευκαιρίες μάθησης σε τοπικό και ευρύτερο επίπεδο και αξιοποιούν όλες τις πηγές χρηματοδότησης
- Οργανώνουν προγράμματα πληροφόρησης και στρατηγικές κινητοποίησης των δεξιοτήτων και ταλέντων όλης της κοινότητας για την εκπαίδευση ενηλίκων και τη μάθηση των σπουδαστών
- Διερευνούν νέες τεχνικές μάθησης και τις εντάσσουν στους κύκλους μαθημάτων και σεμιναρίων

- Διαμορφώνουν τη μάθηση σε μια ευχάριστη και δημιουργική δραστηριότητα με τη βαθειά γνώση που έχουν της ψυχολογίας της μάθησης και των κινήτρων για μάθηση και τη γνώση τους για τους τρόπους υπέρβασης των δυσκολιών και των φραγμών μάθησης.

A.3. Ειδικά θέματα επιμόρφωσης εκπαιδευτικών

Ο εκπαιδευτικός είναι αναμφισβήτητα σημαντικός παράγοντας της εκπαιδευτικής διαδικασίας. Γι' αυτό οποιαδήποτε μεταρρυθμιστική προσπάθεια της εκπαίδευσης (πρέπει να) συνοδεύεται πάντοτε από μέτρα βελτίωσης της εκπαίδευσης των εκπαιδευτικών. Άλλαξαν, βέβαια, ριζικά τα τελευταία χρόνια οι κοινωνικές συνθήκες και μαζί με αυτές άλλαξαν και οι απαιτήσεις της κοινωνίας από τον εκπαιδευτικό, άλλαξε ο ίδιος ο ρόλος του. Δεν παύει, όμως, και σήμερα ν' αποτελεί ο εκπαιδευτικός τον κύριο μοχλό της εκπαιδευτικής διαδικασίας και να επηρεάζει αποφασιστικά την αποτελεσματικότητά της.

Σήμερα, λοιπόν, όπως πάντα, η διοίκηση της εκπαίδευσης και η έρευνα αναζητούν τον «καλό» εκπαιδευτικό. Η εικόνα του καλού εκπαιδευτικού δεν είναι ενιαία. Όλοι μας δεν γνωρίζουμε σχεδόν κανένα άλλο επάγγελμα καλύτερα από το επάγγελμα του εκπαιδευτικού, διότι με κανένα άλλο επάγγελμα δεν έχουμε έρθει σε τόσο μακροχρόνια και στενή επαφή. Εξάλλου, όλοι μας κατά τη διάρκεια της εκπαιδευτικής μας σταδιοδρομίας έχουμε γνωρίσει πολλούς και διάφορους εκπαιδευτικούς. Έχουμε, έτσι, την δυνατότητα να κρίνουμε και να συγκρίνουμε. Παρ' όλα αυτά, δεν είναι εύκολο να καθορίσουμε ποιος είναι ο καλός εκπαιδευτικός, γιατί δεν υπάρχουν αντικειμενικά καθορισμένα κριτήρια. Μας λείπουν, με άλλα λόγια, καταρχήν τα κριτήρια αναφοράς. Διότι, όταν μιλούμε για τον καλό εκπαιδευτικό, το πρώτο ερώτημα στο οποίο πρέπει ν' απαντήσουμε είναι: καλός ως προς τί; Διότι ένας εκπαιδευτικός είναι καλός, επειδή κάνει απλά και ευνόητα αυτά που διδάσκει, άλλος γιατί δημιουργεί ευχάριστη ατμόσφαιρα στην τάξη, άλλος γιατί είναι συμπαθητικός, άλλος γιατί είναι αυστηρός κ.ο.κ. Εξάλλου, είναι τόσο πολλές και διάφορες οι περιοχές καθηκόντων του εκπαιδευτικού, που και αυτός, όπως και όλοι, δεν μπορεί να αποδίδει εξίσου καλά σε όλες. Ο ένας μπορεί να είναι καλός επιστήμονας, ο άλλος καλός παιδαγωγός, ο τρίτος ευαίσθητος σε κοινωνικά προβλήματα, ο τέταρτος καλός υπάλληλος κ.λπ.

Πέρασε, πάντως, η εποχή του «γεννημένου παιδαγωγού». Εξάλλου, το πεδίο των ευθυνών του είναι πολύ πολύπλοκο και γι' αυτό ο σημερινός εκπαιδευτικός δεν μπορεί «να τα βγάλει πέρα» με τη διαίσθησή του και με την κοινή λογική, αλλά χρειάζεται επαγγελματισμό και ανάλογη επαγγελματοποίηση της εκπαίδευσης και της επιμόρφωσής του. Η επαγγελματοποίηση, πέρα από την καλή βασική κατάρτιση,

απαιτεί και εξάσκηση σε ορισμένες δεξιότητες (training), όπως συμβαίνει π.χ. με τον γιατρό. Όπως ο γιατρός εκπαιδεύεται όλο και περισσότερο δίπλα στο κρεβάτι του ασθενούς, έτσι χρειάζεται και ο εκπαιδευτικός μια διδακτική-κλινική εκπαίδευση. Δεν επαρκεί η μίμηση του μάστορα, όπως κάποτε, αλλά απαιτείται η κατοχή μοντέλων και στρατηγικών παιδαγωγικής και διδακτικής συμπεριφοράς, τις οποίες πρέπει να στοχασθεί ο εκπαιδευτικός και να τις επεξεργασθεί νοητικά, αλλά και να τις ασκήσει πρακτικά. Γι' αυτό κατά τα τελευταία χρόνια προβάλλεται όλο και πιο έντονα το αίτημα για επαγγελματοποίηση της εκπαίδευσης των εκπαιδευτικών. Επαγγελματισμός σημαίνει βαθιά θεωρητική γνώση του επαγγελματικού πεδίου, αλλά και απόκτηση ειδικών επαγγελματικών δεξιοτήτων.

Αναλύσεις ειδικών διαπιστώνουν ότι καθημερινώς υπερβαίνουν τις χίλιες οι επαγγελματικές υποχρεώσεις των εκπαιδευτικών, από τη σύνταξη των μαθητών το πρωί στο σχολείο, τον έλεγχο των τετραδίων, τη φωτοτύπηση κειμένων για το επόμενο μάθημα, τη συνεργασία με συναδέλφους για διάφορα ζητήματα, την επιτήρηση στα διαλείμματα, την τήρηση των βιβλίων ύλης κ.λπ. Όλες αυτές τις επαγγελματικές υποχρεώσεις του εκπαιδευτικού μπορεί κανείς να τις υπαγάγει σε τρεις κύριες διαστάσεις:

α. Τη διδακτική-μεθοδολογική διάσταση

β. Τη διάσταση της αγωγής

γ. Την υπηρεσιακή διάσταση.

Γύρω από τον άξονα της διδακτικής-μεθοδολογικής διάστασης κατανέμονται οι επαγγελματικές υποχρεώσεις που σχετίζονται με την εργασία του εκπαιδευτικού στο σχολείο ως χώρο οργανωμένων διαδικασιών μάθησης. Στον άξονα αυτόν, δηλαδή, μπορεί να εντάξει κανείς τις δραστηριότητες που γίνονται στο πλαίσιο του σχεδιασμού, της διεξαγωγής και της αξιολόγησης της διδασκαλίας, δραστηριότητες που (πρέπει να) μαθαίνει και να εξασκεί ο εκπαιδευτικός κατά τη διάρκεια της επαγγελματικής προετοιμασίας του. Στη διάσταση αυτή εντάσσονται, επίσης, δραστηριότητες ρουτίνας, οι οποίες σχετίζονται τόσο με τη διεξαγωγή της διδασκαλίας όσο και με την εξασφάλιση των προϋποθέσεων που επιτρέπουν στους μαθητές να επωφεληθούν περισσότερο από τις δυνατότητες της σχολικής μάθησης.

Η εκπαίδευση και η επιμόρφωση των εκπαιδευτικών είναι μια μακροχρόνια διαδικασία, η οποία έχει ως σκοπό να δώσει στην εκπαίδευση αποτελεσματικούς εκπαιδευτικούς. Αφετηρία της όλης προσπάθειας αποτελεί η επιστημονική έρευνα, η οποία οδηγεί στον προσδιορισμό των στοιχείων και στον εντοπισμό των παραγόντων που συμβάλλουν στην αποτελεσματική διδασκαλία. Σύμφωνα με τα μέχρι σήμερα

δεδομένα της έρευνας, η αποτελεσματική διδασκαλία είναι συνάρτηση των εξής χαρακτηριστικών των εκπαιδευτικών:

α. Συνείδηση και ευαισθησία σχετικά με τις δυνατότητες και τα όρια που έχει ο εκπαιδευτικός να επηρεάζει την συμπεριφορά των μαθητών του

β. Ένα βασικό επιστημονικό οπλοστάσιο για τον προγραμματισμό, τον σχεδιασμό, την οργάνωση, την παρατήρηση και την ερμηνεία παιδαγωγικών επιδράσεων μέσα και έξω από την τάξη

γ. Επιστημονικώς θεμελιωμένη γνώση των αντικειμένων διδασκαλίας και κριτική και διδακτική της αξιολόγησης

δ. Άσκηση δεξιοτήτων για τη μετάδοση αυτών των γνώσεων στο πλαίσιο της διδασκαλίας.

Κατά τα τελευταία χρόνια γίνονται προσπάθειες, ώστε να συμπληρώνεται η θεωρητική κατάρτιση των εκπαιδευτικών με πρακτική άσκηση, η οποία αναφέρεται σε συγκεκριμένες μορφές της συμπεριφοράς του. Γι' αυτό τα προγράμματα σπουδών εμπλουτίζονται με μαθήματα-project, με μαθήματα συμβουλευτικής και προσανατολισμού, με διδακτικές ασκήσεις με τη βοήθεια της μικροδιδασκαλίας κ.λπ. Σε αντίθεση, επίσης, με τα παραδοσιακά σεμινάρια πρακτικής κατεύθυνσης, τα οποία περιορίζονταν σε συνταγές και συγκεκριμένες μεθοδολογικές υποδείξεις, τώρα δίνεται ιδιαίτερη βαρύτητα στην άσκηση ευαισθησίας (sensitivity training), καθώς και στις πρακτικές εμπειρίες με μαθητές και με συναδέλφους, μέσω των οποίων επιδιώκεται η βελτίωση και η διεύρυνση του επαγγελματικού ρεπερτορίου του εκπαιδευτικού.

Διαπιστώνεται, επίσης, ότι ο επαγγελματισμός του εκπαιδευτικού προωθείται όχι μόνο με την καλή βασική κατάρτιση, αλλά εξίσου και με την επιμόρφωση. Η διαπίστωση αυτή οδήγησε και την ελληνική Πολιτεία στη θεσμοθέτηση φορέων επιμόρφωσης των εκπαιδευτικών. Ο κυριότερος από τους φορείς αυτούς είναι τα Περιφερειακά Επιμορφωτικά Κέντρα (ΠΕΚ). Το ισχύον θεσμικό πλαίσιο στηρίζεται:

α. Στην υπουργική απόφαση 2047171/3557/0022/10-7-1992, με την οποία ιδρύθηκαν τα ΠΕΚ,

β. Στο Π.Δ. 250/10-8-1992 «περί ρυθμίσεως θεμάτων υποχρεωτικής επιμόρφωσης εκπαιδευτικών και θεμάτων λειτουργίας των Περιφερειακών Επιμορφωτικών Κέντρων»

γ. Στο Π.Δ. 45/11-3-1999 για την «εισαγωγική επιμόρφωση των εκπαιδευτικών».

Σύμφωνα με το θεσμικό αυτό πλαίσιο, στα ΠΕΚ πραγματοποιούνται τα εξής επιμορφωτικά προγράμματα:

- α. Εισαγωγική επιμόρφωση για τους υποψήφιους για διορισμό εκπαιδευτικούς
- β. Περιοδική επιμόρφωση διάρκειας μέχρι τρεις μήνες για τους μόνιμους εκπαιδευτικούς
- γ. Ειδικά επιμορφωτικά προγράμματα βραχείας διάρκειας, από 10 μέχρι 100 ώρες, για όλους τους υπηρετούντες εκπαιδευτικούς. Τα προγράμματα αυτά συνδέονται με εκπαιδευτικές μεταρρυθμίσεις και καινοτομίες, αλλαγή σχολικών προγραμμάτων, εισαγωγή νέων μαθημάτων, νέων διδακτικών μεθόδων και σχολικών βιβλίων.

3.1. Επιμορφωτική εκπαιδευτική πολιτική

Η πορεία των εκπαιδευτικών προς τον επαγγελματισμό απαιτεί διά βίου μάθηση και διαρκή επιμόρφωση. Το γεγονός αυτό θα πρέπει να οδηγήσει την ηγεσία της εκπαίδευσης στην επιμορφωτική πολιτική η οποία εφαρμόζεται σε όλες τις προοδευμένες χώρες του κόσμου. Σύμφωνα με αυτήν, οι φορείς και τα ιδρύματα επιμόρφωσης προσφέρουν ένα ευρύ φάσμα επιμορφωτικών δραστηριοτήτων και ο κάθε εκπαιδευτικός είναι υποχρεωμένος να επιλέγει κάθε χρόνο και να παρακολουθεί 3-5 από αυτές, όσες τον ενδιαφέρουν ιδιαίτερος ή προσφέρονται σε χώρο και χρόνο βολικό για τον ίδιο. Κατ' αυτόν τον τρόπο, κάθε εκπαιδευτικός συμμετέχει κατά την διάρκεια της επαγγελματικής του σταδιοδρομίας σε 100-150 επιμορφωτικές δραστηριότητες.

Ωστόσο, όλα τα ΠΕΚ της χώρας έχουν περιορισθεί κατά τα τελευταία χρόνια στη διεξαγωγή της εισαγωγικής επιμόρφωσης και δεν πραγματοποιούν άλλα προγράμματα ή επιμορφωτικές δραστηριότητες. Αυτό σημαίνει ότι δεν αξιοποιούνται οι δυνατότητες τις οποίες έχουν. Και, επειδή η απραξία οδηγεί συνήθως σε εκφυλισμό των θεσμών, ο περιορισμός των επιμορφωτικών δραστηριοτήτων των ΠΕΚ ενέχει τον κίνδυνο απαξίωσης του θεσμού, ενός θεσμού πολύ επιτυχημένου, κατά τις γνώμες των ειδικών, που μπορεί να ανταποκριθεί στις σύγχρονες ανάγκες επιμόρφωσης των εκπαιδευτικών.

A.4. Χρησιμότητα των ΤΠΕ ως μέσων αυτοεπιμόρφωσης των εκπαιδευτικών

Οι «νέες τεχνολογίες» και ειδικότερα οι ΤΠΕ είναι δύο έννοιες των οποίων η σημασία για το μέλλον της επιμόρφωσης των εκπαιδευτικών είναι αδιαμφισβήτητη. Η εξάπλωση της μικροηλεκτρονικής άρχισε ήδη να φέρνει και θα φέρει περισσότερες και ριζικότερες δομικές μεταβολές τόσο στην κατάρτιση των εκπαιδευτικών στα διάφορα ιδρύματα εκπαίδευσής τους όσο και στη θεσμική επιμόρφωση και στην αυτοεπιμόρφωση. Ήδη αλλάζει η σχέση ανάμεσα στη βασική εκπαίδευση και στην επιμόρφωση σε όλα τα πεδία. Νέες κατευθύνσεις και νέα προβλήματα προκύπτουν για επιμόρφωση και αυτοεπιμόρφωση από την εξάπλωση και την εφαρμογή των ΤΠΕ.

Ένας βασικός σκοπός της εκπαίδευσης, της επιμόρφωσης και της αυτοεπιμόρφωσης των εκπαιδευτικών στο πλαίσιο των ΤΠΕ είναι η εξασφάλιση της ικανότητας του κάθε εκπαιδευτικού για «ώριμη συναναστροφή με τις ΤΠΕ». Στην ικανότητα αυτή ανήκει, πέρα από τα βασικά τεχνολογικά προσόντα, και μια διά βίου ετοιμότητα μάθησης. Τα ηλεκτρονικά δίκτυα αποτελούν μια σημαντική συμβολή των ΤΠΕ στην υποστήριξη μιας κουλτούρας διά βίου μάθησης και επιμόρφωσης των εκπαιδευτικών. Κερδίζουν, μάλιστα, συνεχώς έδαφος, διότι έχουν τη δυνατότητα να ενσωματώνουν τις ευκαιρίες μάθησης στις καθημερινές δραστηριότητες των εκπαιδευτικών. Κατ' αυτόν τον τρόπο, μπορούν να εξασφαλίσουν προϋποθέσεις και τρόπους μάθησης κατάλληλους για την επιμόρφωση των εκπαιδευτικών. Οι δυνατότητες αυτές πρέπει όχι μόνο ν' αξιοποιηθούν κατάλληλα, αλλά και να διευρυνθούν. Οι ειδικοί διαπιστώνουν ότι πρέπει να εξασφαλίζονται δύο τουλάχιστον βασικές προϋποθέσεις, ώστε οι ευκαιρίες επιμόρφωσης μέσω των ΤΠΕ να είναι αποτελεσματικές:

α. Η «πρόσβαση» πρέπει να οδηγεί όχι μόνο σε ατομική, αλλά και σε ομαδική επιμόρφωση. Ένα σύνολο εκπαιδευτικών οι οποίοι επιμορφώνονται μέσω των ΤΠΕ χαρακτηρίζεται ως ομάδα με βάση τους κοινούς στόχους των μελών του. Η ομάδα αυτή μπορεί να είναι πολύ μεγάλη και πλατιά, όπως π.χ. στο πλαίσιο ενός προγράμματος των ΠΕΚ, ή και πολύ μικρή (π.χ. 2-3 δάσκαλοι οι οποίοι ασχολούνται με την εφαρμογή των ΤΠΕ στην εκπαίδευση) και μέχρι την ατομική μάθηση και αυτοεπιμόρφωση των εκπαιδευτικών. Γνωρίζουμε, βεβαίως, ότι η μάθηση στο πλαίσιο της ομάδας επηρεάζεται από την ποιότητα των επαφών των μελών μεταξύ τους και από την πρόσβαση σε πηγές γνώσης και εξειδίκευσης. Έχει αποδειχθεί ότι η επικοινωνία με συναδέλφους και παράλληλα η αυτοεπιμόρφωση είναι ένας συνδυασμός πολύ σημαντικός για την επιμόρφωση των εκπαιδευτικών.

β. Επομένως, είναι σφάλμα να δίνεται μεγάλη έμφαση στη σημασία της αυτόνομης, της ανεξάρτητης μάθησης και της αυτοεπιμόρφωσης. Στην πραγματικότητα η αλληλεξάρτηση και όχι η ανεξαρτησία είναι το κύριο χαρακτηριστικό της

επιμόρφωσης. Αλλά η ικανότητα και τα κίνητρα εμπλοκής σε επιμόρφωση σε διάφορες περιόδους της επαγγελματικής ζωής του κάθε εκπαιδευτικού εξαρτώνται σε τελική ανάλυση –εν μέρει τουλάχιστον – από την ικανότητα να διευθετεί κανείς και να εκμεταλλεύεται κάθε ευκαιρία.

A.5. Διαδικασίες αξιολόγησης ενήλικων εκπαιδευομένων

Οι επιπτώσεις της εκπαίδευσης ενήλικων εκπαιδευομένων μπορούν να εκτιμηθούν με διάφορους τρόπους και σε διάφορα επίπεδα. Οι προσπάθειες μικροσκοπικής αξιολόγησης τείνουν να εστιάζουν την προσοχή τους σε μεταβλητές οι οποίες αναφέρονται στα άτομα, π.χ. αν εξασφαλίστηκε ένα ουσιαστικό προσόν με τη συμμετοχή σ' ένα πρόγραμμα εκπαίδευσης ενήλικων εκπαιδευομένων, αν βελτιώθηκε η ικανοποίηση από την ζωή, οι επαγγελματικές ευκαιρίες και το εισόδημα κ.λπ. Αντίθετα, οι προσπάθειες μακροσκοπικής αξιολόγησης αναφέρονται στις επιπτώσεις της εκπαίδευσης ενήλικων εκπαιδευομένων στην εξασφάλιση εξειδικευμένου εργατικού δυναμικού, στην καλή λειτουργία της αγοράς εργασίας και γενικότερα στην οικονομική ανάπτυξη μιας χώρας.

Ενδείξεις για τη σημασία της εκπαίδευσης ενηλίκων για την ανάπτυξη της παραγωγικότητας και παράλληλα ως εργαλείου επιτυχίας στον ανταγωνισμό ανάμεσα σε άτομα, επιχειρήσεις και χώρες έχουμε μέχρι στιγμής μόνον έμμεσες. Οι ενδείξεις αυτές στηρίζονται στα δεδομένα μελετών σχετικών με την οικονομία της εκπαίδευσης, από τις οποίες προκύπτει ότι η αρχική τυπική εκπαίδευση επηρεάζει το ατομικό εισόδημα. Στα χρόνια που μεσολάβησαν από τα μέσα της δεκαετίας του 1980 μέχρι σήμερα συσσωρεύθηκε ένα ευρύ σώμα ερευνητικών δεδομένων, τα οποία αναφέρονται στη σχέση της εκπαίδευσης ενήλικων εκπαιδευομένων με διάφορες οικονομικές και κοινωνικές μεταβλητές. Τα δεδομένα αυτά είναι σημαντικά, διότι δίνουν έμφαση σε μετρήσιμες μεταβλητές, π.χ. μεγαλύτερη παραγωγικότητα όσων έχουν συμμετάσχει σε μαθήματα και δραστηριότητες εκπαίδευσης ενήλικων εκπαιδευομένων. Η παραγωγικότητα εκτιμάται με βάση τις γενικότερες επιδόσεις μιας οικονομίας ή ενός κλάδου της βιομηχανίας ή μιας επιχείρησης ή και ενός ατόμου. Σύμφωνα με σύγχρονες οικονομικές θεωρίες οι επιδόσεις μιας οικονομίας εξαρτώνται από τις επενδύσεις κεφαλαίων, από την ποιότητα της εργατικής δύναμης και από τη χρήση των νέων τεχνολογιών. Στις επενδύσεις κεφαλαίων και στην εργατική δύναμη αποδίδεται το 50% περίπου της αύξησης της παραγωγής, ενώ το υπόλοιπο 50% αποδίδεται στη χρήση νέων τεχνολογιών. Η εκπαίδευση (συμπεριλαμβάνεται σε αυτήν και η εκπαίδευση ενήλικων εκπαιδευομένων) δεν συνυπολογίζεται ευθέως ως παράγοντας αύξησης της παραγωγικότητας, υποτίθεται, ωστόσο, ότι επηρεάζει τόσο την ποιότητα της εργασίας όσο και την αποτελεσματική χρήση της τεχνολογίας. Γι' αυτόν τον λόγο, έρευνες οι

οποίες μελετούν τις λειτουργίες της παραγωγής με τα συνολικά δεδομένα τους στηρίζουν την άποψη ότι η αρχική και η συνεχιζόμενη εκπαίδευση σχετίζονται με μεγάλη μακροοικονομικής ανάπτυξης.

Σύγχρονες έρευνες, οι οποίες συγκρίνουν τους ρυθμούς οικονομικής ανάπτυξης σε διάφορες χώρες, διαπιστώνουν ότι η έλλειψη ανθρώπινου κεφαλαίου και εκπαίδευσης και όχι η έλλειψη εργατικής δύναμης και επενδύσεων σε φυσικό κεφάλαιο είναι κυρίως οι παράγοντες οι οποίοι οδηγούν στην αναστολή της οικονομικής ανάπτυξης σε υπανάπτυκτες χώρες. Σύμφωνα με αυτές, η εκπαίδευση ενήλικων εκπαιδευομένων «επιπροσθέτει» στο «απόθεμα» του ανθρώπινου κεφαλαίου ενός πληθυσμού και άρα όχι μόνον η τυπική αρχική εκπαίδευση, αλλά και η εκπαίδευση ενήλικων εκπαιδευομένων συμβάλλει στην ανάπτυξη των επιδόσεων μίας οικονομίας.

Πέρα από την άμεση, η εκπαίδευση ενήλικων εκπαιδευομένων ασκεί σημαντικές έμμεσες επιδράσεις στην παραγωγικότητα, διότι επηρεάζει την αποτελεσματικότητα της χρήσης άλλων σημαντικών παραγόντων της παραγωγής, όπως το κεφάλαιο και την τεχνολογία. Η τεχνολογία θεωρείται γενικά πρωταρχικός παράγοντας που επηρεάζει την παραγωγικότητα. Αυτή η επίδραση δεν είναι βεβαίως γραμμική, αλλά εξαρτάται από την αλληλεπίδραση και άλλων παραγόντων, όπως η ανάπτυξη δεξιοτήτων και η οργάνωση της εργασίας. Οι παράγοντες, όμως, αυτοί επηρεάζονται σημαντικά από την εκπαίδευση ενήλικων εκπαιδευομένων.

Έρευνες σχετικές με το εισόδημα των εργαζομένων σε βιομηχανικές χώρες διαπιστώνουν ότι η σχέση ανάμεσα στη γενική μόρφωση και στο εισόδημα αυξάνει σταδιακά μέχρι τις ηλικίες των 40-45 ετών και εξομαλύνεται στη συνέχεια. Υποστηρίζεται, μάλιστα, από ειδικούς ότι η απόδοση της εκπαίδευσης ενήλικων εκπαιδευομένων στην διαμόρφωση του ύψους του μισθού είναι πολύ υψηλότερη από την απόδοση της αρχικής τυπικής εκπαίδευσης και της ανώτατης εκπαίδευσης.

Οι σχετικές έρευνες διαπιστώνουν ότι η εκπαίδευση ενήλικων εκπαιδευομένων επηρεάζει και διάφορους άλλους παράγοντες, οι οποίοι σχετίζονται με την αγορά εργασίας, όπως π.χ. εξασφάλιση εργασίας, διατήρηση της εργασίας και κινητικότητα μέσα στην αγορά εργασίας, ανεργία, κοινωνική ανισότητα, διακρίσεις των φύλων κ.λπ. Η απόκτηση γνώσεων, δεξιοτήτων, στάσεων κ.λπ. στο πλαίσιο της εκπαίδευσης ενήλικων εκπαιδευομένων, αποτελεί έναν σημαντικό παράγοντα με βάση τον οποίο μπορούν να ερμηνευθούν οι διαφορές στην εξασφάλιση εργασίας ανάμεσα σε εργαζόμενους με το ίδιο επίπεδο αρχικής εκπαίδευσης και επαγγελματικής πείρας.

Υπάρχουν τρεις οικονομικές θεωρίες οι οποίες ερμηνεύουν τα οικονομικά πλεονεκτήματα τα οποία έχει η εκπαίδευση ενήλικων εκπαιδευομένων:

α. Η θεωρία του ανθρώπινου κεφαλαίου. Στην περίπτωση αυτή ως κριτήριο θεωρείται το ατομικό εισόδημα. Η σχέση ανάμεσα στην εκπαίδευση ενήλικων εκπαιδευομένων και στην παραγωγικότητα θεωρείται ως γραμμική: η εκπαίδευση ενήλικων εκπαιδευομένων έχει ως αποτέλεσμα υψηλότερο μισθό, διότι εξασφαλίζει γνώσεις και δεξιότητες οι οποίες βελτιώνουν την ικανότητα των εργαζομένων ν' αποδίδουν καλύτερα στην εργασία. Η σημασία της εκπαίδευσης ενήλικων εκπαιδευομένων για την παραγωγικότητα θεωρείται ως δεδομένη.

β. Η θεωρία της επιλογής. Σύμφωνα με την θεωρία αυτή υπάρχει μια διαφορετική σχέση ανάμεσα στην εκπαίδευση ενήλικων εκπαιδευομένων και στο ατομικό εισόδημα. Βασική υπόθεση είναι ότι ένα άτομο επενδύει στην εκπαίδευση ενήλικων εκπαιδευομένων, επειδή τα προσόντα τα οποία του εξασφαλίζει μπορεί να τα χρησιμοποιήσει, προκειμένου να πληροφορήσει τους εργοδότες ότι κατέχει σπάνιες δεξιότητες και άλλα επιθυμητά χαρακτηριστικά της προσωπικότητας, τα οποία προδικάζουν την υψηλότερη παραγωγικότητά του σε σύγκριση με άλλους συνυποψηφίους οι οποίοι δεν τα κατέχουν. Δεν είναι δηλαδή η παραγωγικότητα η ίδια, αλλά η αυτοεπιλογή η οποία αποτελεί την βάση για την ερμηνεία της σχέσης εκπαίδευσης ενήλικων εκπαιδευομένων και εισοδήματος. Από την άποψη αυτή η εκπαίδευση ενήλικων εκπαιδευομένων δεν αποτελεί οπωσδήποτε μια στρατηγική επένδυσης, η οποία μπορεί να βελτιώσει την παραγωγικότητα, αλλά μπορεί να θεωρηθεί ως μια προβολή και αξιοποίηση του στρατηγικού πλεονεκτήματος το οποίο αποκτά το άτομο μέσω της εκπαίδευσης ενήλικων εκπαιδευομένων.

γ. Η θεωρία της ανταπόκρισης προς τις απαιτήσεις της εργασίας. Τόσο στην προηγούμενη όσο, όμως, κυρίως στη θεωρία αυτή η πληροφόρηση αποτελεί την σημαντικότερη μεταβλητή, η οποία παρεμβαίνει στην σχέση ανάμεσα στην εκπαίδευση ενήλικων εκπαιδευομένων και στην παραγωγικότητα. Στην προηγούμενη θεωρία η έμφαση δίνεται στο συγκριτικό πλεονέκτημα του ατόμου, το οποίο μέσω της εκπαίδευσης ενήλικων εκπαιδευομένων αποκτά σημαντική πληροφόρηση, απέναντι στον εργοδότη, ο οποίος δεν κατέχει την πληροφόρηση αυτή. Στη θεωρία αυτή εξυπνοείται ότι και οι δύο, ο εργαζόμενος και ο εργοδότης, μπορούν ν' αντλήσουν χρήσιμες πληροφορίες από το γεγονός ότι ένα συγκεκριμένο άτομο συμμετέχει σ' ένα πρόγραμμα εκπαίδευσης ενήλικων εκπαιδευομένων. Η πληροφόρηση αυτή μπορεί να χρησιμοποιηθεί από τους δύο, ώστε να συνταιριάσουν κατά το δυνατόν καλύτερα οι δεξιότητες τις οποίες κατέχει το άτομο με τις δεξιότητες οι οποίες απαιτούνται από την εργασία. Η βασική υπόθεση είναι ότι η εκπαίδευση ενήλικων εκπαιδευομένων αυξάνει την παραγωγικότητα, όχι τόσο επειδή εξασφαλίζει στους εργαζομένους τις νεότερες γνώσεις, δεξιότητες και ικανότητες, αλλά κυρίως διότι βοηθάει να βρίσκει ο σωστός άνθρωπος την σωστή θέση εργασίας.

Οι κοινωνιολογικές προσεγγίσεις αναφέρονται στον ρόλο της εκπαίδευσης όχι τόσο στη βελτίωση του εισοδήματος όσο κυρίως στις κοινωνικές επιπτώσεις. Στο πλαίσιο μιας από τις προσεγγίσεις αυτές η κοινωνική διαστρωμάτωση ερμηνεύεται ως ένας ατομικός τρόπος απόκτησης κοινωνικής θέσης στον κοινωνικό χώρο, η οποία αντικατοπτρίζει την κλίση ιεραρχίας γοήτρου, πλούτου και επιρροής. Μια άλλη προσέγγιση χρησιμοποιεί την εκπαίδευση ενήλικων εκπαιδευομένων, προκειμένου να στηρίξει την θεωρία της κοινωνικής αναπαραγωγής.

Υπάρχουν, ωστόσο, και κριτικές φωνές οι οποίες διατείνονται ότι η εκπαίδευση ενήλικων εκπαιδευομένων δεν αποτελεί καθολικό δικαίωμα, αλλά είναι χρήσιμη σε μερικούς μόνον ανθρώπους, συνήθως τους ευνοημένους. Την άποψή τους αυτή την θεμελιώνουν με βάση την παρατήρηση ότι, παρακολουθώντας κανείς την ιστορία της εκπαίδευσης ενήλικων εκπαιδευομένων, μπορεί εύκολα να διαπιστώσει ότι οι αποδέκτες της είναι πάντα πολύ λίγοι και «εκλεκτοί». Απέτυχε δηλαδή στην διακηρυγμένη εξαρχής πρόθεσή της να προσεγγίσει μεγάλους αριθμούς εργαζομένων από τα χαμηλά κοινωνικά στρώματα, ενώ αντίθετα είναι ελκυστική σε μια «σοβαρή μειονότητα», εντελώς ατυπική του γενικού πληθυσμού. Ακόμα και με βάση τη διαπίστωση αυτή, ωστόσο, δεν μπορούμε να θεωρήσουμε την εκπαίδευση ενήλικων εκπαιδευομένων ως αποτυχημένη. Στους δύο αιώνες κατά τους οποίους λειτούργησε συστηματικά απέφερε σε διεθνές επίπεδο σημαντικές ωφέλειες κοινωνικές, πολιτικές και οικονομικές για τους λιγότερο προνομιούχους σε ορισμένες περιοχές του πλανήτη και σε πολλές περιπτώσεις εξασφάλισε ηγετικούς ρόλους σε αποδέκτες της, οι οποίοι διαφορετικά δεν θα είχαν την ευκαιρία να επωφεληθούν από τις δυνατότητες κοινωνικής κινητικότητας, τις οποίες προσφέρει γενικώς η εκπαίδευση.

5.1. Αξιολόγηση και πιστοποίηση

Η πιστοποίηση αναφέρεται σε μια διαδικασία κατά την οποία γνώσεις, δεξιότητες και ικανότητες που αποκτήθηκαν μέσω της εκπαίδευσης ενήλικων εκπαιδευομένων, αποτιμώνται και επικυρώνονται με επίσημους τίτλους. Η ύπαρξη ενός συστήματος πιστοποίησης, το οποίο ενσωματώνει διάφορες προσπάθειες, είναι πολύ σημαντικός παράγοντας για την εκπαίδευση ενήλικων εκπαιδευομένων και μάλιστα για πολλούς λόγους:

α. Η πιστοποίηση γίνεται και θα γίνεται όλο και πιο απαραίτητη στο πλαίσιο της παγκοσμιοποίησης, η οποία οδηγεί στην ανταγωνιστικότητα της οικονομίας. Οι συνθήκες απαιτούν διά βίου εκπαίδευση, η ικανοποίηση της απαίτησης αυτής, όμως, πρέπει και να πιστοποιείται θεσμικώς.

β. Επίσης, η ανάπτυξη «παράλληλων» εκπαιδευτικών δομών και η ένταξη της «δεύτερης ευκαιρίας» στο πλαίσιο της εκπαίδευσης ενηλίκων εκπαιδευομένων καθιστά απαραίτητη την πιστοποίηση.

γ. Η πιστοποίηση επιτρέπει και επαυξάνει την ευελιξία ανάμεσα στην αρχική και στην συνεχιζόμενη εκπαίδευση.

δ. Από τη σκοπιά της αγοράς εργασίας, η πιστοποίηση βοηθάει, ώστε πολλές επιλογές να είναι ανοιχτές σε πολλά άτομα και, κατά συνέπεια, επηρεάζει τον τρόπο με τον οποίον τα άτομα και οι επιχειρήσεις διαμορφώνουν τις στρατηγικές μάθησης.

ε. Ένα πρόσθετο πλεονέκτημα της πιστοποίησης αποτελεί το γεγονός ότι μπορεί να προσφέρει στα άτομα κίνητρα για επένδυση (σε χρόνο, σε χρήμα και σε προσπάθεια) στην συνεχιζόμενη εκπαίδευση.

στ. Ένα σύστημα πιστοποίησης, τέλος, έχει επιπτώσεις στη χρηματοδότηση της εκπαίδευσης ενηλίκων εκπαιδευομένων. Χρήματα από το δημόσιο μπορούν ευκολότερα να ζητηθούν και να εξασφαλισθούν, αλλά και ιδιωτικά κεφάλαια μπορούν πιο εύκολα να εξευρεθούν ιδιαίτερα για την συνεχιζόμενη επαγγελματική εκπαίδευση, εφόσον υπάρχει ένα εχέγγυο ορθής τοποθέτησης, το οποίο εξασφαλίζεται μέσω της πιστοποίησης.

A.6. Εννοιολογικά, συναισθηματικά και κοινωνικά προβλήματα των εκπαιδευτικών που σχετίζονται με θέματα της επιμόρφωσής τους και αντιμετώπισή τους

Οι γρήγορες κοινωνικές και πολιτιστικές αλλαγές κατά τα τελευταία χρόνια δεν οδηγούν μόνο σε γρήγορη παλαίωση και αχρήστευση των γνώσεων και των ικανοτήτων, αλλά μεταβάλλουν δραστικά και τις αξίες, τις διαπροσωπικές σχέσεις και την αυτοεικόνα των ανθρώπων. Διαφορετικά, ωστόσο, από ό,τι στην ηλικία των παιδιών και των νέων οι βιοψυχικές αλλαγές στην ηλικία των ενηλίκων (π.χ. η ανάπτυξη των γνωστικών ικανοτήτων και των ικανοτήτων αποτελεσματικής δράσης) γίνονται στην ηλικία των μεγάλων με λιγότερο δραματικό τρόπο. Από την άποψη αυτή, βασικό σκοπό της εκπαίδευσης ενηλίκων και ιδιαίτερα της επιμόρφωσης των εκπαιδευτικών αποτελεί η στήριξη της ατομικής ανάπτυξης και της αυτοπραγμάτωσης. Οι «υπαρξιακοί ψυχολόγοι» διαπιστώνουν ότι ο άνθρωπος στο πλαίσιο της ανάπτυξής του περνάει από πέντε βασικά στάδια θέσης σκοπών: α. ικανοποίηση αναγκών β. προσαρμογή γ. δημιουργική έκφραση δ. διατήρηση της εσωτερικής τάξης και ε. αυτοπραγμάτωση. Επίσης, κατά την άποψη του E. Erikson ο άνθρωπος περνάει από

διάφορα στάδια εξισορρόπησης εσωτερικών τάσεων και εξωτερικών απαιτήσεων και από μία σειρά κρίσεων, ώστε να φτάσει στην πλήρη ανάπτυξη του «Εγώ» κατά την ενηλικίωση.

Η διά βίου ανάπτυξη είναι μια διαδικασία η οποία οδηγεί σε αλλαγές πολλών κατευθύνσεων, βλέπει την ανάπτυξη ως αύξηση (ανάπτυξη), αλλά και ως μείωση (υποχώρηση), χαρακτηρίζεται από διατομική πλαστικότητα η οποία σχετίζεται με τις συνθήκες της ζωής και με τις εμπειρίες του υποκειμένου και εντάσσεται ιστορικά και κοινωνικο-πολιτισμικά στις συνθήκες οι οποίες επικρατούν. Η σκοπιά της διά βίου ανάπτυξης απορρίπτει την έννοια της «ενηλικίωσης», η οποία περιλαμβάνει κατά κάποιον τρόπο την άποψη ότι κάποιος είναι «ήδη μεγάλος και έτοιμος και ολοκληρωμένος». Αντίθετα, δέχεται μια ερμηνεία η οποία θεωρεί την ενηλικίωση ως κατά βάση χαρακτηριζόμενη από γνωστικές, ψυχολογικές και βιολογικές αλλαγές.

Δύο μοντέλα προβάλλονται σχετικά με τη μελέτη της ανάπτυξης των ενηλίκων: α. το μοντέλο των φάσεων και β. το μοντέλο της διαδικασίας. Το μοντέλο των φάσεων επικεντρώνεται σε μεταβολές οι οποίες είναι περιοδικές και εμφανίζονται σε συγκεκριμένες περιόδους κατά την διάρκεια της ζωής των ενηλίκων. Έμφαση δίνεται σε μεταβολές οι οποίες παρουσιάζονται σε συγκεκριμένες ηλικιακές φάσεις και οι οποίες επιτρέπουν να προβάλλει μία νέα μορφή της προσωπικότητας του ανθρώπου. Σύμφωνα με το μοντέλο αυτό, η Ψυχολογία των ενηλίκων περιγράφει τις μεταβολές αυτές κατά ηλικιακές βαθμίδες γενικά και διατομικά. Το μοντέλο των φάσεων στηρίζεται στο γεγονός ότι οι κοινωνικές συνθήκες (social settings) ενθαρρύνουν τους ενηλίκους να προχωρήσουν μέσα από τη ζωή κατά τρόπους παρόμοιους και ακολουθώντας μια συγκεκριμένη σειρά. Κάθε περίοδος και κάθε φάση έχει συγκεκριμένα καθήκοντα να επιτελέσει. Π.χ. τα καθήκοντα των εικοσάρηδων σχετίζονται με την αυτοσυντήρηση, την ανεξαρτησία από την οικογένεια και την προσκόλληση σε συνομηλίκους (απομάκρυνση από τον προσανατολισμό στην οικογένεια). Οι τριαντάρηδες αντίθετα («σταθεροποίηση των τριάντα») διακρίνονται για την αυτοκατεύθυνση και την προσκόλληση σε οικογενειακά σχήματα.

Ενώ το μοντέλο των φάσεων περιγράφει αλλαγές οι οποίες βρίσκονται στη βάση της βιολογικής ωρίμανσης, το μοντέλο της διαδικασίας λαμβάνει υπόψη του την εσωτερική ανάπτυξη, η οποία ισοπεδώνει τις φάσεις και τονίζει τη σταθερή πορεία ανάπτυξης. Μ' άλλα λόγια, το μοντέλο της διαδικασίας περιγράφει διατομικά την ανάπτυξη ως ένα συνεχές, το οποίο δεν σχετίζεται με συγκεκριμένη ηλικία.

Πιο σημαντικές είναι, βεβαίως, οι μεταβολές στις νοητικές ικανότητες των ενηλίκων, διότι η διερεύνηση των μεταβολών αυτών είναι πολύ βασική για τη θεμελίωση της επιμόρφωσης των εκπαιδευτικών. Ο D. Wechsler έγραφε το 1958 ότι «σύμφωνα με τα ερευνητικά δεδομένα οι περισσότερες ικανότητες του ανθρώπου αρχίζουν στην ηλικία

από 18 μέχρι 25 να μειώνονται σταδιακά». Ο ίδιος, ωστόσο, τοποθετούσε την απότομη μείωση των επιδόσεων των ατόμων στα τεστ νοημοσύνης πολύ αργότερα, στην ηλικία των 60-70 χρόνων.

Ως προς τις μεταβολές των νοητικών ικανοτήτων των ατόμων με την πρόοδο της ηλικίας, οι παλαιότερες έρευνες παρουσίαζαν ένα σοβαρό μεθοδολογικό λάθος: Συνέκριναν σε μία δεδομένη χρονική στιγμή (συγχρονικά) διαφορετικές ομάδες ηλικιών και έδιναν, συνήθως, τους μέσους όρους των επιδόσεων μ' ένα σχεδιάγραμμα. Τα άτομα, όμως, των 30, των 40 και των 70 χρόνων σε μία δεδομένη χρονική στιγμή δε διαφέρουν μόνον ως προς την ηλικία, αλλά ανήκουν σε διαφορετικές γενεές, με διαφορετικές εμπειρίες και διαφορετικά κοινωνικά και πολιτισμικά ερεθίσματα. Στις διαφορές νοημοσύνης ανάμεσα σε διάφορες γενεές παίζουν ασφαλώς έναν ρόλο διαφορές στην εκπαίδευση και στην επαγγελματική κατάρτιση. Τις διαφορές αυτές μπορούμε να τις εξουδετερώσουμε, όταν εξετάσουμε το ίδιο υποκείμενο σε διάφορα στάδια της ζωής του (διαχρονικά).

Οι ειδικοί πιστεύουν σήμερα ότι η ηλικία πρέπει να θεωρείται ως ένας από πολλούς παράγοντες, όπως το επίπεδο εκπαίδευσης, η επαγγελματική δραστηριότητα, η υγεία κ.λπ., οι οποίοι καθορίζουν από κοινού το επίπεδο και τις μεταβολές της νοημοσύνης. Στο πλαίσιο, μάλιστα, μίας διαχρονικής έρευνας με δείγμα υποκείμενα άνω των 60 ετών επιχειρήθηκε ο καθορισμός της σχετικής σημασίας μερικών απ' αυτούς τους παράγοντες. Σύμφωνα με τα δεδομένα της έρευνας, λιγότερο από 5% της διακύμανσης της νοημοσύνης μπορεί να εξηγηθεί με βάση την ηλικία, ενώ 20% περίπου με βάση το επίπεδο εκπαίδευσης, ένα άλλο 20% με βάση το επάγγελμα και ένα 10% με βάση την υγεία των υποκειμένων.

Σύμφωνα με σύγχρονες θεωρήσεις για την μάθηση ενηλίκων και ιδιαίτερα για την επιμόρφωση των εκπαιδευτικών, ο μανθάνων δέχεται πληροφορίες από εσωτερικές και από εξωτερικές πηγές. Η ποικιλία και η ακρίβεια των πληροφοριών αυτών εξαρτώνται από την οξύτητα των αισθητήριων οργάνων του, από την εστίαση της προσοχής, καθώς και από προσωπικές προσδοκίες. Εμμέσως επηρεάζονται, επίσης, από τη φυσική και συναισθηματική του κατάσταση, τα γνωστικά στυλ και προηγούμενες γνώσεις. Εννοείται ότι γίνεται μια επιλογή πληροφοριών από την πλευρά του μανθάνοντος, ανεξάρτητα από την ποσότητα και την ποιότητα των πληροφοριών οι οποίες είναι διαθέσιμες. Αυτό σημαίνει ότι αυτό που μαθαίνει ο επιμορφούμενος δεν είναι οπωσδήποτε το ίδιο με αυτό το οποίο διδάσκει ο επιμορφωτής.

Η διαδικασία της μάθησης και της επιμόρφωσης συνεχίζεται σε μια δεύτερη φάση με την απόδοση από την πλευρά του υποκειμένου σημασίας και αξίας στην κάθε πληροφορία. Στη σημασιοδότηση και στην αξιολόγηση αυτή ιδιαίτερο ρόλο παίζουν τόσο το προσωπικό σύστημα αξιών του ατόμου όσο και το ανάλογο ιεραρχικό σύστημα

αξιών της κοινωνίας μέσα στην οποία ζει. Στην φάση αυτή δηλαδή οι πληροφορίες, εφόσον αξιολογηθούν ως χρήσιμες, αξιοποιούνται στο πλαίσιο διάφορων γνωστικών δραστηριοτήτων, όπως π.χ. ανάλυση, σύγκριση, εφεύρεση και οργάνωση. Το αποτέλεσμα αυτών των δραστηριοτήτων είναι η ανάπτυξη ενός προσωπικού συστήματος, με βάση το οποίο το άτομο αποδίδει σημασία στην πραγματικότητα και καταστρώνει στρατηγικές δράσης. Το σύστημα αυτό είναι ευέλικτο, δυναμικό και ανοιχτό σε διαρκείς αλλαγές.

Επειδή, όμως, η μάθηση είναι διαδραστική και κοινωνική, το υποκείμενο μαθαίνει συνήθως στο πλαίσιο των διαπροσωπικών σχέσεών του με άλλα άτομα, π.χ. με τον επιμορφωτή και τους άλλους επιμορφούμενους. Με άλλα λόγια, στις δραστηριότητες μάθησης του ατόμου μπορούν να συμμετέχουν και οι άλλοι και ταυτόχρονα ο καθένας ν' αξιολογείται και να επανατροφοδοτείται από άλλους. Προϋπόθεση, βεβαίως, λειτουργίας της διαδικασίας αυτής αποτελεί η επικοινωνία και η εκατέρωθεν κατανόηση των προσδοκιών του άλλου.

Η επεξεργασία των πληροφοριών, τέλος, εκβάλλει στη λήψη αποφάσεων από το άτομο, οι οποίες άλλοτε είναι συνειδητές και άλλοτε όχι. Στη συνέχεια το άτομο ενεργεί σύμφωνα με τις αποφάσεις τις οποίες έλαβε και δέχεται επανατροφοδότηση είτε από τον εαυτό του είτε από άλλους για το αποτέλεσμα των ενεργειών και των δραστηριοτήτων του.

Αν συνοψίσει κανείς τα ερευνητικά δεδομένα, θα διαπιστώσει ότι ενισχύουν την άποψη ότι οι ενήλικοι και άρα οι επιμορφούμενοι εκπαιδευτικοί έχουν μεγαλύτερες δυνατότητες μάθησης από ό,τι πιστεύαμε μέχρι τα τελευταία χρόνια. Αμφισβητείται, επίσης, όλο και περισσότερο η άποψη ότι συν τω χρόνω εξασθενίζει η δυνατότητα μάθησης και ότι μόνον οι έφηβοι βρίσκονται στο ύψιστο σημείο της καμπύλης μάθησης. Από την άλλη πλευρά οι διαπιστώσεις αυτές δεν πρέπει να μας οδηγήσουν στο λάθος να περιπέσουμε σε μια ανεπίτρεπτη αισιοδοξία ότι οι δυνατότητες μάθησης των ενηλίκων δεν έχουν όρια, διότι μια τέτοια άποψη δεν ανταποκρίνεται και δεν στηρίζεται στα δεδομένα της έρευνας.

Η έρευνα, μάλιστα, έχει βοηθήσει κατά τρόπον αποτελεσματικό, ώστε να εντοπίσουμε τις περιοχές στις οποίες οι ενήλικοι αντιμετωπίζουν ιδιαίτερα προβλήματα μάθησης. Γι' αυτό μας είναι γνωστές σήμερα οι κυριότερες δυσκολίες μάθησης ενηλίκων, οι οποίες μπορούν ν' ανήκουν στη γνωστική (αντίληψη, μνήμη, σκέψη), στη συναισθηματική (στάσεις και αξίες, κίνητρα και αυτοεικόνα) και στην κοινωνική περιοχή (κοινωνικοί ρόλοι και κοινωνικά στερεότυπα).

Η πολύ γνωστή «ακαμψία» των ηλικιωμένων οφείλεται κατά μεγάλο μέρος στην επίδραση τέτοιων παραγόντων. Επειδή οι ηλικιωμένοι έχουν διαμορφωμένες ήδη γνωστικές δομές και συμπεριφορικές τακτικές αντιμετώπισης διάφορων γεγονότων,

προσπαθούν φυσικά να αναθεωρήσουν και ν' αναδιαμορφώσουν αυτά τα πλαίσια. Δυστυχώς, όμως, αυτά τα οποία ήδη γνωρίζουν μπορούν εύκολα να παρεμβληθούν στην εκμάθηση νέου υλικού. Γι' αυτό οι ηλικιωμένοι χρειάζονται περισσότερη βοήθεια από ό,τι οι νέοι στην ένταξη νέων πληροφοριών και στην αποφυγή ακατάλληλων προσεγγίσεων κατά την διαμόρφωση νέων δομών, ώστε να μην παρεμβάλλονται στην λειτουργία των παλαιών.

Στη συναισθηματική περιοχή οι ψυχολογικές δυσκολίες προέρχονται κυρίως από το γεγονός ότι στις σύγχρονες κοινωνίες λειτουργεί το στερεότυπο σύμφωνα με το οποίο οι ηλικιωμένοι είναι σε μεγάλο βαθμό ανίκανοι να μάθουν («τώρα στα γεράματα, μάθε γέρο γράμματα»). Είναι γνωστό ότι στο πλαίσιο της κοινωνικοποίησης οι άνθρωποι μαθαίνουν διάφορους ρόλους, η άσκηση των οποίων επιτρέπει στα υποκείμενα να προσαρμόζουν ανάλογα την συμπεριφορά τους, έτσι ώστε να μπορούν να ζήσουν χωρίς προβλήματα στη συγκεκριμένη κοινωνία. Ύστερα από αυτά δεν προκαλεί κατάπληξη το γεγονός ότι πολλοί ηλικιωμένοι αποδέχονται το παραπάνω στερεότυπο και θεωρούν τον εαυτό τους ως ανίκανους να μάθουν.

Γι' αυτόν τον λόγο, εξάλλου, τονίζεται σχετικώς ότι πρέπει να παρέχονται ισχυρά κίνητρα μάθησης, προκειμένου να εξασφαλισθεί η συμμετοχή των ενηλίκων σε τυπικές διαδικασίες εκπαίδευσης. Από σχετικές διερευνήσεις προκύπτει ότι τα ισχυρότερα κίνητρα και παράλληλα οι σημαντικότεροι λόγοι συμμετοχής είναι η αυτοανάπτυξη, η δημιουργία κοινωνικών σχέσεων και επαφών, η αποφυγή της πλήξης και της ανίας, η πρόθεση να ευχαριστήσουν άλλους κ.λπ. Τα συνηθέστερα και ισχυρότερα κίνητρα, ωστόσο, είναι συνήθως εξωτερικά και σχετίζονται με την απόκτηση γνώσεων και δεξιοτήτων απαραίτητων για την επαγγελματική τους ανέλιξη. Από ερευνητικά δεδομένα προκύπτει ότι περίπου κατά το ήμισυ των περιπτώσεων αυτά είναι τα κίνητρα τα οποία οδηγούν τους ενηλίκους σε τυπικές μορφές μάθησης και εκπαίδευσης.

Σύμφωνα με τα παραπάνω οι προσδιοριστικοί παράγοντες της αποτελεσματικής επιμόρφωσης εκπαιδευτικών, σύμφωνα με τις αρχές της μάθησης ενηλίκων, είναι:

α. η ψυχική κατάσταση

β. η αυτοεικόνα

γ. η βιολογική ηλικία

δ. η υγεία

ε. ο προικισμός

στ. οι μαθησιακές τεχνικές

ζ. το μαθησιακό περιβάλλον

η. η σχολική μόρφωση (και μάλιστα όχι μόνον το τυπικό ενδεικτικό, αλλά γενικότερα οι σχολικές εμπειρίες)

θ. το επάγγελμα (επαφή με αντικείμενα, με ανθρώπους ή με κείμενα)

ι. τα πρόσωπα αναφοράς (τα οποία προσφέρουν όχι μόνον έκταση, αλλά και ποικιλία ερεθισμάτων)

ια. τα ενδιαφέροντα ελεύθερου χρόνου

ιβ. η άσκηση

ιγ. οι περιστάσεις εφαρμογής

ιδ. τα γνωστικά ενδιαφέροντα

ιε. τα σχέδια για το μέλλον

ιστ. το κοινωνικό στρώμα (τρόπος ζωής, συνήθειες, γούστα, ενδιαφέροντα)

ιζ. οι κοινωνικές αξίες

ιη. τα μέσα μαζικής ενημέρωσης (τα οποία προσφέρουν ερεθίσματα, αλλά και οδηγούν στην παθητικότητα)

ιθ. οι κοινωνικές μεταβολές κ.ά.π.

A.7. Μεθοδολογία εκπαίδευσης ενηλίκων

Η εκπαιδευτική προσέγγιση στηρίζεται στις αρχές της εκπαίδευσης ενηλίκων και μεριμνά για τη μέγιστη δυνατή ευελιξία στον χώρο, τον χρόνο και τους ιδιαίτερους ρυθμούς μάθησης των επωφελούμενων, αξιοποιώντας συνδυαστικά τις δυνατότητες της σύγχρονης εκπαίδευσης, της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης και της μεικτής (blended learning) εκπαίδευσης. Η εκπαιδευτική προσέγγιση που θα αξιοποιηθεί στο πλαίσιο του έργου διέπεται από τις ακόλουθες αρχές:

1. Είναι *ανθρωποκεντρική*, έχει ως αφετηρία τον εκπαιδευόμενο και τις ανάγκες του (γνώσεις, δεξιότητες και ικανότητες)

2. Είναι *στοχευμένη* και αποτελεί μια ανοιχτή ευκαιρία για την προσωπική και επαγγελματική βελτίωση του εκπαιδευόμενου
3. Είναι *συμμετοχική* στον βαθμό που προάγει τη συμμετοχή σε όλα τα στάδια της εκπαίδευσης. Οι εκπαιδευόμενοι έχουν τη δυνατότητα να λειτουργήσουν ως συνδημιουργοί του προγράμματος και του εκπαιδευτικού υλικού, αξιοποιώντας και διαχέοντας στους συναδέλφους τους την εμπειρία που διαθέτουν
4. Είναι *ευέλικτη*, καθώς παρέχει στους εκπαιδευόμενους ευελιξία στον χώρο, τον χρόνο και τον ρυθμό των επιμορφωτικών δράσεων, τον συνδυασμό της δια ζώσης με την εξ αποστάσεως εκπαίδευση και τη δυνατότητα αξιοποίησης έντυπου και ψηφιακού εκπαιδευτικού υλικού.

Η προτεινόμενη μεθοδολογία εκπαίδευσης διαμορφώνεται λαμβάνοντας υπόψη τις παραπάνω αρχές και ιδίως τον περιορισμένο χρόνο και τις αυξημένες υποχρεώσεις των ομάδων που θα λάβουν την εκπαίδευση. Ο σχεδιασμός και η υλοποίηση επιμορφωτικών προγραμμάτων συστηματοποιείται στα βήματα που αποτυπώνονται στο ακόλουθο διάγραμμα:

Βήματα σχεδιασμού εκπαιδευτικών προγραμμάτων

I. Ανάλυση Εκπαιδευτικών Αναγκών

II. Ανάπτυξη Εκπαιδευτικού Προγράμματος

III. Ανάπτυξη Υποστηρικτικού Υλικού

IV. Εκπαίδευση εκπαιδευτών

V. Διεξαγωγή εκπαίδευσης και αξιολόγηση

7.1 Ανάλυση –διάγνωση εκπαιδευτικών αναγκών

Οι εκπαιδευτικές ανάγκες μπορεί να έχουν υποκειμενική διάσταση, π.χ. τη συνειδητοποίηση μιας έλλειψης ή μιας αλλαγής και αντικειμενική διάσταση, όπως το επίπεδο ανάπτυξης των παραγωγικών δυνάμεων και τις αλλαγές των θεσμοθετημένων κανόνων που αφορούν στην εκπαίδευση. Επίσης, οι εκπαιδευτικές ανάγκες μπορούν να είναι συνειδητές και μη συνειδητές ή λανθάνουσες. Η διάκριση των εκπαιδευτικών αναγκών βοηθά στην επιλογή των κατάλληλων μεθόδων και τεχνικών για την ανίχνευσή τους.

Όπως καταγράφεται στη σύγχρονη βιβλιογραφία, η μαθησιακή ανάγκη δεν προκύπτει ως υποκειμενική επιθυμία, αλλά ως αντικειμενική απόσταση μεταξύ υφιστάμενης και δέουσας κατάστασης. Η ανίχνευση μαθησιακών αναγκών αποτελεί δε το πρώτο βήμα

μιας διαδικασίας σχεδιασμού που τείνει να εμπλουτίσει γνώσεις, να δώσει δεξιότητες ή να επιλύσει προβλήματα οργανωσιακής απόδοσης. Το ειδικό αυτό βήμα στοχεύει να εντοπίσει ποια από τα προς επίλυση προβλήματα συνδέονται με μαθησιακές ανάγκες, να ορίσει τις ανάγκες αυτές και να σχεδιάσει μαθησιακές διαδικασίες που θα ανταποκρίνονται στις προσδιορισθείσες ανάγκες.

Σύμφωνα με τις θεωρητικές προσεγγίσεις, για τον προσδιορισμό των εκπαιδευτικών αναγκών χρειάζεται:

- ιεράρχηση των αναγκών του πληθυσμού - στόχου και αλληλοσυσχέτισή τους με τις εκπαιδευτικές ανάγκες
- προσδιορισμός κυρίαρχων μορφωτικών προτύπων και του επιπέδου συνειδητοποίησης της ανάγκης επιμόρφωσης
- εξέταση των αξιών του πληθυσμού – στόχου
- προσδιορισμός των επαγγελματικών γνώσεων και δεξιοτήτων σχετικά με το αντικείμενο.

Η ανίχνευση εκπαιδευτικών αναγκών μπορεί να γίνει με διάφορους τρόπους ανάλογα με τις ανάγκες και τα δεδομένα κάθε εκπαιδευτικής διαδικασίας, όπως βάσει δομημένου ερωτηματολογίου, το οποίο μπορεί να κινείται ηλεκτρονικά ή και μέσω ομάδων εστιασμένης συζήτησης.

7.2 Συνδυασμός διαφορετικών μεθόδων εκπαίδευσης και επιμόρφωσης

Με δεδομένη τη σημασία της επιμόρφωσης για την επίτευξη ευρύτερων στόχων σε κρίσιμους τομείς όπως η αντιμετώπιση της σχολικής βίας και του εκφοβισμού, προστιθέμενη αξία παρουσιάζει η συνδυαστική αξιοποίηση διαφορετικών μεθόδων εκπαίδευσης και επιμόρφωσης σε συνδυασμό με τις δυνατότητες που παρέχει η τεχνολογία.

Για θέματα με έντονη βιωματική διάσταση, όπως τα φαινόμενα του εκφοβισμού, της βίας και των διακρίσεων κρίσιμη είναι η σημασία της *ενεργητικής και βιωματικής μάθησης* που εστιάζει στο βίωμα ως κεντρική εμπειρία και στην αλληλεπίδραση εκπαιδευτών και εκπαιδευόμενων γύρω απ' αυτό.

Επιπλέον, ιδίως στο πλαίσιο της εκπαίδευσης ενηλίκων, οι διαδικασίες μεικτής μάθησης (blended learning), που συνδυάζουν σύγχρονη και εξ' αποστάσεως εκπαίδευση, παρουσιάζουν σημαντική προστιθέμενη αξία.

Η *σύγχρονη εκπαίδευση* βασίζεται στην ταυτόχρονη συμμετοχή όλων των εκπαιδευτών και των εκπαιδευόμενων, καθώς η αλληλεπίδραση μεταξύ εκπαιδευτή και εκπαιδευόμενου γίνεται σε «πραγματικό χρόνο» και αφορά στην ανταλλαγή απόψεων και εκπαιδευτικού υλικού. Οι συχνότερες μέθοδοι και τεχνικές που χρησιμοποιούνται στη σύγχρονη εκπαίδευση είναι οι εξής:

- Δια ζώσης παρουσίαση (εισήγηση με χρήση οπτικοακουστικών μέσων κ.λπ.)
- Συμμετοχικές μέθοδοι που βασίζονται στην αλληλεπίδραση μεταξύ εκπαιδευτή και εκπαιδευόμενων ή μεταξύ των εκπαιδευόμενων π.χ. ερωτήσεις, συζήτηση, ομάδες εργασίας κ.λπ.
- Ευρετικές μέθοδοι, όπου οι εκπαιδευόμενοι σε ομάδες ή ατομικά εκπονούν εργασίες, επεξεργάζονται μελέτες περίπτωσης κ.ά.

Η *ασύγχρονη εξ' αποστάσεως εκπαίδευση* είναι περισσότερο ευέλικτη από την σύγχρονη και μπορεί να λάβει διαφορετικές μορφές:

- ✓ Στην *Αυτοδιδασκαλία* ο εκπαιδευόμενος εκπαιδύεται μόνος του χρησιμοποιώντας όποιο μέσο κρίνει αυτός κατάλληλο (βιβλία, CBT, Internet κ.λπ.).
- ✓ Στην *Ημιαυτόνομη Εκπαίδευση* ισχύει ότι και στην Αυτοδιδασκαλία, μόνο που υπάρχει και συγκεκριμένο χρονοδιάγραμμα επικοινωνίας με τον υπεύθυνο εκπαιδευτή είτε με φυσική παρουσία, είτε μέσω δικτύου (Internet, E-mail κ.λπ.), είτε μέσω audio ή/και video conference και προφανώς τις ώρες εκείνες θεωρείται ότι έχουν σύγχρονη εκπαίδευση.
- ✓ Στην *Συνεργατική (Collaborative) Εκπαίδευση* εκπαιδευτής και εκπαιδευόμενοι επικοινωνούν ασύγχρονα μεταξύ τους, οι εκπαιδευόμενοι μελετούν στον δικό τους χρόνο, ακολουθούν, όμως, ένα χρονοδιάγραμμα παράδοσης των εργασιών.

Υπάρχουν διαφορετικά επίπεδα υπηρεσιών τηλεκπαίδευσης τα οποία μπορεί να παρέχει κάποιος, ανάλογα με τις ανάγκες του, τις δραστηριότητές του και το αντίστοιχο κανονιστικό και νομικό πλαίσιο:

- ⇒ Υπηρεσία παροχής υποστηρικτικού εκπαιδευτικού υλικού στο πλαίσιο ενός παραδοσιακού μαθήματος
- ⇒ Υπηρεσία παροχής υποστηρικτικού εκπαιδευτικού υλικού και νέων τρόπων επικοινωνίας μεταξύ εκπαιδευόμενων και καθηγητή ή εκπαιδευόμενων μεταξύ τους για ανταλλαγή απόψεων, επίλυση αποριών και ενημέρωση στο πλαίσιο ενός παραδοσιακού μαθήματος
- ⇒ Υπηρεσία παροχής μαθημάτων υβριδικής μορφής, στα οποία οι εκπαιδευόμενοι παρακολουθούν με τον παραδοσιακό τρόπο τα μαθήματα, ενώ δίνεται και

δυνατότητα παρακολούθησης μαγνητοσκοπημένων μαθημάτων και παροχής υποστηρικτικού εκπαιδευτικού υλικού εξ αποστάσεως

- ⇒ Υπηρεσία διεξαγωγής παρουσιάσεων και περιορισμένου αριθμού διαλέξεων με σύγχρονο τρόπο, στο πλαίσιο κατανεμημένων γεωγραφικά αιθουσών, οι οποίες ενοποιούνται σε μία εικονική αίθουσα
- ⇒ Υπηρεσία παροχής αμιγώς on-line μαθημάτων με ασύγχρονο τρόπο
- ⇒ Υπηρεσία παροχής δια βίου κατάρτισης και εκπαίδευσης εργαζομένων ή ανέργων.

Η εφαρμογή μεθόδων εξ αποστάσεως εκπαίδευσης και ηλεκτρονικής μάθησης (e-learning) για την επιμόρφωση, κατάρτιση και επαγγελματική υποστήριξη των εργαζομένων στην εκπαίδευση μπορεί να αποτελέσει μια εναλλακτική επιλογή για τη βελτίωση του εκπαιδευτικού συστήματος, καθώς παρέχει δυνατότητες, μεταξύ άλλων, επαγγελματικής αναβάθμισης των εν ενεργεία υπαλλήλων, επιστημονικής αναβάθμισης (on-demand), επικαιροποίησης γνώσεων, βελτίωσης και αναβάθμισης επαγγελματικών δεξιοτήτων, επιμόρφωσης ειδικών κατηγοριών εργαζομένων ή σε ειδικές θεματικές, εξοικείωσης-εμβάθυνσης σε επαγγελματικές καινοτομίες, αλλά και διάχυσης νέας επαγγελματικής κουλτούρας.

B' ΜΕΡΟΣ: ΤΟ ΕΠΙΜΟΡΦΩΤΙΚΟ ΥΛΙΚΟ ΚΑΙ Η ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΤΟΥ

B.1. Το Πρόγραμμα Επιμόρφωσης

Η εξ αποστάσεως επιμόρφωση των εκπαιδευτικών θα πραγματοποιηθεί σύμφωνα με το ακόλουθο πρόγραμμα:

Πρόγραμμα εξ αποστάσεως εκπαίδευσης						
Κεφάλαια/Ενότητες	Τεχνικές/ υποστηρικτικά εργαλεία	Περιεχόμενο	Χρόνος εκπαίδευσης	Ώρες	Αριθμός επιμορφωτών	
					Α' κύκλος	Β' κύκλος
1. Εννοιολογική οριοθέτηση του φαινομένου της σχολικής βίας και του εκφοβισμού	Υλικό τεκμηρίωσης Παρουσίαση Παραπομπές σε οπτικοακουστικό υλικό Μελέτες περίπτωσης Πρακτική άσκηση Αξιολόγηση	Οριοθέτηση και διάγνωση του φαινομένου της σχολικής βίας και εκφοβισμού – μορφές - - νομικές, παιδαγωγικές, ψυχολογικές και άλλες διαστάσεις	1η εβδομάδα	4	1	1-2 μέλη ΠΟΔ Π
2. Θεωρητικό υπόβαθρο της επιθετικότητας: Κοινωνιολογική θεώρηση του φαινομένου και ερμηνευτικές προσεγγίσεις	Υλικό τεκμηρίωσης Παραπομπές σε οπτικοακουστικό υλικό Μελέτες περίπτωσης Πρακτική άσκηση Αξιολόγηση	Ορισμός και οριοθέτηση της έννοιας της επιθετικότητας – κοινωνιολογικές θεωρίες για την ερμηνεία της επιθετικότητας – ερμηνευτικές προσεγγίσεις και παράγοντες που συντελούν στην ανάπτυξη της παιδικής επιθετικότητας	2 ^η εβδομάδα	4	1	1-2 μέλη ΠΟΔ Π
3. Κριτική επισκόπηση των ερευνητικών πορισμάτων (μετα- ανάλυση) για τη ΣΒΕ στην	Υλικό τεκμηρίωσης Παραπομπές σε οπτικοακουστικό υλικό Μελέτες περίπτωσης Πρακτική άσκηση Αξιολόγηση	Η έκταση του σχολικού εκφοβισμού στην Ελλάδα και στον διεθνή χώρο	2 ^η εβδομάδα	4	1	1-2 μέλη ΠΟΔ Π

Πρόγραμμα εξ αποστάσεως εκπαίδευσης						
Κεφάλαια/Ενότητες	Τεχνικές/ υποστηρικτικά εργαλεία	Περιεχόμενο	Χρόνος εκπαίδευσης	Ώρες	Αριθμός επιμορφωτών	
					Α' κύκλος	Β' κύκλος
Ελλάδα και το εξωτερικό						
4. Το ευρωπαϊκό και εθνικό θεσμικό πλαίσιο για την προστασία των δικαιωμάτων των παιδιών, την πρόληψη και αντιμετώπιση της σχολικής βίας και του εκφοβισμού	Υποστηρικτικό υλικό Παραπομπές σε οπτικοακουστικό υλικό Μελέτες περίπτωσης Παρουσίαση Πρακτική άσκηση Αξιολόγηση	Διεθνείς συμβάσεις και πρωτοβουλίες Ευρωπαϊκή νομοθεσία Εθνική νομοθεσία – δικαιώματα και υποχρεώσεις των εκπαιδευτικών – φορείς – μέτρα πρόληψης και αντιμετώπισης	3η εβδομάδα	8	1	1-2 μέλη ΠΟΔ Π
5. Κοινωνικοψυχολογικές επιπτώσεις στα θύματα, το σχολείο και την κοινωνία της σχολικής βίας και του εκφοβισμού	Υποστηρικτικό υλικό Παραπομπές σε οπτικοακουστικό υλικό Μελέτες περίπτωσης Πρακτική άσκηση Αξιολόγηση	Επιπτώσεις σε θύματα, θύτες, παρατηρητές, επιπτώσεις στο σχολείο, επιπτώσεις στην οικογένεια και στην ευρύτερη κοινωνία	4 ^η εβδομάδα	6	1	1-2 μέλη ΠΟΔ Π
6. Παρουσίαση και ανάλυση των δράσεων και πρωτοβουλιών για την πρόληψη και την αντιμετώπιση του φαινομένου σε μικρο, μέσο και μακρο επίπεδο, στην Ελλάδα και το εξωτερικό	Υποστηρικτικό υλικό Παραπομπές σε οπτικοακουστικό υλικό Μελέτες περίπτωσης Πρακτική άσκηση Αξιολόγηση	Οικοσυστημική προσέγγιση του φαινομένου - έννοια της πρόληψης Δράσεις πρόληψης (σε διεθνές, ευρωπαϊκό και εθνικό επίπεδο) Παραδείγματα Καλές πρακτικές	4 ^η εβδομάδα	6	1	1-2 μέλη ΠΟΔ Π
7. Οι εκστρατείες ευαισθητοποίησης για την πρόληψη και	Υποστηρικτικό υλικό Παραπομπές σε οπτικοακουστικό υλικό Μελέτες περίπτωσης	Παρουσίαση εκστρατειών κατά της σχολικής βίας και εκφοβισμού σε	5 ^η εβδομάδα	6	1	1-2 μέλη ΠΟΔ Π

Πρόγραμμα εξ αποστάσεως εκπαίδευσης						
Κεφάλαια/Ενότητες	Τεχνικές/ υποστηρικτικά εργαλεία	Περιεχόμενο	Χρόνος εκπαίδευσης	Ώρες	Αριθμός επιμορφωτών	
					Α' κύκλος	Β' κύκλος
την αντιμετώπιση του φαινομένου -κριτική προσέγγιση και κριτήρια για το σχεδιασμό και την υλοποίηση	Παρουσίαση Πρακτική άσκηση Αξιολόγηση	διεθνές και εθνικό επίπεδο				
8. Κριτήρια επιλογής, αποτίμηση και αξιολόγηση «καλών πρακτικών» από την Ελλάδα και το εξωτερικό	Υποστηρικτικό υλικό Παραπομπές σε οπτικοακουστικό υλικό Μελέτες περίπτωσης Παρουσίαση Πρακτική άσκηση Αξιολόγηση	Πρακτικές από την πλευρά του εκπαιδευτικού Πρακτικές σε επίπεδο σχολείου Πρακτικές που μπορούν να εφαρμόσουν οι μαθητές Συνεργασία	5 ^η εβδομάδα	4	1	1-2 μέλη ΠΟΔ Π
9. Τεχνικές διαχείρισης συγκρούσεων και ειρηνικής επίλυσης των διαφορών	Υποστηρικτικό υλικό Παραπομπές σε οπτικοακουστικό υλικό Μελέτες περίπτωσης Πρακτική άσκηση Αξιολόγηση	Αναγνώριση, διαχείριση συγκρούσεων, στρατηγικές αντιμετώπισής τους, επίλυση συγκρούσεων	6 ^η εβδομάδα	8	1	1-2 μέλη ΠΟΔ Π
10. Η σχολική διαμεσολάβηση: εκπαιδύοντας τους μαθητές στη διαχείριση του σχολικού εκφοβισμού	Υποστηρικτικό υλικό Παραπομπές σε οπτικοακουστικό υλικό Μελέτες περίπτωσης Πρακτική άσκηση Αξιολόγηση	Διαδικασία σχολικής διαμεσολάβησης - μοντέλα – εκπαίδευση μαθητών	6 ^η εβδομάδα	8	1	1-2 μέλη ΠΟΔ Π
Σύνολο				58		

Β.2. Το Επιμορφωτικό Υλικό

Το επιμορφωτικό υλικό χωρίζεται σε **δέκα Κεφάλαια**. Κάθε Κεφάλαιο διασπάται σε **Ενότητες** (π.χ. 1.1) και κάθε ενότητα διασπάται σε **Υποενότητες** (π.χ. 1.1.1). Σε κάθε Κεφάλαιο υπάρχουν ορισμένες **Δραστηριότητες**. Οι Δραστηριότητες αυτές εμπεριέχουν ερωτήσεις ανοιχτού τύπου, οι απαντήσεις των οποίων δεν είναι

προκαθορισμένες, αλλά επαφίενται στη κρίση του εκάστοτε εκπαιδευόμενου ή στην κρίση της κάθε ομάδας εκπαιδευομένων, εφόσον είναι ομαδικές. Για το λόγο αυτό, είναι αναγκαία η χρήση εργαλείων σύγχρονης (chat) ή ασύγχρονης (forums) συζήτησης. Μέσω των εργαλείων αυτών οι εκπαιδευόμενοι έχουν την ευκαιρία να προβάλλουν τις απόψεις τους, να συζητήσουν και να εξάγουν συμπεράσματα σχετικά με τα υπό εξέταση ζητήματα/προβληματισμούς. Ορισμένοι τρόποι που μπορεί ο επιμορφωτής να χρησιμοποιήσει τα εργαλεία αυτά είναι:

Για τη σύγχρονη συζήτηση (chat)

Ο επιμορφωτής μπορεί να ανακοινώσει στους εκπαιδευόμενους μια συγκεκριμένη ημέρα και ώρα κατά την οποία, τόσο οι εκπαιδευόμενοι όσο και ο επιμορφωτής είναι διαθέσιμοι για να συζητήσουν τα ερωτήματα των Δραστηριοτήτων. Ο επιμορφωτής δεν ενδείκνυται να παρεμβαίνει στη συζήτηση, παρά μόνο όταν ζητήσουν οι εκπαιδευόμενοι τη βοήθειά του. Παράλληλα, θα πρέπει να παρακολουθεί και να εξασφαλίζει την ομαλή διεξαγωγή της συζήτησης, ενώ θα φροντίζει ώστε να συμμετέχουν ισάξια όλοι οι εκπαιδευόμενοι.

Για την ασύγχρονη συζήτηση (forum)

Οι Δραστηριότητες των κεφαλαίων δίνουν τη δυνατότητα στον επιμορφωτή να διαχωρίσει την ομάδα των εκπαιδευομένων του σε επιμέρους ομάδες. Μέσω του εργαλείου ασύγχρονης συζήτησης (forum), οι ομάδες εκπαιδευομένων μπορούν να συζητούν τα ζητήματα των Δραστηριοτήτων. Προτείνεται στον επιμορφωτή να ενθαρρύνει τις ομάδες να σχολιάζουν στο forum με κυκλικό τρόπο. Αυτό είναι δυνατό να πραγματοποιηθεί, αφού οριστεί στην κάθε ομάδα ένας εκπρόσωπος-σχολιαστής, ο οποίος προτείνεται ν' αλλάζει σε κάθε δραστηριότητα. Τέλος, ο επιμορφωτής προτρέπει τις ομάδες να συζητήσουν μέσω της σύγχρονης συζήτησης (chat), ώστε να συντονιστούν και να αποφασίσουν τί σχόλιο θα αναρτήσουν στην ασύγχρονη συζήτηση (forum).

Παρακάτω, παρουσιάζονται αναλυτικά: η διάρκεια επιμόρφωσης, ο γενικός σκοπός, τα προσδοκώμενα αποτελέσματα, οι έννοιες κλειδιά και οι εισαγωγικές παρατηρήσεις του κάθε κεφαλαίου και των επιμέρους ενοτήτων του κάθε κεφαλαίου. Επιπλέον, παρατίθεται και μια σύνοψη για το κάθε κεφάλαιο ξεχωριστά.

2.1. ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

ΕΝΝΟΙΟΛΟΓΙΚΗ ΟΡΙΟΘΕΤΗΣΗ ΤΟΥ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟΥ ΤΗΣ ΣΧΟΛΙΚΗΣ ΒΙΑΣ ΚΑΙ ΤΟΥ ΕΚΦΟΒΙΣΜΟΥ: ΔΙΑΓΝΩΣΗ ΚΑΙ ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ ΤΟΥ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟΥ

Διάρκεια Επιμόρφωσης: 4 ώρες

Γενικός Σκοπός Κεφαλαίου

Η σχολική βία και ο εκφοβισμός (Σ.Β.Ε.) είναι ένα πολυδιάστατο κοινωνικό φαινόμενο με ανησυχητικές διαστάσεις και βλαβερές συνέπειες στη ψυχοσυναισθηματική ανάπτυξη του παιδιού και στη διαδικασία της μάθησής του. Σκοπός αυτού του κεφαλαίου είναι να εξετάσει ορισμένα θεμελιακά εννοιολογικά και θεωρητικά ζητήματα που αφορούν στο φαινόμενο της σχολικής βίας και του εκφοβισμού.

Σκοπός Ενότητας 1.1 – Η Έννοια και οι Μορφές της Σχολικής Βίας και του Εκφοβισμού

Στην ενότητα παρουσιάζεται μια επισκόπηση της εξέλιξης της έννοιας του σχολικού εκφοβισμού, οριοθετείται το πλαίσιο αναγνώρισης του φαινομένου, γίνεται αναφορά στα εμπλεκόμενα μέρη, καθώς και στις συνθήκες που επιτρέπουν την εκδήλωσή του. Τέλος, δίνεται έμφαση σε άμεσες και έμμεσες εκφάνσεις του φαινομένου.

Σκοπός Ενότητας 1.2 – Οι Διαστάσεις του Φαινομένου του Σχολικού Εκφοβισμού (Νομικές, Παιδαγωγικές, Ψυχολογικές και Κοινωνικές)

Σκοπός της ενότητας είναι η διερεύνηση των διαφόρων διαστάσεων του φαινομένου του σχολικού εκφοβισμού, με σκοπό την αποτύπωση του προβλήματος ως συστημικού φαινομένου, το οποίο χρήζει συστηματικής και δυναμικής αντιμετώπισης. Μέσα από την ανάλυση των επιμέρους διαστάσεων, ιδίως των ψυχολογικών, αναδεικνύονται και οι μηχανισμοί διάγνωσης και τα κατάλληλα μέτρα αντιμετώπισης του φαινομένου.

Προσδοκώμενα Αποτελέσματα Κεφαλαίου

Όταν οι εκπαιδευόμενοι θα έχουν ολοκληρώσει τη μελέτη του κεφαλαίου αυτού, θα είναι σε θέση να:

- Κατανοούν και να διακρίνουν τί είναι και τί δεν είναι σχολική βία και εκφοβισμός
- Κατανοούν και ν' αναγνωρίζουν το πλαίσιο εκδήλωσης του φαινομένου της σχολικής βίας και του εκφοβισμού
- Κατανοούν τις διαστάσεις του φαινομένου
- Εντοπίζουν τις αιτίες και τις επιπτώσεις της σχολικής βίας και του εκφοβισμού.

Προσδοκώμενα Αποτελέσματα Ενότητας 1.1 - Η Έννοια και οι Μορφές της Σχολικής Βίας και του Εκφοβισμού

Όταν οι εκπαιδευόμενοι θα έχουν ολοκληρώσει τη μελέτη της ενότητας αυτής, θα είναι σε θέση να:

- Ορίζουν την έννοια της σχολικής βίας και του εκφοβισμού
- Διακρίνουν τις διαφορετικές μορφές εκδήλωσης της σχολικής βίας και του εκφοβισμού
- Αναγνωρίζουν τις διάφορες άμεσες και έμμεσες μορφές του φαινομένου
- Διακρίνουν τους ρόλους των εμπλεκόμενων μελών σε περιστατικά σχολικής βίας και εκφοβισμού.

Προσδοκώμενα Αποτελέσματα Ενότητας 1.2 - Οι Διαστάσεις του Φαινομένου του Σχολικού Εκφοβισμού (Νομικές, Παιδαγωγικές, Ψυχολογικές και Κοινωνικές)

Όταν οι εκπαιδευόμενοι θα έχουν ολοκληρώσει τη μελέτη της ενότητας αυτής, θα είναι σε θέση να:

- Κατανοούν τις αιτίες και τα αποτελέσματα του φαινομένου μέσα από το αλληλεπιδραστικό πλαίσιο που διαμορφώνουν οι νομικές παιδαγωγικές, ψυχολογικές, κοινωνικές παράμετροι
- Διακρίνουν τα χαρακτηριστικά του ατόμου που εκφοβίζει και του ατόμου που εκφοβίζεται.
- Διακρίνουν τον ρόλο των παρατηρητών
- Εντοπίζουν και ν' αξιολογούν τις συνέπειες του φαινομένου ως προς την ψυχολογία των εμπλεκόμενων
- Εντοπίζουν τα αίτια εκδήλωσης του σχολικού εκφοβισμού
- Αναγνωρίζουν το υπάρχον νομικό πλαίσιο και τις εξ αυτού επιτρεπόμενες βασικές παιδαγωγικές πρακτικές.

Έννοιες Κλειδιά Κεφαλαίου

- Εννοιολόγηση σχολικού εκφοβισμού
- Μορφές σχολικού εκφοβισμού

- Πολύπλευρες διαστάσεις
- Διάγνωση ψυχολογικών συνεπειών

Έννοιες Κλειδιά Ενότητας 1.1 - Η Έννοια και οι Μορφές της Σχολικής Βίας και του Εκφοβισμού

- Σχολικός εκφοβισμός
- Αρνητική πράξη
- Ανισοροπία δύναμης
- Ο μαθητής που εκφοβίζει - θύτης
- Ο μαθητής που εκφοβίζεται - θύμα
- Τα παιδιά θεατές – οι παρατηρητές
- Άμεσος και έμμεσος σχολικός εκφοβισμός
- Λεκτικός εκφοβισμός
- Συναισθηματικός εκφοβισμός
- Ψυχολογικός εκφοβισμός
- Σωματικός εκφοβισμός
- Κοινωνικός εκφοβισμός
- Σεξουαλικός εκφοβισμός
- Ρατσιστικός εκφοβισμός
- Εκφοβισμός με εκφοβισμό
- Ηλεκτρονικός εκφοβισμός/ Cyberbullying

Έννοιες Κλειδιά Ενότητας 1.2 - Οι Διαστάσεις του Φαινομένου του Σχολικού Εκφοβισμού (Νομικές, Παιδαγωγικές, Ψυχολογικές και Κοινωνικές)

- Νομικές διαστάσεις
- Ψυχολογικές διαστάσεις
- Παιδαγωγικές διαστάσεις
- Κοινωνικές διαστάσεις

Εισαγωγικές Παρατηρήσεις Κεφαλαίου

Το κεφάλαιο αυτό περιλαμβάνει δύο ενότητες. Στην πρώτη επιχειρείται η απόδοση ενός σαφούς ορισμού για την περιγραφή του φαινομένου του σχολικού εκφοβισμού και βίας, καθώς και το πλαίσιο οριοθέτησής του, ενώ αναλυτικά περιγράφονται οι μορφές εκδήλωσής του. Στη δεύτερη ενότητα εξετάζεται η εμφάνιση του φαινομένου μέσα από τις πολύπλευρες διαστάσεις του, αλλά και τα αίτια που ευθύνονται για τη

συντήρησή του. Επίσης, γίνεται αναφορά στις ψυχολογικές συνέπειες του φαινομένου στα εμπλεκόμενα μέρη.

Εισαγωγικές Παρατηρήσεις Ενότητας 1.1 - Η Έννοια και οι Μορφές της Σχολικής Βίας και του Εκφοβισμού

Η ενότητα αυτή περιλαμβάνει δύο βασικές υποενότητες. Στην πρώτη οριοθετείται η έννοια του σχολικού εκφοβισμού και αιτιολογείται ο προσδιορισμός του ως ομαδικού φαινομένου, κάνοντας αναφορά στα εμπλεκόμενα μέρη, αλλά και στο πλαίσιο εκδήλωσης του φαινομένου. Στη δεύτερη υποενότητα παρουσιάζονται αναλυτικά οι διάφορες μορφές εκδήλωσης του σχολικού εκφοβισμού, αν και σε πολλές περιπτώσεις είναι επικαλυπτόμενες.

Εισαγωγικές Παρατηρήσεις Ενότητας 1.2 - Οι Διαστάσεις του Φαινομένου του Σχολικού Εκφοβισμού (Νομικές, Παιδαγωγικές, Ψυχολογικές και Κοινωνικές)

Η ενότητα αυτή περιλαμβάνει δύο βασικές υποενότητες. Στην πρώτη επισημαίνεται η πολυδιάστατη και συστημική σύσταση του φαινομένου, όπως διαμορφώνεται από τους άξονες πολιτισμός, κοινότητα, σχολείο, οικογένεια και την ψυχοσύνθεση του ίδιου του μαθητή. Επιδιώκοντας τη διερεύνηση των αιτιών εκδήλωσης του φαινομένου, αλλά και του πλαισίου όπου διενεργείται, στη δεύτερη υποενότητα εξετάζονται οι νομικές του διαστάσεις, στην τρίτη οι ψυχολογικές, στην τέταρτη οι παιδαγωγικές, ενώ στην πέμπτη γίνεται μία μικρή αναφορά σε κοινωνικούς παράγοντες που συντηρούν το φαινόμενο της σχολικής βίας και του εκφοβισμού.

Σύνοψη Κεφαλαίου

Η βία μεταξύ των μαθητών ή σχολικός εκφοβισμός είναι η εσκεμμένη, απρόκλητη, συστηματική και επαναλαμβανόμενη βία και η επιθετική συμπεριφορά με σκοπό την επιβολή, την καταδυνάστευση και την πρόκληση σωματικού και ψυχικού πόνου σε συμμαθητές από συμμαθητές τους, στο πλαίσιο μιας διαπροσωπικής σχέσης που χαρακτηρίζεται από δυσαναλογία εξουσίας, εντός και εκτός σχολείου. Μέσα σ' αυτήν την κατάσταση, τα παιδιά που εκφοβίζονται είναι «οι ισχυροί», οι οποίοι θεωρούν ότι μέσα από τις πράξεις τους θα αντλήσουν κάποιο όφελος, όπως ευχαρίστηση, κοινωνικό κύρος ή ακόμα και υλικές απολαβές. Στον αντίποδα βρίσκονται τα θύματα, τα οποία κατέχουν τη θέση του «αδύναμου» παθητικού αποδέκτη των βίαιων αυτών ενεργειών. Ο σχολικός εκφοβισμός διακρίνεται σε διάφορες μορφές, όπως ο άμεσος σωματικός και λεκτικός εκφοβισμός, ο έμμεσος εκφοβισμός (π.χ., κοινωνική απομόνωση, διάδοση

ψευδούς φήμης), ο σεξουαλικός, ο ρατσιστικός, ο ηλεκτρονικός, ο κοινωνικός εκφοβισμός και ο εκφοβισμός με εκβιασμό που αφορά στη βίαιη αρπαγή ή καταστροφή προσωπικών αντικειμένων του παιδιού που εκφοβίζεται.

Σχολικό εκφοβισμό δεν αποτελούν τα μεμονωμένα επιθετικά περιστατικά μεταξύ μαθητών, οι οποίοι χαρακτηρίζονται από ισότητα στη «δύναμη» (κοινωνική, σωματική διάπλαση κ.λπ.) ή που διακατέχονται από ίδια συναισθηματική φόρτιση (και οι δύο μαθητές είναι θυμωμένοι). Τέλος, σχολικό εκφοβισμό δεν αποτελούν οι αστεϊσμοί μεταξύ των μαθητών με τη μορφή καλοπροαίρετων πειραγμάτων και εφόσον ο αποδέκτης φαίνεται να μην ενοχλείται. Η βία μεταξύ των μαθητών έχει σοβαρές βραχυπρόθεσμες, αλλά και μακροπρόθεσμες επιπτώσεις στην ανάπτυξη και στην υγεία τους. Τα παιδιά που εκφοβίζονται εμφανίζουν συχνά χαμηλή αυτοεκτίμηση, ψυχοσωματικά προβλήματα, σχολική άρνηση, έντονο άγχος, διαταραχές ύπνου, φοβίες, κατάθλιψη, ακόμα και τάσεις γι' αυτοκτονία. Τα παιδιά που εκφοβίζουν εμφανίζουν μειωμένη ικανότητα αυτοελέγχου, αδυνατούν να τηρήσουν κανόνες και όρια και δυσκολεύονται στη διαλεκτική επίλυση των διαφορών τους και στη διαχείριση της επιθετικότητάς τους και ενδέχεται και στο μέλλον να εκδηλώνουν αντικοινωνικές και παραβατικές συμπεριφορές.

Δυστυχώς, τα περιστατικά βίας μεταξύ των μαθητών στα σχολεία δεν αντιμετωπίζονται πάντα με τον πιο κατάλληλο τρόπο. Είναι, πλέον, επιτακτική η ανάγκη θέσπισης ενός σαφούς πλαισίου πρόληψης και αντιμετώπισης του φαινομένου του σχολικού εκφοβισμού στο σχολικό περιβάλλον, το οποίο αποτελεί τον πιο αρμόδιο φορέα για τη σωστή διαπαιδαγώγηση των εφήβων και τη διοχέτευση υγιών πολιτών στην κοινωνία μας.

2.2. ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΥΠΟΒΑΘΡΟ ΤΗΣ ΕΠΙΘΕΤΙΚΟΤΗΤΑΣ: ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΚΗ ΘΕΩΡΗΣΗ ΤΟΥ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟΥ ΚΑΙ ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΕΣ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ

Διάρκεια Επιμόρφωσης: 4 ώρες

Γενικός Σκοπός Κεφαλαίου

Ο προσδιορισμός των αιτιών που ευθύνονται για την εκδήλωση επιθετικής συμπεριφοράς εκ μέρους των παιδιών αποτελεί αντικείμενο έντονης συζήτησης πολλών επιστημονικών πεδίων. Σκοπός αυτού του κεφαλαίου είναι να εξετάσει ορισμένα θεμελιακά εννοιολογικά και θεωρητικά ζητήματα που αφορούν στην επιθετικότητα, κυρίως των εφήβων, προκειμένου τα μέλη της εκπαιδευτικής κοινότητας να είναι σε θέση ν' αναγνωρίζουν βασικά αίτια και παράγοντες ενίσχυσής της. Επιπλέον, παρατίθενται βασικές ερμηνευτικές προσεγγίσεις αναφορικά με την εκδήλωση επιθετικής συμπεριφοράς των νέων.

Σκοπός Ενότητας 2.1 – Θεωρητικό Υπόβαθρο της Έννοιας της Επιθετικότητας

Στην ενότητα αυτή παρουσιάζεται το θεωρητικό πλαίσιο αναφορικά με τον ορισμό και την προέλευση της έννοιας της επιθετικότητας, διακρίνοντάς την σε εγγενές χαρακτηριστικό του ατόμου και σε αποτέλεσμα κοινωνικών παρεμβάσεων. Επιχειρείται ο καθορισμός βασικών κριτηρίων βάσει των οποίων χαρακτηρίζεται η επιθετικότητα αντικοινωνική και δυσλειτουργική και γίνεται ιδιαίτερη αναφορά στην επιθετικότητα κατά την εφηβεία. Τέλος, παρουσιάζονται οι πιο βασικές κοινωνιολογικές θεωρίες για την ερμηνεία της επιθετικότητας.

Σκοπός Ενότητας 2.2 - Ερμηνευτικές Προσεγγίσεις και Παράγοντες που Συντελούν στην Ανάπτυξη της Παιδικής Επιθετικότητας

Στην ενότητα αυτή επιχειρείται η διατύπωση ορισμένων ερμηνευτικών προσεγγίσεων και η ανάλυση μερικών από τους βασικούς παράγοντες που συντελούν στην ανάπτυξη της παιδικής επιθετικότητας, σε επίπεδο οικογένειας, σχολείου και στο επίπεδο του ευρύτερου κοινωνικού περιβάλλοντος.

Προσδοκώμενα Αποτελέσματα Κεφαλαίου

Όταν οι εκπαιδευόμενοι θα έχουν ολοκληρώσει τη μελέτη του κεφαλαίου αυτού, θα είναι σε θέση να:

- Αναγνωρίζουν και να διακρίνουν τις μορφές επιθετικότητας
- Εντοπίζουν και ν' αξιολογούν τους παράγοντες που συντελούν στην εκδήλωση επιθετικής συμπεριφοράς κατά την εφηβεία
- Αναγνωρίζουν το συσχετισμό κοινωνικών παραγόντων με την εκδήλωση επιθετικής συμπεριφοράς, βάσει των κοινωνικών θεωριών
- Κατανοούν και αναγνωρίζουν προβληματικές καταστάσεις και δυσλειτουργίες σε επίπεδο οικογένειας, σχολείου και ευρύτερης κοινωνίας ως συντελεστές ενίσχυσης της επιθετικής συμπεριφοράς.

Προσδοκώμενα Αποτελέσματα Ενότητας 2.1 – Θεωρητικό Υπόβαθρο της Έννοιας της Επιθετικότητας

Όταν οι εκπαιδευόμενοι θα έχουν ολοκληρώσει τη μελέτη της ενότητας αυτής, θα είναι σε θέση να:

- Κατανοούν και να διακρίνουν τις μορφές της επιθετικότητας
- Κατανοούν τη διαδικασία κοινωνικοποίησης και ψυχοσυναισθηματικής ανάπτυξης του εφήβου
- Κατανοούν και να εξηγούν τις κοινωνιολογικές θεωρίες για την ερμηνεία της επιθετικότητας.

Προσδοκώμενα Αποτελέσματα Ενότητας 2.2 – Ερμηνευτικές Προσεγγίσεις και Παράγοντες που Συντελούν στην Ανάπτυξη της Παιδικής Επιθετικότητας

Όταν οι εκπαιδευόμενοι θα έχουν ολοκληρώσει τη μελέτη της ενότητας αυτής, θα είναι σε θέση να:

- Κατανοούν τους οικογενειακούς παράγοντες που λειτουργούν ανασταλτικά στην ομαλή κοινωνικοποίηση του ατόμου
- Αναγνωρίζουν παραμέτρους της σχολικής δομής και λειτουργίας που ενισχύουν την εκδήλωση επιθετικής συμπεριφοράς
- Αναγνωρίζουν και να κατανοούν τους παράγοντες που προκαλούν την επιθετική συμπεριφορά των παιδιών, αναφορικά με τις διαπροσωπικές σχέσεις των μελών της εκπαιδευτικής κοινότητας

- Αναφέρουν και να εξηγούν τις κοινωνικές συνθήκες και παράγοντες ενίσχυσης της επιθετικής συμπεριφοράς.

Έννοιες Κλειδιά Κεφαλαίου

- Επιθετικότητα
- Μορφές επιθετικότητας
- Εφηβεία και επιθετικότητα
- Κοινωνιολογικές θεωρίες
- Ερμηνευτικές προσεγγίσεις

Έννοιες Κλειδιά Ενότητας 2.1 – Θεωρητικό Υπόβαθρο της Έννοιας της Επιθετικότητας

- Λειτουργική επιθετικότητα ή «ενόρμηση»
- Εχθρική επιθετικότητα
- Εφηβική επιθετικότητα
- Ομάδες συνομηλίκων
- Θεωρία του Διαφορικού Συγχρωτισμού
- Κοινωνικός έλεγχος
- Κοινωνική Μάθηση
- Θεωρία της ανομίας

Έννοιες Κλειδιά Ενότητας 2.2 – Ερμηνευτικές Προσεγγίσεις και Παράγοντες που Συντελούν στην Ανάπτυξη της Παιδικής Επιθετικότητας

- Μιμητική συμπεριφορά
- Διαπροσωπικές σχέσεις
- Δομή και λειτουργία του σχολείου
- Σχολικό κλίμα
- Διάσπαση κοινωνικού ιστού
- Κοινωνική οικολογία
- ΜΜΕ, ηλεκτρονικά παιχνίδια
- Χουλγκανισμός, βανδαλισμοί

Εισαγωγικές Παρατηρήσεις Κεφαλαίου

Το κεφάλαιο αυτό περιλαμβάνει δύο ενότητες. Στην πρώτη επιχειρείται η παράθεση διαφόρων ερμηνειών αναφορικά με τον ορισμό της επιθετικότητας και τη διάκρισή της

α) σε αναπόσπαστο στοιχείο του ανθρώπου και β) σε εχθρική και βίαιη επιθετικότητα. Επιπλέον, παρουσιάζονται οι διάφορες διεργασίες κοινωνικοποίησης και ψυχοσυναισθηματικής ανάπτυξης του ατόμου που συντελούνται κατά την περίοδο της εφηβείας, καθώς και βασικές κοινωνιολογικές θεωρίες, οι οποίες εξηγούν τη συσχέτιση του κοινωνικού περιβάλλοντος με την εκδήλωση της επιθετικότητας. Στη δεύτερη ενότητα εξετάζεται η εμφάνιση του φαινομένου μέσα από τις πολύπλευρες διαστάσεις του, αλλά και τα αίτια που οδηγούν στην εκδήλωσή του, εστιάζοντας κυρίως σε οικογενειακούς και σχολικούς παράγοντες, καθώς και παράγοντες που προέρχονται από το ευρύτερο κοινωνικό-οικονομικό και πολιτισμικό περιβάλλον.

Εισαγωγικές Παρατηρήσεις Ενότητας 2.1 – Θεωρητικό Υπόβαθρο της Έννοιας της Επιθετικότητας

Η ενότητα αυτή περιλαμβάνει δύο βασικές υποενότητες. Στην πρώτη οριοθετείται η έννοια της επιθετικότητας, κάνοντας σύντομη αναφορά στα διάφορα εμπλεκόμενα επιστημονικά πεδία και διακρίνοντας τις διάφορες κατηγοριοποιήσεις της, βάσει των οποίων χαρακτηρίζεται ως αναπόσπαστο και φυσιολογικό στοιχείο της ανθρώπινης φύσης, αναγκαίο στοιχείο για την εξέλιξη του ανθρώπου, αλλά και δυσλειτουργική και αντικοινωνική συμπεριφορά. Επιπλέον, αναφέρονται οι αλλαγές που βιώνει ο έφηβος, βιολογικές και ψυχολογικές, κατά την κρίσιμη ηλικιακή αυτή περίοδο, καθώς και διαφοροποιήσεις ως προς το σχολικό κλίμα που συντελούνται κατά τη μετάβαση του εφήβου από την πρωτοβάθμια στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση, οι οποίες ενδεχομένως να συμβάλλουν στην εκδήλωση επιθετικής συμπεριφοράς του εφήβου. Στη δεύτερη υποενότητα παρουσιάζονται αναλυτικά βασικές κοινωνιολογικές θεωρίες βάσει των οποίων τα αίτια της εχθρικής και αντικοινωνικής συμπεριφοράς θα πρέπει να αναζητηθούν στο κοινωνικό περιβάλλον.

Εισαγωγικές Παρατηρήσεις Ενότητας 2.2 – Ερμηνευτικές Προσεγγίσεις και Παράγοντες που Συντελούν στην Ανάπτυξη της Παιδικής Επιθετικότητας

Η ενότητα αυτή περιλαμβάνει τρεις βασικές υποενότητες. Στην πρώτη αναλύονται οι οικογενειακοί παράγοντες που ευθύνονται για την εκδήλωση της επιθετικής συμπεριφοράς των παιδιών, αναφορικά με τις διαπροσωπικές σχέσεις μεταξύ των μελών της οικογένειας, τους γονείς ως αρνητικά πρότυπα μίμησης και το κοινωνικο-οικονομικό και πολιτισμικό περιβάλλον της οικογένειας. Στη δεύτερη υποενότητα αναλύονται οι παράγοντες κινδύνου για την εκδήλωση του φαινομένου του σχολικού εκφοβισμού και της παραβατικής συμπεριφοράς των μαθητών, αναφορικά με τη γενική οργάνωση του σχολείου, τη δομή και λειτουργία του, τις διαπροσωπικές σχέσεις μεταξύ των μελών της εκπαιδευτικής κοινότητας, τον ρόλο του σχολείου ως κανονιστικός οργανισμός και το σχολικό κλίμα. Τέλος, στην τρίτη υποενότητα

αναφέρονται οι κοινωνικο-οικονομικές συνθήκες, όπως η ανεργία, ο ρατσισμός, αλλά και η αλόγιστη βία που προβάλλεται μέσα από τα ΜΜΕ και οι κοινωνικές νόρμες ανοχής στη βία ως οι βασικότεροι κοινωνικοί παράγοντες που παρωθούν τα παιδιά σε αντικοινωνικές συμπεριφορές.

Σύνοψη Κεφαλαίου

Ο προσδιορισμός των αιτιών που ευθύνονται για την εκδήλωση επιθετικής συμπεριφοράς εκ μέρους των παιδιών αποτελεί αντικείμενο έντονης συζήτησης πολλών επιστημονικών πεδίων. Παρόλα αυτά πολλοί μελετητές συγκλίνουν στο ότι η επιθετικότητα αποτελεί μια δίσημη έννοια, η οποία διαφοροποιείται, από τη μία μεριά, σε επιθετικότητα ως «ενόρμηση» ή «λειτουργική επιθετικότητα», η οποία στοχεύει σε ενέργειες διεκδίκησης και εμπεριέχει την έννοια του δυναμισμού, προκειμένου το άτομο να ικανοποιήσει τις ανάγκες του και από την άλλη σε «εχθρική επιθετικότητα» ή βίαιη συμπεριφορά, εμπεριέχοντας την πρόθεση ενός ατόμου να βλάψει εσκεμμένα ή να «ακυρώσει» τις προσπάθειες και τα θέλω κάποιου άλλου ατόμου.

Αναφορικά με τη διάσταση της επιθετικότητας ως βίαιης συμπεριφοράς ή «εχθρικής επιθετικότητας» αναφερόμαστε γενικά σε μορφές συμπεριφοράς, οι οποίες προκαλούν ζημιές, τραυματισμούς ή οποιεσδήποτε δυσάρεστες καταστάσεις και βιώματα ή μείωση της ευεξίας άλλων ατόμων του περιβάλλοντος, ενώ ως κριτήρια προσδιορισμού της αναφέρονται η ένταση-συνέπειες, η διάρκεια και η συχνότητα με την οποία εμφανίζεται, αλλά και η σκοπιμότητα και πρόθεση του δράστη. Εκδηλώσεις επιθετικής συμπεριφοράς που έχει το άτομο από την πρώιμη κιόλας ηλικία του, παρόλο που είναι φυσιολογικές, θα πρέπει να μάθει βαθμιαία να τις διαχειρίζεται με κοινωνικά αποδεκτό τρόπο και ν' αναπτύξει ικανότητες διαπραγμάτευσης προκειμένου να μπορεί να συναλλάσσεται ομαλά με τους συνομηλίκους του. Κατά την κρίσιμη εφηβική περίοδο, ενώ το άτομο υπόκειται σε πολλές βιολογικές αλλαγές, θα πρέπει να απαγκιστρωθεί από τον ομφάλιο λώρο των γονιών του και ν' αποκτήσει και να διαμορφώσει τη δική του κοινωνική ταυτότητα. Ταυτόχρονα με αυτές τις παλινδρομικές διαδικασίες και ενδο-ατομικές διακυμάνσεις και συγκρούσεις που βιώνει ο έφηβος, η ζωή του στο σχολείο αλλάζει σημαντικά κατά τη μετάβασή του από την πρωτοβάθμια στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση. Στο κρίσιμο αυτό ηλικιακό στάδιο καθοριστικός είναι ο ρόλος των «ομάδων συνομηλίκων», οι οποίες θα αποτελέσουν στήριγμα ομαλής προσαρμογής και προετοιμασίας του εφήβου για την ευρύτερη κοινωνία.

Βάσει των κοινωνιολογικών θεωριών, οποιαδήποτε αποκλίνουσα συμπεριφορά θα πρέπει να διερευνηθεί μέσω του κοινωνικού περιβάλλοντος και των κοινωνικών ζυμώσεων, οι οποίες ευνοούν την εκδήλωσή της σε συγκεκριμένες συνθήκες και πλαίσια. Έτσι, λοιπόν, η θεωρία του Διαφορικού Συγχρωτισμού προσεγγίζει το θέμα της επιθετικότητας αναζητώντας τα αίτια που ευθύνονται για την εκδήλωσή της αναφορικά με την υιοθέτηση συμπεριφορών του ατόμου κατά την κοινωνικοποίησή

του και τη συναναστροφή του με άλλα άτομα, ενώ η θεωρία του κοινωνικού ελέγχου προσεγγίζει το θέμα πιο έμμεσα εστιάζοντας στους παράγοντες που συμβάλλουν και ενισχύουν τη συμμόρφωση του ατόμου με τους κοινωνικούς κανόνες και τις κοινωνικά αποδεκτές νόρμες. Ενώ, σύμφωνα με τη θεωρία της κοινωνικής μάθησης επισημαίνεται ο ρόλος του προτύπου στη μάθηση των διάφορων τρόπων συμπεριφοράς και κατά συνέπεια και της παραβατικής. Τέλος, σύμφωνα με τη θεωρία της ανομίας η αποκλίνουσα συμπεριφορά δημιουργείται από το χάσμα μεταξύ των αξιών που προβάλλει η κοινωνία και από την έλλειψη πρόσβασης του ατόμου σε διαθέσιμα νόμιμα μέσα για την επίτευξη αυτών των στόχων. Βάσει αυτού του συλλογισμού το σχολείο αποτελεί ένα κοινωνικό περιβάλλον που καλλιεργεί υψηλές φιλοδοξίες και προσδοκίες χωρίς, όμως, να παρέχονται σ' όλους τους μαθητές τα κατάλληλα μέσα για την πραγμάτωσή τους.

Πολλοί είναι οι παράγοντες που συμβάλλουν στην καλλιέργεια και ενίσχυση της επιθετικής συμπεριφοράς στα παιδιά. Αναφορικά με το οικογενειακό περιβάλλον, ιδιαίτερης σημασίας είναι οι διαπροσωπικές σχέσεις μεταξύ των μελών της οικογένειας, οι στάσεις και οι αξίες που έχουν υιοθετήσει οι γονείς, των οποίων τις συμπεριφορές μιμούνται τα παιδιά, αλλά και διάφορες κοινωνικο-οικονομικές και πολιτισμικές συνθήκες που θέτουν το πλαίσιο ενός συγκεκριμένου οικογενειακού περιβάλλοντος, όπως η οικονομική κατάσταση της οικογένειας, το μορφωτικό επίπεδο των γονέων, ο τόπος-περιοχή διαμονής κ.λπ. Αναφορικά με το σχολικό περιβάλλον, παράγοντες κινδύνου για την εκδήλωση επιθετικής συμπεριφοράς των παιδιών ενδέχεται να είναι η γενική οργάνωση του σχολείου, η δομή και λειτουργία του, οι διαπροσωπικές σχέσεις μεταξύ των μελών της εκπαιδευτικής κοινότητας, ο ρόλος του σχολείου ως κανονιστικός οργανισμός και το σχολικό κλίμα. Τέλος, στο ευρύτερο κοινωνικό περιβάλλον διακρίνονται πολυδιάστατοι παράγοντες που λειτουργούν συστημικά για την καλλιέργεια επιθετικής συμπεριφοράς στους νέους, με βασικότερους, την οικονομική κρίση και τη διάσπαση του κοινωνικού ιστού, την άνοδο των ποσοστών ανεργίας, την αύξηση του ρατσισμού και της εγκληματικότητας, την ακαταλληλότητα των προγραμμάτων που προβάλλονται στην τηλεόραση και την ύπαρξη κοινωνικών νορμών για ανοχή στη βία, όπως ο χουλιγκανισμός.

2.3. ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

ΚΡΙΤΙΚΗ ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΗ ΤΩΝ ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΩΝ ΠΟΡΙΣΜΑΤΩΝ (ΜΕΤΑ-ΑΝΑΛΥΣΗ) ΓΙΑ ΤΗ ΣΧΟΛΙΚΗ ΒΙΑ ΚΑΙ ΤΟΝ ΕΚΦΟΒΙΣΜΟ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΚΑΙ ΤΟ ΕΞΩΤΕΡΙΚΟ

Διάρκεια Επιμόρφωσης: 4 ώρες

Γενικός Σκοπός Κεφαλαίου

Έχοντας αναλύσει στα δύο πρώτα κεφάλαια το φαινόμενο της σχολικής βίας και του εκφοβισμού, το προφίλ του θύτη και του θύματος, τις μορφές που μπορεί να πάρει και τις επιπτώσεις που μπορεί να έχει στη σωματική και ψυχική υγεία του ατόμου, στην παρούσα διδακτική ενότητα στοχεύουμε στην ανάλυση των ερευνητικών πορισμάτων που έχουν διατυπωθεί στο πλαίσιο διεθνών ερευνών. Θέτοντας ερωτήματα που απαντούν σε βασικά χαρακτηριστικά του φαινομένου, σκοπεύουμε να αντιληφθεί ο αναγνώστης τη συχνότητα εμφάνισης του φαινομένου, τις διαστάσεις που μπορεί να λάβει, καθώς και τρόπους μέσα από τους οποίους αυτό εκδηλώνεται εντός της σχολικής πραγματικότητας.

Σκοπός Ενότητας 3.1 – Η Έκταση του Σχολικού Εκφοβισμού στο Διεθνή Χώρο

Βασικός σκοπός της ενότητας είναι η ανάδειξη της συχνότητας της εμφάνισης του σχολικού εκφοβισμού στην Ελλάδα και το εξωτερικό, καθώς και η εκτίμηση των διαστάσεων που έχει λάβει το φαινόμενο τα τελευταία χρόνια.

Σκοπός Ενότητας 3.2 – Σχολικοί Χώροι στους Οποίους Συναντάται πιο Συχνά το Φαινόμενο του Σχολικού Εκφοβισμού

Βασικός σκοπός της ενότητας είναι η ενημέρωση των εκπαιδευτικών για τους τόπους στους οποίους συνήθως τα θύματα έρχονται αντιμέτωπα με περιστατικά σχολικής βίας και εκφοβισμού εντός του σχολικού περιβάλλοντος.

Σκοπός Ενότητας 3.3 – Διαφορές Σχολικού Εκφοβισμού σε Αγόρια και Κορίτσια

Βασικός σκοπός της ενότητας είναι η ανάδειξη των διαφορετικών τρόπων με τους οποίους τα δύο φύλα εμπλέκονται με ορισμένες διαστάσεις του φαινομένου.

Σκοπός Ενότητας 3.4 – Οι Μορφές Σχολικού Εκφοβισμού και η Συχνότητα Εμφάνισής τους στο Σχολικό Περιβάλλον

Βασικός σκοπός της ενότητας είναι να κατανοήσει ο αναγνώστης τις μορφές του σχολικού εκφοβισμού που εμφανίζονται πιο συχνά στο σχολικό περιβάλλον, ώστε να είναι σε θέση να αναγνωρίσει περιστατικά βίας μεταξύ συμμαθητών στο χώρο του σχολείου.

Σκοπός Ενότητας 3.5 – Οι Συνηθέστερες Επιπτώσεις του Σχολικού Εκφοβισμού

Βασικός σκοπός της ενότητας είναι να κατανοήσει ο αναγνώστης τις αρνητικές συνέπειες που επιφέρει ο σχολικός εκφοβισμός στην ψυχική και σωματική υγεία των μαθητών.

Σκοπός Ενότητας 3.6 – Οι Απόψεις των Γονέων για το Σχολικό Εκφοβισμό σε Ποσοστά

Βασικός σκοπός της ενότητας είναι να κατανοήσει ο αναγνώστης τις επικρατέστερες απόψεις για το φαινόμενο του σχολικού εκφοβισμού γονέων παιδιών που εμπλέκονται σε περιστατικά σχολικής βίας και εκφοβισμού.

Σκοπός Ενότητας 3.7 – Οι Απόψεις των Εκπαιδευτικών για το Σχολικό Εκφοβισμό

Σ' αυτή την ενότητα βασικός σκοπός μας είναι να γνωρίσει ο αναγνώστης τις διαφορετικές αντιλήψεις των εκπαιδευτικών σχετικά με το φαινόμενο του σχολικού εκφοβισμού.

Προσδοκώμενα Αποτελέσματα Κεφαλαίου

Όταν οι εκπαιδευόμενοι θα έχουν ολοκληρώσει τη μελέτη του κεφαλαίου αυτού, θα είναι σε θέση να:

- Γνωρίζουν τις χώρες στις οποίες το φαινόμενο του σχολικού εκφοβισμού έχει λάβει μεγάλες διαστάσεις σε ευρωπαϊκό και παγκόσμιο επίπεδο
- Διακρίνουν τις διαφορές που υπάρχουν μεταξύ αγοριών και κοριτσιών στον τρόπο εκδήλωσης του φαινομένου
- Γνωρίζουν τους χώρους όπου είναι πιο πιθανόν να εκδηλωθούν περιστατικά βίας και σχολικού εκφοβισμού στο σχολικό περιβάλλον

- Διακρίνουν τις μορφές σχολικού εκφοβισμού που εμφανίζονται πιο συχνά στο σχολείο
- Αναγνωρίζουν τις συνέπειες που παρουσιάζονται πιο συχνά στην ψυχική και σωματική υγεία των μαθητών που εμπλέκονται σε περιστατικά σχολικού εκφοβισμού
- Αναφέρουν τις συνηθέστερες αντιλήψεις γονέων και εκπαιδευτικών για το φαινόμενο του σχολικού εκφοβισμού
- Ερμηνεύουν και να κρίνουν αποτελέσματα επιστημονικών ερευνών γύρω από το φαινόμενο του σχολικού εκφοβισμού.

Προσδοκώμενα Αποτελέσματα Ενότητας 3.1 – Η Έκταση του Σχολικού Εκφοβισμού στο Διεθνή Χώρο

Όταν οι εκπαιδευόμενοι θα έχουν ολοκληρώσει τη μελέτη της ενότητας αυτής, θα είναι σε θέση να:

- Γνωρίζουν την έκταση που λαμβάνει η σχολική βία και ο εκφοβισμός στον χώρο του σχολείου σε παγκόσμια κλίμακα
- Ερμηνεύουν και ν' αξιολογούν αποτελέσματα ερευνών σχετικά με την έκταση του φαινομένου στο παγκόσμιο χώρο
- Διατυπώνουν υποθέσεις για την εξέλιξη του φαινομένου στο μέλλον βάσει των αναλύσεων που έχουν ήδη διεξαχθεί.

Προσδοκώμενα Αποτελέσματα Ενότητας 3.2 – Σχολικοί Χώροι στους Οποίους Συναντάται πιο Συχνά το Φαινόμενο του Σχολικού Εκφοβισμού

Όταν οι εκπαιδευόμενοι θα έχουν ολοκληρώσει τη μελέτη της ενότητας αυτής, θα είναι σε θέση να:

- Διακρίνουν τα μέρη που συναντώνται περιστατικά σχολικού εκφοβισμού πιο συχνά
- Κατονομάζουν τους σχολικούς χώρους τους οποίους συνήθως χαρακτηρίζουν οι μαθητές ως επικίνδυνους για την εκδήλωση σχολικού εκφοβισμού
- Ερμηνεύουν και ν' αξιολογούν πορίσματα ερευνών σχετικά με την έκταση του φαινομένου σε χώρους εντός του σχολικού πλαισίου.

Προσδοκώμενα Αποτελέσματα Ενότητας 3.3 – Διαφορές Σχολικού Εκφοβισμού σε Αγόρια και Κορίτσια

Όταν οι εκπαιδευόμενοι θα έχουν ολοκληρώσει τη μελέτη της ενότητας αυτής, θα είναι σε θέση να:

- Διακρίνουν τη συχνότητα εμφάνισης θυματοποίησης περιστατικών σε αγόρια και κορίτσια
- Εντοπίζουν διαφορές στις μορφές και αιτίες εκδήλωσης του εκφοβισμού στα δύο φύλα
- Ερμηνεύουν πορίσματα σύγχρονων ερευνητικών μελετών σχετικά με τις διαφορές του εκφοβισμού που βιώνουν αγόρια και κορίτσια.

Προσδοκώμενα Αποτελέσματα Ενότητας 3.4 – Οι Μορφές Σχολικού Εκφοβισμού και η Συχνότητα Εμφάνισής τους στο Σχολικό Περιβάλλον

Όταν οι εκπαιδευόμενοι θα έχουν ολοκληρώσει τη μελέτη της ενότητας αυτής, θα είναι σε θέση να:

- Διακρίνουν τις μορφές σχολικού εκφοβισμού που εμφανίζονται πιο συχνά στη σχολική πραγματικότητα
- Ερμηνεύουν ερευνητικά πορίσματα, με στόχο την καλύτερη κατανόηση του φαινομένου του σχολικού εκφοβισμού.

Προσδοκώμενα Αποτελέσματα Ενότητας 3.5 – Οι Συνηθέστερες Επιπτώσεις του Σχολικού Εκφοβισμού

Όταν οι εκπαιδευόμενοι θα έχουν ολοκληρώσει τη μελέτη της ενότητας αυτής, θα είναι σε θέση να:

- Διακρίνουν τις διάφορες επιπτώσεις του εκφοβισμού σε μαθητές (θύτες και θύματα)
- Ερμηνεύουν την αύξηση των ποσοστών που σχετίζονται με τις αυτοκτονίες και τον σχολικό εκφοβισμό.

Προσδοκώμενα Αποτελέσματα Ενότητας 3.6 – Οι Απόψεις των Γονέων για το Σχολικό Εκφοβισμό σε Ποσοστά

Όταν οι εκπαιδευόμενοι θα έχουν ολοκληρώσει τη μελέτη της ενότητας αυτής, θα είναι σε θέση να:

- Γνωρίζουν τις αντιλήψεις των γονέων για το φαινόμενο του σχολικού εκφοβισμού
- Ερμηνεύουν τον τρόπο δράσης των γονέων για την πρόληψη και την αντιμετώπιση περιστατικών σχολικού εκφοβισμού ανάλογα με τις απόψεις που εκφράζουν.

Προσδοκώμενα Αποτελέσματα Ενότητας 3.7 – Οι Απόψεις των Εκπαιδευτικών για το Σχολικό Εκφοβισμό

Όταν οι εκπαιδευόμενοι θα έχουν ολοκληρώσει τη μελέτη της ενότητας αυτής, θα είναι σε θέση να:

- Γνωρίζουν τις αντιλήψεις των εκπαιδευτικών για το φαινόμενο του σχολικού εκφοβισμού.

Έννοιες Κλειδιά Κεφαλαίου

- Σχολικός εκφοβισμός
- Θυματοποίηση
- Μορφές σχολικού εκφοβισμού
- Επιπτώσεις σχολικού εκφοβισμού
- Οριοθετημένα και μη μέρη στο σχολικό περιβάλλον (structured and unstructured places)
- Αντιλήψεις και απόψεις γονέων

Έννοιες Κλειδιά Ενότητας 3.1 – Η Έκταση του Σχολικού Εκφοβισμού στον Διεθνή Χώρο

- Συχνότητα
- Ποσοστό θυματοποίησης
- Ποσοστό εκφοβισμού

Έννοιες Κλειδιά Ενότητας 3.2 – Σχολικοί Χώροι στους Οποίους Συναντάται πιο Συχνά το Φαινόμενο του Σχολικού Εκφοβισμού

- «Δομημένους και μη δομημένους χώρους» ή κύριους και βοηθητικούς χώρους (Structured and unstructured places)
- Σχολικά περιβάλλοντα
- Μορφές σχολικού εκφοβισμού
- Συχνότητα εμφάνισης σχολικού εκφοβισμού

Έννοιες Κλειδιά Ενότητας 3.3 – Διαφορές Σχολικού Εκφοβισμού σε Αγόρια και Κορίτσια

- Φυλετικές διαφορές
- Συχνότητα θυματοποίησης μαθητών
- Μορφές σχολικού εκφοβισμού

Έννοιες Κλειδιά Ενότητας 3.4 – Οι Μορφές Σχολικού Εκφοβισμού και η Συχνότητα Εμφάνισής τους στο Σχολικό Περιβάλλον

- Μορφές σχολικού εκφοβισμού
- Συχνότητα/ επαναληψιμότητα περιστατικών βίας
- Λεκτικά πειράγματα
- Κακοποίηση
- Αποκλεισμός

Έννοιες Κλειδιά Ενότητας 3.5 – Οι Συνηθέστερες Επιπτώσεις του Σχολικού Εκφοβισμού

- Επιπτώσεις σχολικού εκφοβισμού σε θύτες/ θύματα
- Συνέπειες συναισθηματικής κατάστασης
- Αυτοκτονία και εκφοβισμός

Έννοιες Κλειδιά Ενότητας 3.6 – Οι Απόψεις των Γονέων για το Σχολικό Εκφοβισμό σε Ποσοστά

- Απόψεις - Αντιλήψεις
- Ποιοτική έρευνα
- Δομημένη συνέντευξη

Έννοιες Κλειδιά Ενότητας 3.7 – Οι Απόψεις των Εκπαιδευτικών για το Σχολικό Εκφοβισμό

- Απόψεις-Αντιλήψεις
- Ποσοτική έρευνα
- Ποιοτική έρευνα

Εισαγωγικές Παρατηρήσεις Κεφαλαίου

Στο κεφάλαιο αυτό μέσα από την παράθεση ελληνικών και παγκόσμιων ερευνών δίνεται απάντηση σε βασικά ερωτήματα με στόχο την πολυδιάστατη παρουσίαση της συχνότητας εμφάνισης του σχολικού εκφοβισμού. Τα ερωτήματα που τίθενται επικεντρώνονται γύρω από επτά διαστάσεις του φαινομένου, καθεμία από τις οποίες αναλύεται σε επτά ενότητες. Συγκεκριμένα, η πρώτη ενότητα αναφέρεται στη συχνότητα και στην έκταση του φαινομένου σε παγκόσμια κλίμακα. Στη δεύτερη ενότητα διερευνάται η τοποθεσία στην οποία λαμβάνουν χώρα τα περιστατικά σχολικού εκφοβισμού, δίνοντας έμφαση στα περιστατικά που πραγματοποιούνται στον χώρο του σχολείου. Στην τρίτη ενότητα αναδεικνύονται οι διαφορές στον τρόπο που βιώνουν τα περιστατικά σχολικού εκφοβισμού αγόρια και κορίτσια. Στην τέταρτη ενότητα τίθενται ερωτήματα που σχετίζονται με τις μορφές των περιστατικών σχολικής βίας μεταξύ μαθητών και τη συχνότητά τους. Στην πέμπτη ενότητα γίνεται αναφορά στις συνηθέστερες συνέπειες που έχει ο εκφοβισμός για τους θύτες και τα θύματα. Στις τελευταίες δύο ενότητες μελετώνται οι επικρατέστερες αντιλήψεις των εκπαιδευτικών και των γονέων σχετικά με το φαινόμενο.

Εισαγωγικές Παρατηρήσεις Ενότητας 3.1 – Η Έκταση του Σχολικού Εκφοβισμού στο Διεθνή Χώρο

Σε αυτή την ενότητα γίνεται μια προσπάθεια ανάδειξης των διαστάσεων που έχει λάβει ο σχολικός εκφοβισμός τα τελευταία χρόνια. Παρουσιάζονται ερευνητικά πορίσματα από μελέτες που έχουν διεξαχθεί τα τελευταία τριάντα χρόνια και γίνεται η συσχέτισή τους. Ο αναγνώστης ενθαρρύνεται να κρίνει την εξάπλωση της σχολικής βίας και εκφοβισμού στην Ελλάδα και να κάνει τις δικές του αξιολογήσεις για το μέλλον.

Εισαγωγικές Παρατηρήσεις Ενότητας 3.2 – Σχολικοί Χώροι στους Οποίους Συναντάται πιο Συχνά το Φαινόμενο του Σχολικού Εκφοβισμού

Στη συγκεκριμένη ενότητα γίνεται μια παρουσίαση ερευνητικών πορισμάτων που αφορούν στις τοποθεσίες στις οποίες εκδηλώνονται συχνότερα τα περιστατικά σχολικού εκφοβισμού. Αφού γίνει μια εκτενής ανάλυση των τόπων που οι μαθητές χαρακτηρίζουν ως επικίνδυνους για την εκδήλωση της σχολικής βίας, ζητείται η αξιολόγηση των πορισμάτων από τον αναγνώστη, με στόχο τον προβληματισμό του γύρω από την ασφάλεια των μαθητών στο σχολικό περιβάλλον.

Εισαγωγικές Παρατηρήσεις Ενότητας 3.3 – Διαφορές Σχολικού Εκφοβισμού σε Αγόρια και Κορίτσια

Σε αυτή την ενότητα γίνεται αναφορά στα ποσοστά θυμάτων και θυτών του εκφοβισμού, διακρίνοντάς τα ως προς το φύλο. Επίσης, παρουσιάζονται οι διαφορετικές μορφές με τις οποίες συνήθως αγόρια και κορίτσια βιώνουν τον εκφοβισμό, όπως και οι αιτίες εκδήλωσης επιθετικών-εκφοβιστικών συμπεριφορών από το κάθε φύλο.

Εισαγωγικές Παρατηρήσεις Ενότητας 3.4 – Οι Μορφές Σχολικού Εκφοβισμού και η Συχνότητα Εμφάνισής τους στο Σχολικό Περιβάλλον

Στην παρούσα ενότητα επιχειρείται η διερεύνηση των μορφών που μπορεί να λάβει ο σχολικός εκφοβισμός. Γίνεται μια προσπάθεια παρουσίασης της συχνότητας με την οποία οι διάφορες μορφές σχολικού εκφοβισμού εμφανίζονται στο σχολικό περιβάλλον, σύμφωνα με τις εκτιμήσεις των μαθητών σε διεθνείς έρευνες.

Εισαγωγικές Παρατηρήσεις Ενότητας 3.5 – Οι Συνηθέστερες Επιπτώσεις του Σχολικού Εκφοβισμού

Σε αυτή την ενότητα παρουσιάζονται τα αποτελέσματα μεγάλων ερευνών ως προς τις επιπτώσεις που μπορεί να έχει ο σχολικός εκφοβισμός στην ψυχολογία του ατόμου, βιώνοντάς τον ως θύτης ή θύμα. Γίνεται, επίσης, αναφορά στα αυξημένα ποσοστά αυτοκτονιών που οφείλονται στο φαινόμενο του εκφοβισμού.

Εισαγωγικές Παρατηρήσεις Ενότητας 3.6 – Οι Απόψεις των Γονέων για το Σχολικό Εκφοβισμό σε Ποσοστά

Στην παρούσα ενότητα γίνεται παρουσίαση των απόψεων των γονέων παιδιών που έχουν εμπλακεί σε περιστατικά σχολικού εκφοβισμού. Από τις γνώσεις και τις πεποιθήσεις των γονέων γύρω από το συγκεκριμένο φαινόμενο αναμένεται να αξιολογηθεί ο τρόπος δράσης για την αντιμετώπιση περιστατικών βίας και εκφοβισμού στο σχολικό περιβάλλον.

Εισαγωγικές Παρατηρήσεις Ενότητας 3.7 – Οι Απόψεις των Εκπαιδευτικών για το Σχολικό Εκφοβισμό

Στη συγκεκριμένη ενότητα παραθέτονται τα αποτελέσματα ποσοτικών και ποιοτικών ερευνών, με στόχο να γνωρίσει ο αναγνώστης τις ποικίλες απόψεις των εκπαιδευτικών σχετικά με τη σχολική βία και τον εκφοβισμό. Είναι πολύ σημαντικό οι εκπαιδευόμενοι να κατανοήσουν ότι οι αντιλήψεις των εκπαιδευτικών σχετίζονται άμεσα με τις στάσεις τους και τον τρόπο δράσης τους, όταν περιστατικά εκφοβισμού λαμβάνουν χώρα.

Σύνοψη Κεφαλαίου

Το φαινόμενο του σχολικού εκφοβισμού φαίνεται ευρέως διαδεδομένο σε πολλές χώρες του κόσμου, γι' αυτό και διεξάγονται πολυάριθμες έρευνες τόσο στον Ελλαδικό όσο και στον διεθνή χώρο, προκειμένου να διευκρινιστεί η έκταση του φαινομένου, αλλά και να παρακολουθηθεί το ποσοστό αύξησής του.

Στ' αποτελέσματα της διεθνούς έρευνας «για τις συμπεριφορές που συνδέονται με την υγεία των εφήβων μαθητών» HBSC/WHO (Health Behaviour in School-aged Children), υποστηρίζεται ότι το 8-12% των μαθητών που συμμετείχαν στην έρευνα δήλωσαν ότι εκφόβισαν κάποιον συμμαθητή τους τουλάχιστον δύο φορές το μήνα. Οι χώρες στις οποίες οι μαθητές δήλωσαν υψηλότερα ποσοστά εκφοβισμού συμμαθητή τους, από τη μεγαλύτερη στη μικρότερη συχνότητα εμφάνισης των περιστατικών, είναι η Ρουμανία, η Εσθονία και η Λετονία, ενώ στην τέταρτη θέση βρίσκεται η Ελλάδα. Οι χώρες στις οποίες παρουσιάζονται τα χαμηλότερα ποσοστά μαθητών που έχουν δηλώσει τον εκφοβισμό συμμαθητών τους είναι η Σουηδία, η Ουαλία και η Ισλανδία. Στη χώρα μας τα ποσοστά των μαθητών-θυτών είναι περισσότερο αυξανόμενα συγκριτικά με τα ποσοστά άλλων χωρών.

Αναφορικά με τους σχολικούς χώρους στους οποίους συναντάται πιο συχνά το φαινόμενο του σχολικού εκφοβισμού, ερευνητικές μελέτες δείχνουν πως η σχολική τάξη αποτελεί το μέρος στο οποίο παρατηρείται πιο συχνά το φαινόμενο του σχολικού εκφοβισμού. Ωστόσο, στην Ελλάδα παρατηρούνται συχνότερα περιστατικά εκτός του

σχολικού χώρου. Βάσει ομολογιών των ίδιων των μαθητών, ο σχολικός εκφοβισμός μπορεί να συμβεί οπουδήποτε στο σχολείο, ιδιαίτερα σε τοποθεσίες στις οποίες η επίβλεψη από το προσωπικό του σχολείου είναι περιορισμένη.

Σημαντική διαφοροποίηση παρουσιάζουν οι ερευνητικές μελέτες που αφορούν στην εκδήλωση του φαινομένου σε συνάρτηση με το φύλο. Έρευνες που έχουν πραγματοποιηθεί μέχρι σήμερα φανερώνουν ότι υπάρχουν διαφορές στη συχνότητα και στη μορφή που βιώνουν τον εκφοβισμό τα δύο φύλα. Τ' αγόρια σε σύγκριση με τα κορίτσια είναι περισσότερο πιθανό να εμπλακούν σε περιστατικά σχολικού εκφοβισμού, είτε ως θύτες, είτε ως θύματα, είτε ως θύτες-θύματα. Επιπλέον, διαπιστώνεται ότι τ' αγόρια και τα κορίτσια επηρεάζονται από διαφορετικούς παράγοντες, όταν εκδηλώνουν κάποια εκφοβιστική συμπεριφορά -με τα κορίτσια να επηρεάζονται περισσότερο από κοινωνικές νόρμες, ενώ στ' αγόρια καθοριστικό ρόλο παίζουν τα χαρακτηριστικά της προσωπικότητάς τους. Παράλληλα, κοινή ερευνητική διαπίστωση αποτελεί το γεγονός ότι τ' αγόρια ασκούν περισσότερο σωματικό εκφοβισμό σε αντίθεση με τα κορίτσια που εκδηλώνουν πιο έμμεσες μορφές εκφοβισμού, όπως την κοινωνική απομόνωση.

Επιπλέον, υπάρχει ταύτιση στις έρευνες στον διεθνή και ελλαδικό χώρο ότι η σωματική βία αποτελεί τη συνηθέστερη μορφή εκφοβισμού μεταξύ μαθητών πρώτης σχολικής ηλικίας, ενώ η λεκτική και κοινωνική βία αποτελούν τις πιο συνηθείς μορφές εκφοβισμού σε παιδιά μεγαλύτερης ηλικίας. Διαπιστώνεται, δηλαδή, ότι καθώς τα παιδιά μεγαλώνουν, καταφεύγουν σε πιο έμμεσες μορφές επιθετικής συμπεριφοράς. Ως συνηθέστερη μορφή σχολικού εκφοβισμού αναφέρεται η χρήση υβριστικών ονομάτων, ενώ ακολουθούν η διάδοση κακόβουλων φημών, οι απειλές, οι σωματικές επιθέσεις και ο σεξουαλικός εκφοβισμός, ο οποίος εμφανίζεται πολύ πιο συχνά στη Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση.

Ο τρόπος με τον οποίο αντιλαμβάνονται οι γονείς τον σχολικό εκφοβισμό αδιαμφισβήτητα μπορεί να βοηθήσει στην αναγνώριση των περιστατικών και στην οργάνωση δράσεων για την αντιμετώπισή τους. Έρευνες δείχνουν ότι στην πλειοψηφία τους οι γονείς αισθάνονται πως γνωρίζουν τί είναι ο σχολικός εκφοβισμός και μπορούν ν' αντιληφθούν τυχόν περιστατικά που αντιμετωπίζουν τα παιδιά τους. Παρόλα αυτά, ένα μεγάλο ποσοστό θεωρεί τον σχολικό εκφοβισμό ως μια «φυσιολογική πράξη» που διαπράττουν οι μαθητές, καθώς μεγαλώνουν, ενώ ένας στους έξι ενηλίκους θεωρούν ότι η εμπλοκή των παιδιών σε περιστατικά σχολικού εκφοβισμού τα βοηθάει «να διαμορφώσουν τον χαρακτήρα τους». Επιπλέον, σημαντική είναι η διαπίστωση ότι οι γονείς δεν απευθύνονται στο προσωπικό του σχολείου, για να ζητήσουν υποστήριξη, όταν αντιλαμβάνονται την εμπλοκή του παιδιού τους σε περιστατικό σχολικού εκφοβισμού.

Αναφορικά με τις απόψεις των εκπαιδευτικών για τον σχολικό εκφοβισμό, σε διεθνείς έρευνες διαπιστώνεται ότι οι περισσότεροι εκπαιδευτικοί στον ορισμό του σχολικού εκφοβισμού τείνουν να παραλείπουν τον παράγοντα της επανάληψης, ο οποίος είναι αναπόσπαστο κομμάτι για την οριοθέτηση του φαινομένου και δεν συμπεριλαμβάνουν τον κοινωνικό αποκλεισμό στις μορφές εκφοβισμού. Γενικά, διαπιστώνεται ότι οι εκπαιδευτικοί νιώθουν ότι έχουν την ευθύνη ν' αντιμετωπίσουν τα περιστατικά σχολικού εκφοβισμού, όχι, όμως, και την αυτοπεποίθηση να το κάνουν. Τέλος, οι γυναίκες εκπαιδευτικοί εκφράζουν αρνητικότερη στάση προς τον σχολικό εκφοβισμό σε σχέση με τους άντρες.

2.4. ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4

ΤΟ ΔΙΕΘΝΕΣ, ΕΥΡΩΠΑΙΚΟ ΚΑΙ ΕΘΝΙΚΟ ΘΕΣΜΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΩΝ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ ΤΩΝ ΠΑΙΔΙΩΝ, ΤΗΝ ΠΡΟΛΗΨΗ ΚΑΙ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗ ΤΗΣ ΣΧΟΛΙΚΗΣ ΒΙΑΣ ΚΑΙ ΤΟΥ ΕΚΦΟΒΙΣΜΟΥ

Διάρκεια Επιμόρφωσης: 8 ώρες

Γενικός Σκοπός Κεφαλαίου

Η σχολική βία και ο εκφοβισμός είναι πολυδιάστατα κοινωνικά φαινόμενα που απασχολούν τη διεθνή, ευρωπαϊκή και εθνική κοινότητα. Υπάρχει συγκεκριμένο θεσμικό πλαίσιο στην Ευρώπη που ορίζει τα δικαιώματα του παιδιού και ήδη εφαρμόζονται προγράμματα για την προστασία των δικαιωμάτων του παιδιού στον ενδοσχολικό και εξωσχολικό χώρο. Σκοπός αυτού του κεφαλαίου είναι να παρουσιάσει τις διεθνείς συμβάσεις, το ευρωπαϊκό και εθνικό πλαίσιο για την προστασία των δικαιωμάτων του παιδιού, καθώς και τα μέτρα που λαμβάνονται για την πρόληψη και την αντιμετώπιση της σχολικής βίας και του εκφοβισμού, ορίζοντας τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις των εκπαιδευτικών.

Σκοπός Ενότητας 4.1 – Τα Δικαιώματα του Παιδιού, το Διεθνές, το Ευρωπαϊκό και το Εθνικό Θεσμικό Πλαίσιο

Στην ενότητα αυτή παρουσιάζονται τα δικαιώματα του παιδιού σύμφωνα με τις Διεθνείς Συμβάσεις, το ευρωπαϊκό και εθνικό θεσμικό πλαίσιο.

Σκοπός Ενότητας 4.2 – Θεσμικό πλαίσιο και μέτρα πρόληψης και αντιμετώπισης της σχολικής βίας και του εκφοβισμού

Στην ενότητα αυτή παρουσιάζονται τα μέτρα πρόληψης και αντιμετώπισης της ενδοσχολικής βίας και του εκφοβισμού σύμφωνα με το Ευρωπαϊκό και το εθνικό θεσμικό πλαίσιο, τα προγράμματα της Ευρωπαϊκής Ένωσης που επιδιώκουν την πρόληψη και την αντιμετώπιση του φαινομένου και τα προγράμματα στα οποία συμμετέχει η Ελλάδα μέσω των ελληνικών οργανώσεων που έχουν αρμοδιότητες εγκεκριμένες από το Υπουργείο Πολιτισμού, Παιδείας και Θρησκευμάτων με τη συνεργασία των ΜΚΟ. Επίσης, αναφέρονται τα καθήκοντα και οι υποχρεώσεις όλων των μελών της εκπαιδευτικής κοινότητας και η δικαιοδοσία των εκπαιδευτικών στην πρόληψη και αντιμετώπιση της σχολικής βίας και του εκφοβισμού στις σχολικές μονάδες.

Προσδοκώμενα Αποτελέσματα

Όταν οι εκπαιδευόμενοι θα έχουν ολοκληρώσει τη μελέτη αυτού του κεφαλαίου, θα είναι σε θέση να:

- Αναγνωρίζουν τα δικαιώματα του παιδιού και να τα ονομάζουν
- Γνωρίζουν τί προβλέπουν οι διεθνείς συμβάσεις για τα δικαιώματα του παιδιού και την προστασία τους
- Γνωρίζουν τί προβλέπει το ευρωπαϊκό και το εθνικό θεσμικό πλαίσιο για την προστασία των δικαιωμάτων του παιδιού στον ενδοσχολικό και εξωσχολικό χώρο
- Εντοπίζουν τα προβλήματα που υπάρχουν στο εθνικό θεσμικό πλαίσιο ως προς την προστασία των δικαιωμάτων του παιδιού
- Γνωρίζουν τα μέτρα πρόληψης και αντιμετώπισης της σχολικής βίας και του εκφοβισμού που ορίζει το ευρωπαϊκό θεσμικό πλαίσιο
- Γνωρίζουν τις ελλείψεις που υπάρχουν στο εθνικό θεσμικό πλαίσιο και τις συστάσεις της Ευρωπαϊκής Επιτροπής στο ελληνικό κράτος για την πρόληψη και αντιμετώπιση των φαινομένων της σχολικής βίας και του εκφοβισμού
- Γνωρίζουν τί προτείνει ο Συνήγορος του Πολίτη και οι εγχώριες ΜΚΟ και επιτροπές για την προστασία των δικαιωμάτων του παιδιού, την πρόληψη και αντιμετώπιση της σχολικής βίας και του εκφοβισμού, τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις των εκπαιδευτικών
- Προτείνουν μέτρα πρόληψης και αντιμετώπισης και να τα εφαρμόσουν.

Προσδοκώμενα Αποτελέσματα Ενότητας 4.1 – Τα Δικαιώματα του Παιδιού, το Διεθνές, το Ευρωπαϊκό και το Εθνικό Θεσμικό Πλαίσιο

Όταν οι εκπαιδευόμενοι θα έχουν ολοκληρώσει αυτήν την ενότητα, θα είναι σε θέση να:

- Κατανοούν και να αναγνωρίζουν τα δικαιώματα του παιδιού
- Γνωρίζουν τί προβλέπουν οι Διεθνείς Συμβάσεις, το ευρωπαϊκό και εθνικό θεσμικό πλαίσιο για τα δικαιώματα του παιδιού
- Γνωρίζουν τις ενέργειες του Συνηγόρου του Πολίτη, των ΜΚΟ, των Επιτροπών και των προγραμμάτων για την προστασία των δικαιωμάτων του παιδιού ενάντια στη βία και το σχολικό εκφοβισμό.

Προσδοκώμενα Αποτελέσματα Ενότητας 4.2 – Θεσμικό πλαίσιο και μέτρα πρόληψης και αντιμετώπισης της σχολικής βίας και του εκφοβισμού

Όταν οι εκπαιδευόμενοι θα έχουν ολοκληρώσει αυτήν την ενότητα, θα είναι σε θέση να:

- Γνωρίζουν τί ορίζει το ευρωπαϊκό θεσμικό πλαίσιο για την εκπαίδευση, την προστασία των παιδιών από την ενδοσχολική βία και τον εκφοβισμό και την ασφάλεια των μαθητών
- Γνωρίζουν τα μέτρα πρόληψης και αντιμετώπισης της Ευρωπαϊκής Ένωσης απέναντι στη σχολική βία και τον εκφοβισμό
- Γνωρίζουν το εθνικό θεσμικό πλαίσιο για την πρόληψη της σχολικής βίας και του εκφοβισμού
- Γνωρίζουν ποιοι φορείς στην Ευρώπη και στην Ελλάδα είναι αρμόδιοι για την καταπολέμηση του φαινομένου
- Γνωρίζουν ποια μέτρα πρόληψης και αντιμετώπισης έχουν προταθεί για την εξάλειψη του φαινομένου στην Ευρώπη και στην Ελλάδα
- Γνωρίζουν τα ευρωπαϊκά προγράμματα κατά του φαινομένου στα οποία συμμετέχει και η Ελλάδα
- Γνωρίζουν τη δικαιοδοσία, τα καθήκοντα και τις υποχρεώσεις των εκπαιδευτικών για την πρόληψη και αντιμετώπιση της σχολικής βίας και του εκφοβισμού
- Προτείνουν μέτρα πρόληψης και αντιμετώπισης για την εξάλειψη του φαινομένου.

Έννοιες Κλειδιά Κεφαλαίου

- Δικαιώματα του παιδιού
- Διεθνείς Συμβάσεις, Ευρωπαϊκό και Εθνικό θεσμικό πλαίσιο, Συνήγορος του Πολίτη, Συνήγορος του παιδιού, ΜΚΟ
- Σχολική βία και εκφοβισμός, θυματοποίηση, θύμα, θύτης, παρατηρητής
- Μέτρα πρόληψης και αντιμετώπισης στον ενδοσχολικό και εξωσχολικό χώρο
- Δικαιώματα και υποχρεώσεις των εκπαιδευτικών
- Σκοπός της εκπαίδευσης

Έννοιες Κλειδιά Ενότητας 4.1 – Τα Δικαιώματα του Παιδιού, το Διεθνές, το Ευρωπαϊκό και το Εθνικό Θεσμικό Πλαίσιο

- Σχολικός εκφοβισμός
- Βία
- Θυματοποίηση
- Θύτης, θύμα
- Λεκτικός και ηλεκτρονικός εκφοβισμός
- Δικαιώματα του παιδιού
- Σκοπός της εκπαίδευσης
- Διεθνής Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού
- Ειδική Επιτροπή για τα δικαιώματα του Παιδιού
- Χάρτης Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης
- Συμβούλιο της Ευρώπης
- Δημοκρατική Διακυβέρνηση των Σχολείων
- Building a Europe for and with children'
- UNICEF
- Ευρωπαϊκό Ερευνητικό Διακρατικό Πρόγραμμα ΔΑΦΝΗ
- Εταιρεία Ψυχοκοινωνικής Υγείας του Παιδιού και του Εφήβου (Ε.Ψ.Υ.Π.Ε.)
- Δίκτυο κατά της βίας στο σχολείο
- Συνήγορος του Πολίτη, Συνήγορος του Παιδιού
- Σχολικοί Κανονισμοί και Δημοκρατική Διοίκηση στη Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση
- Εθνικό Σχέδιο Δράσης
- ΜΚΟ

Έννοιες Κλειδιά Ενότητας 4.2 – Θεσμικό πλαίσιο και μέτρα πρόληψης και αντιμετώπισης της σχολικής βίας και του εκφοβισμού

- Ενδοσχολική βία και εκφοβισμός
- Ανασφάλεια
- Μέτρα πρόληψης και αντιμετώπισης
- Επιμόρφωση και υποστήριξη εκπαιδευτικών

- Επαγγελματίες ψυχικής υγείας και κοινωνικής πρόνοιας
- Συμβούλιο της Ευρώπης
- Ευρωπαϊκή Ένωση
- Προστασία δικαιωμάτων παιδιού
- Σχολικοί Κανονισμοί και Δημοκρατική Διοίκηση
- Δημοκρατικό σχολείο και παιδεία της δημοκρατίας
- Αποτελεσματική μάθηση
- Διδακτικές και μαθησιακές πρακτικές
- Ενεργή συμμετοχή μαθητών και κοινωνικές δεξιότητες
- Ευρωπαϊκή Καμπάνια κατά του σχολικού εκφοβισμού
- Καλές πρακτικές για πρόληψη και αντιμετώπιση της σχολικής βίας και του εκφοβισμού, στρατηγική αντιμετώπισης
- Συμβουλευτική για τους εκπαιδευτικούς
- Δράσεις σχολείων, Δίκτυο Κατά της Βίας στο Σχολείο, Συνήγορος του Παιδιού
- Καθηκοντολόγιο εκπαιδευτικών
- Σχολικοί σύμβουλοι, σύλλογοι διδασκόντων και σύλλογοι γονέων και κηδεμόνων, Σχολική Επιτροπή
- Ομάδα παρέμβασης και Διακήρυξη του Σχολείου
- Ευαισθητοποίηση και ενσυναίσθηση
- Συμμετοχική και συνεργατική μέθοδος διδασκαλίας
- Μοντέλα συνομηλίκων
- Υποστηρικτική συμπεριφορά εκπαιδευτικών, εμπλοκή με το φαινόμενο

Εισαγωγικές Παρατηρήσεις Κεφαλαίου

Το κεφάλαιο αυτό περιλαμβάνει δύο ενότητες. Στην πρώτη ενότητα γίνεται αναφορά στα δικαιώματα του παιδιού, το ευρωπαϊκό και εθνικό θεσμικό πλαίσιο και τον σκοπό της εκπαίδευσης. Επίσης, αναφέρονται οι ελλείψεις που παρουσιάζει το εθνικό θεσμικό πλαίσιο, οι συστάσεις της Ευρωπαϊκής Επιτροπής και οι προτάσεις που έχει συντάξει ο Συνήγορος του Πολίτη, οι Επιτροπές για την προστασία των δικαιωμάτων του παιδιού και οι ΜΚΟ σχετικά με τη σχολική βία και τον εκφοβισμό. Στη δεύτερη ενότητα γίνεται αναφορά στα μέτρα πρόληψης και αντιμετώπισης της σχολικής βίας και του εκφοβισμού βάσει του ευρωπαϊκού και εθνικού θεσμικού πλαισίου και στα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις των εκπαιδευτικών.

Εισαγωγικές Παρατηρήσεις Ενότητας 4.1 – Τα Δικαιώματα του Παιδιού, το Διεθνές, το Ευρωπαϊκό και το Εθνικό Θεσμικό Πλαίσιο

Η ενότητα αυτή περιλαμβάνει τέσσερις υποενότητες. Στην πρώτη υποενότητα αναφέρονται τα δικαιώματα του παιδιού σύμφωνα με τις διεθνείς συμβάσεις. Στη δεύτερη γίνεται αναφορά στις δράσεις και πολιτικές του Συμβουλίου της Ευρώπης. Στην τρίτη υποενότητα παρουσιάζεται το ευρωπαϊκό θεσμικό πλαίσιο και στην τέταρτη το εθνικό θεσμικό πλαίσιο, δράσεις και προγράμματα του Συνηγόρου του Παιδιού και άλλων φορέων που έχουν ως σκοπό την προστασία του παιδιού από τη βία και τον ενδοσχολικό και εξωσχολικό εκφοβισμό.

Εισαγωγικές Παρατηρήσεις Ενότητας 4.2 – Θεσμικό πλαίσιο και μέτρα πρόληψης και αντιμετώπισης της σχολικής βίας και του εκφοβισμού

Η ενότητα αυτή περιλαμβάνει δύο βασικές υποενότητες. Στην πρώτη υποενότητα αναφέρεται το Ευρωπαϊκό θεσμικό πλαίσιο για την προστασία των δικαιωμάτων του παιδιού στον ενδοσχολικό χώρο, καθώς και τα μέτρα πρόληψης και αντιμετώπισης κατά της ενδοσχολικής βίας και του εκφοβισμού στην Ευρώπη και τα προγράμματα που υπάρχουν. Επίσης, αναφέρονται τα καθήκοντα και οι υποχρεώσεις της σχολικής κοινότητας και η δικαιοδοσία των εκπαιδευτικών. Στη δεύτερη υποενότητα αναφέρεται το εθνικό θεσμικό πλαίσιο που αφορά στην πρόληψη και αντιμετώπιση της σχολικής βίας και του εκφοβισμού, οι φορείς που έχουν αρμοδιότητες και τα προγράμματα στα οποία συμμετέχουν, καθώς και οι προτάσεις που έχουν υποβάλει.

Σύνοψη Κεφαλαίου

Η σχολική βία και ο εκφοβισμός είναι πολυδιάστατα κοινωνικά φαινόμενα που παραβιάζουν τα δικαιώματα του παιδιού. Οι Διεθνείς Συμβάσεις και το ευρωπαϊκό και εθνικό θεσμικό πλαίσιο ορίζουν τα δικαιώματα του παιδιού σύμφωνα με την Παγκόσμια Διακήρυξη των δικαιωμάτων του ανθρώπου και τη Διεθνή Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού του ΟΗΕ και ορίζουν ότι καθένας έχει το δικαίωμα να απολαμβάνει τα δικαιώματα και τις ελευθερίες χωρίς καμία διάκριση. Η Διεθνής Σύμβαση για τα δικαιώματα του παιδιού αναφέρεται στην προστασία των παιδιών από κάθε μορφής κακοποίηση, εκμετάλλευση, διάκριση, ρατσισμό και στη σωματική, ψυχική και πνευματική ανάπτυξη του παιδιού ως πρωταρχικό σκοπό της. Επίσης, αναφέρεται στο δικαίωμα του παιδιού στην εκπαίδευση, υγεία, πρόνοια, ψυχαγωγία και στη συμμετοχή του στην έκφραση γνώμης, την πληροφόρηση και τον ελεύθερο χρόνο. Οι αποφάσεις πρέπει πάντοτε να λαμβάνονται προς το απόλυτο συμφέρον του παιδιού.

Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή προτείνει στρατηγική για την προστασία του παιδιού και αναγνωρίζει τα δικαιώματα του στο Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, αναφέρεται στο δικαίωμα της ελευθερίας, έκφρασης, ασφάλειας, ακεραιότητας, απαγόρευσης βασανιστηρίων. Το Συμβούλιο της Ευρώπης δημιούργησε το 2006 τον «Πρακτικό Οδηγό για τη Δημοκρατική Διακυβέρνηση των Σχολείων» με οδηγίες και πρακτικές για την επιμόρφωση των εκπαιδευτικών και την υιοθέτηση στρατηγικών που προάγουν την επικοινωνία, τον διάλογο, τη συνεργασία και την επίλυση συγκρούσεων. Επίσης, με το πρόγραμμα «Building a Europe for and with children» προτείνει μία εκπαίδευση παιδαγωγική και επικεντρωμένη στο παιδί με σκοπό την εξασφάλιση ενός μη βίαιου περιβάλλοντος.

Στην Ελλάδα δεν υπάρχει συγκεκριμένο θεσμικό πλαίσιο για την αντιμετώπιση του φαινομένου της σχολικής βίας. Μέσα από το «καθηκοντολόγιο» των εκπαιδευτικών που ορίζει τις υποχρεώσεις τους διαφαίνεται η υποχρέωση τους να προστατεύουν τα παιδιά και γίνεται έμμεση αναφορά στις υποχρεώσεις των σχολικών συμβούλων και του συλλόγου των διδασκόντων. Ο Διευθυντής του σχολείου καθίσταται ο πλέον αρμόδιος για την υγεία και την ασφάλεια των μαθητών μαζί με τους εκπαιδευτικούς της σχολικής μονάδας.

Καλές πρακτικές για την πρόληψη και την αντιμετώπιση του φαινομένου του εκφοβισμού εστιάζουν στη συζήτηση για τα δικαιώματα των παιδιών, στην ανάπτυξη της φιλίας και της αλληλεγγύης, στην ευαισθητοποίηση, στην εποπτεία του σχολικού χώρου και στην ενεργητική εμπλοκή των εκπαιδευτικών και στη διάδραση με τους γονείς και τη σχολική και τοπική κοινότητα. Η δυναμική της ομάδας, των κοινωνικών δεξιοτήτων, της ομαδικής εργασίας των μαθητών, της ενεργητικής συμμετοχής στην

εκπαιδευτική διαδικασία, των μεθόδων αυτοπροστασίας των μαθητών και της δημοκρατικής διακυβέρνησης του σχολείου είναι σημαντικές πρωτοβουλίες. Οι εκπαιδευτικοί πρέπει να προωθούν τη συνεργατικότητα μέσω της ομαδοσυνεργατικής μάθησης, να συνομιλούν και να προάγουν την επικοινωνία μεταξύ των μαθητών, να διαχειρίζονται κατάλληλα την τάξη και να έχουν υποστηρικτική συμπεριφορά απέναντι στους μαθητές. Η διαχείριση της τάξης βελτιώνει τις ακαδημαϊκές επιδόσεις των μαθητών και την επικοινωνία μεταξύ τους και βελτιώνει την ποιότητα ζωής της σχολικής κοινότητας.

Το Υπουργείο Πολιτισμού, Παιδείας και Θρησκευμάτων υλοποιεί την Ανάπτυξη και λειτουργία Δικτύου Πρόληψης και Αντιμετώπισης των φαινομένων Σχολικής Βίας και εκφοβισμού ΑΠ1, ΑΠ2 και ΑΠ3 μέσω του Ε.Π. «Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση» για τα σχολικά έτη 2013-2014 και 2014-2015 με σκοπό την ανάπτυξη και λειτουργία δικτύου ενημέρωσης, επιμόρφωσης, πρόληψης και αντιμετώπισης των φαινομένων της σχολικής βίας και του εκφοβισμού με δράσεις ενημέρωσης και επιμόρφωσης των εκπαιδευτικών και των γονέων.

2.5. ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5

ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΨΥΧΟΛΟΓΙΚΕΣ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΗΣ ΣΧΟΛΙΚΗΣ ΒΙΑΣ ΚΑΙ ΤΟΥ ΕΚΦΟΒΙΣΜΟΥ ΣΤΑ ΘΥΜΑΤΑ, ΣΤΟ ΣΧΟΛΕΙΟ ΚΑΙ ΣΤΗΝ ΚΟΙΝΩΝΙΑ

Διάρκεια Επιμόρφωσης: 6 ώρες

Γενικός Σκοπός Κεφαλαίου

Η σχολική βία και ο εκφοβισμός είναι ένα φαινόμενο που τα τελευταία χρόνια έχει λάβει τεράστιες διαστάσεις τόσο σε χώρες του εξωτερικού, όσο και στη χώρα μας. Ευνόητο είναι πως τόσο οι μαθητές και το σχολείο, όσο και η ευρύτερη κοινωνία δεν μένουν ανεπηρέαστοι από το φαινόμενο αυτό. Σκοπός αυτού του κεφαλαίου είναι να παρουσιάσει και ν' αναλύσει τις βραχυπρόθεσμες, αλλά και τις μακροπρόθεσμες κοινωνικοψυχολογικές επιπτώσεις που μπορεί να επιφέρει ο σχολικός εκφοβισμός και η ενδοσχολική βία τόσο στους θύτες, όσο και στα θύματα και τους παρατηρητές. Επίσης, αναλύονται οι επιπτώσεις που επιφέρουν τέτοια φαινόμενα στο επίπεδο του σχολείου, αλλά και στην ευρύτερη κοινωνία.

Σκοπός Ενότητας 5.1 – Κοινωνικοψυχολογικές Επιπτώσεις στα Θύματα, στους Θύτες και στους Παρατηρητές

Μέσα από την παρουσίαση των κοινωνικοψυχολογικών επιπτώσεων της ενδοσχολικής βίας και του εκφοβισμού στα θύματα, στους θύτες και στους παρατηρητές, οι εκπαιδευόμενοι θα κατανοήσουν τη σημασία και τη βαρύτητα των περιστατικών, τα οποία πέρα από βραχυπρόθεσμες επιπτώσεις μπορούν να καθορίσουν σε μεγάλο βαθμό τις ζωές των εμπλεκομένων.

Σκοπός Ενότητας 5.2 – Επιπτώσεις στο Σχολείο

Στην ενότητα αυτή επιχειρείται η ανάλυση των επιπτώσεων της ενδοσχολικής βίας και του εκφοβισμού στο σχολείο. Μέσα από την ανάλυση αυτή, οι εκπαιδευόμενοι θα κατανοήσουν ότι, όταν λαμβάνουν χώρα τέτοια περιστατικά σε ένα σχολείο, δεν επηρεάζονται αρνητικά μόνο τα θύματα, οι θύτες και οι παρατηρητές, αλλά το συνολικό κλίμα στη σχολική κοινότητα, η οποία, μετά από τέτοια περιστατικά, δεν είναι εύκολο να εκπληρώσει τους ρόλους για τους οποίους προορίζεται και να προστατεύσει επαρκώς τα δικαιώματα των παιδιών.

Σκοπός Ενότητας 5.3 – Επιπτώσεις στην Κοινωνία

Στην ενότητα αυτή παρουσιάζονται οι βασικές επιπτώσεις του σχολικού εκφοβισμού και της βίας στην ευρύτερη κοινωνία. Βασικός σκοπός της είναι να καταστήσει σαφές ότι τέτοια φαινόμενα δεν έχουν αρνητικές επιπτώσεις μόνο στους εμπλεκομένους και στο σχολείο, αλλά επηρεάζουν και την εύρυθμη λειτουργία της ευρύτερης κοινωνίας.

Προσδοκώμενα Αποτελέσματα Κεφαλαίου

Όταν οι εκπαιδευόμενοι θα έχουν ολοκληρώσει τη μελέτη του κεφαλαίου αυτού, θα είναι σε θέση να:

- Αναφέρουν ποιοι επηρεάζονται από φαινόμενα σχολικής βίας και εκφοβισμού
- Περιγράφουν τις επιπτώσεις που μπορεί να επιφέρει ο ενδοσχολικός εκφοβισμός και η βία στα θύματα, στους θύτες, στους παρατηρητές, στο σχολείο και στην κοινωνία
- Περιγράφουν τις επιπτώσεις που μπορεί να επιφέρει ο ενδοσχολικός εκφοβισμός ή η βία βραχυπρόθεσμα και μακροπρόθεσμα
- Προσδιορίζουν τις επιπτώσεις της ενδοσχολικής βίας και του εκφοβισμού υπό το πρίσμα μιας ολιστικής προσέγγισης, η οποία λαμβάνει υπόψη την ευρύτερη κοινωνία.

Προσδοκώμενα Αποτελέσματα Ενότητας 5.1 – Κοινωνικοψυχολογικές Επιπτώσεις στα Θύματα, στους Θύτες και στους Παρατηρητές

Όταν οι εκπαιδευόμενοι θα έχουν ολοκληρώσει τη μελέτη της ενότητας αυτής, θα είναι σε θέση να:

- Αναφέρουν τις κοινωνικοψυχολογικές επιπτώσεις της σχολικής βίας και του εκφοβισμού στα θύματα βραχυπρόθεσμα και μακροπρόθεσμα
- Αναφέρουν τις κοινωνικοψυχολογικές επιπτώσεις στους θύτες βραχυπρόθεσμα και μακροπρόθεσμα
- Αναφέρουν τις κοινωνικοψυχολογικές επιπτώσεις στους παρατηρητές
- Εκτιμούν τη βαρύτητα των αλληλεπιδράσεων που συντηρούν την προβληματική συμπεριφορά
- Εντοπίζουν τις κοινές επιπτώσεις που επιφέρουν τα φαινόμενα αυτά στα θύματα, τους θύτες και τους παρατηρητές
- Γνωρίζουν παραδείγματα επιπτώσεων περιστατικών σχολικού εκφοβισμού.

Προσδοκώμενα Αποτελέσματα Ενότητας 5.2 – Επιπτώσεις στο Σχολείο

Όταν οι εκπαιδευόμενοι θα έχουν ολοκληρώσει τη μελέτη της ενότητας αυτής, θα είναι σε θέση να:

- Περιγράφουν τις αρνητικές επιπτώσεις που επιφέρει η ενδοσχολική βία και ο εκφοβισμός στη σχολική κοινότητα
- Εξηγούν τους λόγους για τους οποίους το σχολείο δεν είναι ικανό να επιτελεί τους ρόλους για τους οποίους προορίζεται μετά από την εμφάνιση τέτοιων περιστατικών
- Εξηγούν τους λόγους για τους οποίους παραβιάζονται τα δικαιώματα των παιδιών, όταν συμβαίνουν τέτοια περιστατικά
- Εκτιμούν τη βαρύτητα που έχουν τέτοια περιστατικά για την επιδείνωση του σχολικού κλίματος.

Προσδοκώμενα Αποτελέσματα Ενότητας 5.3 – Επιπτώσεις στην Κοινωνία

Όταν οι εκπαιδευόμενοι θα έχουν ολοκληρώσει τη μελέτη της ενότητας αυτής, θα είναι σε θέση να:

- Περιγράφουν τις επιπτώσεις που μπορεί να έχει η ενδοσχολική βία και ο εκφοβισμός στην οικογένεια
- Περιγράφουν τις επιπτώσεις που μπορεί να έχει η ενδοσχολική βία και ο εκφοβισμός στην ευρύτερη κοινωνία
- Αναλύουν τον κύκλο θύματος – θύτη
- Εξηγούν πώς ο κύκλος θύματος – θύτη μπορεί να συμβάλλει στην μετάδοση προβλημάτων επιθετικότητας στην ευρύτερη κοινωνία.

Έννοιες Κλειδιά Κεφαλαίου

- Κοινωνικοψυχολογικές επιπτώσεις σχολικής βίας και εκφοβισμού
- Βραχυπρόθεσμες επιπτώσεις
- Μακροπρόθεσμες επιπτώσεις
- Επιπτώσεις στα θύματα
- Επιπτώσεις στους θύτες
- Επιπτώσεις στους παρατηρητές

- Επιπτώσεις στο σχολείο
- Επιπτώσεις στην κοινωνία

Έννοιες Κλειδιά Ενότητας 5.1 – Κοινωνικοψυχολογικές Επιπτώσεις στα Θύματα, στους Θύτες και στους Παρατηρητές

- Κοινωνικοψυχολογικές επιπτώσεις
- Βραχυπρόθεσμες κοινωνικοψυχολογικές επιπτώσεις
- Μακροπρόθεσμες κοινωνικοψυχολογικές επιπτώσεις
- Θύτες
- Θύματα
- Παρατηρητές
- Ενήλικη ζωή
- Συμπτώματα
- Συμπεριφορά

Έννοιες Κλειδιά Ενότητας 5.2 – Επιπτώσεις στο Σχολείο

- Συνέπειες στο σχολείο
- Σχολικό κλίμα
- Ρόλος σχολείου
- Δικαιώματα των παιδιών

Έννοιες Κλειδιά Ενότητας 5.3 – Επιπτώσεις στην Κοινωνία

- Επιπτώσεις στην οικογένεια
- Επιπτώσεις στην κοινωνία
- Κύκλος θύματος-θύτη
- Ενήλικη ζωή
- Εγκληματική δραστηριότητα

Εισαγωγικές Παρατηρήσεις Κεφαλαίου

Το κεφάλαιο αυτό περιλαμβάνει τρεις ενότητες. Στην πρώτη επιχειρείται η ανάλυση των κοινωνικοψυχολογικών επιπτώσεων της ενδοσχολικής βίας και του εκφοβισμού στα θύματα, στους θύτες και στους παρατηρητές. Στη δεύτερη υποενότητα περιγράφονται οι επιπτώσεις στο πλαίσιο του σχολείου, ενώ στην τρίτη υποενότητα αναλύονται οι επιπτώσεις στο ευρύτερο κοινωνικό σύνολο.

Εισαγωγικές Παρατηρήσεις Ενότητας 5.1 – Κοινωνικοψυχολογικές Επιπτώσεις στα Θύματα, στους Θύτες και στους Παρατηρητές

Στην ενότητα αυτή παρουσιάζονται οι επιπτώσεις της ενδοσχολικής βίας και του εκφοβισμού στα θύματα, στους θύτες και στους παρατηρητές. Στην πρώτη υποενότητα αναλύονται οι επιπτώσεις στα θύματα σε βραχυπρόθεσμο και μακροπρόθεσμο επίπεδο, ενώ στη δεύτερη υποενότητα περιγράφονται οι επιπτώσεις στους θύτες. Τέλος, στην τρίτη υποενότητα αναλύονται οι επιπτώσεις της ενδοσχολικής βίας και εκφοβισμού στους παρατηρητές των περιστατικών.

Εισαγωγικές Παρατηρήσεις Ενότητας 5.2 – Επιπτώσεις στο Σχολείο

Η ενότητα αυτή περιλαμβάνει μια υποενότητα στην οποία αναλύονται οι επιπτώσεις του σχολικού εκφοβισμού και της βίας στο πλαίσιο και τη λειτουργία του σχολείου.

Εισαγωγικές Παρατηρήσεις Ενότητας 5.3 – Επιπτώσεις στην Κοινωνία

Η ενότητα αυτή περιλαμβάνει τρεις βασικές υποενότητες. Στην πρώτη υποενότητα αναλύονται οι επιπτώσεις του σχολικού εκφοβισμού και της βίας στο επίπεδο της οικογένειας και στην ευρύτερη κοινωνία. Στη δεύτερη υποενότητα περιγράφεται η αναπαραγωγή του κύκλου θύματος-θύτη, ενώ στην τρίτη υποενότητα παρουσιάζονται γενικά συμπεράσματα σχετικά με τις αρνητικές συνέπειες του σχολικού εκφοβισμού και της βίας στη λειτουργία της κοινωνίας.

Σύνοψη Κεφαλαίου

Τα επαναλαμβανόμενα και σοβαρά περιστατικά εκφοβισμού είναι δυνατόν να προκαλέσουν τόσο βραχυπρόθεσμες όσο και μακροπρόθεσμες αρνητικές επιπτώσεις. Τα «θύματα» είναι πολύ πιθανό να υποφέρουν από προβλήματα εσωτερικής φύσεως, όπως αισθήματα ανασφάλειας, υπερβολικά χαμηλή αυτοεκτίμηση, έντονο άγχος, σοβαρές ψυχολογικές διαταραχές συμπεριφοράς, κατάθλιψη, ενώ σε ακραίες περιπτώσεις μπορούν να παρουσιάσουν αυτοκτονικό ιδεασμό ή να προβούν σε απόπειρες αυτοκτονίας. Επιπλέον, είναι πιθανό να παρατηρηθεί μείωση της σχολικής τους επίδοσης, μαθησιακές δυσκολίες, σχολική άρνηση, και κατ' επέκταση να οδηγηθούν σε σχολική αποτυχία. Σε ψυχοσωματικό επίπεδο μπορούν να παρουσιάσουν πονοκεφάλους, πόνους στην κοιλιά, διαταραχές ύπνου, ενούρηση. Αναφορικά με τις μακροπρόθεσμες επιπτώσεις στα θύματα, αυτές συνοψίζονται στα σοβαρά ψυχολογικά προβλήματα, στην υπερβολική αναστολή, στη μοναξιά, στην κατάθλιψη, στην κακή κοινωνική προσαρμογή, στα υψηλά επίπεδα της απόρριψης από τους ομότιμους, στις φτωχές κοινωνικές δεξιότητες και εν τέλει στην αύξηση της

πιθανότητας να ξαναγίνουν θύματα βίας και στην εμπλοκή τους σ' έναν φαύλο κύκλο χρόνιας θυματοποίησης. Επιπλέον, φαίνεται όλες αυτές οι επιπτώσεις να είναι ισχυρότερες και πιο καθοριστικές για την υπόλοιπη ζωή τους στα κορίτσια συγκριτικά με τ' αγόρια.

Από την άλλη μεριά, οι θύτες υποφέρουν από προβλήματα εξωτερικής συμπεριφοράς, όπως η αντικοινωνική συμπεριφορά και η εγκληματικότητα. Αντιμετωπίζουν τον κίνδυνο να διακόψουν τη σχολική φοίτηση ή ν' απομακρυνθούν από το σχολείο, ενώ χαρακτηρίζονται από τάσεις φυγής από το σπίτι. Σε μακροπρόθεσμο επίπεδο, παρουσιάζουν προβληματικές, αντικοινωνικές και συχνά κοινωνικά αποκλίνουσες και παραβατικές ή εγκληματικές συμπεριφορές, ενώ ως ενήλικες καπνίζουν, κάνουν χρήση αλκοόλ ή ακόμα εθίζονται και σε ναρκωτικές ουσίες. Επιπτώσεις υπάρχουν και στο επίπεδο του σχολείου, το οποίο αποτυγχάνει στους ρόλους για τους οποίους προορίζεται. Έτσι, με την εμφάνιση περιστατικών ενδοσχολικής βίας και εκφοβισμού, το σχολείο δεν εξυπηρετεί τους γνωστικούς και κοινωνικοποιητικούς ρόλους του, ενώ παράλληλα δε συμβάλλει στην ανάπτυξη της προσωπικότητας των παιδιών, καθώς δημιουργείται ένα κλίμα φόβου και άγχους. Επιπλέον, η αποτυχία του σχολείου να παρέχει ένα ασφαλές κλίμα στα παιδιά, αποτελεί παραβίαση των δικαιωμάτων τους.

Όλα τα παραπάνω, είναι προφανές πως επηρεάζουν και τη γενικότερη λειτουργία της ευρύτερης κοινωνίας, καθώς τα παιδιά-θύτες κουβαλούν αυτά τα προβλήματα κοινωνικής συμπεριφοράς μαζί τους και στην ενήλικη ζωή και, το σημαντικότερο, τα περνούν στη νεότερη γενιά. Ο επαναλαμβανόμενος κύκλος θύματος-θύτη συμβάλλει στον επαναλαμβανόμενο χαρακτήρα του εκφοβισμού, ο οποίος αναπαράγεται σ' όλη τη ζωή, μέσα από την επίδειξη δύναμης και κυριαρχίας. Έτσι, η ανασφάλεια, ο φόβος του εγκλήματος και οι συνέπειες της εγκληματικότητας κλονίζουν τα θεμέλια μιας δημοκρατικής κοινωνίας.

2.6. ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6

ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΚΑΙ ΑΝΑΛΥΣΗ ΤΩΝ ΔΡΑΣΕΩΝ ΚΑΙ ΠΡΩΤΟΒΟΥΛΙΩΝ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΡΟΛΗΨΗ ΚΑΙ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗ ΤΟΥ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟΥ ΣΕ ΜΙΚΡΟ, ΜΕΣΟ ΚΑΙ ΜΑΚΡΟ ΕΠΙΠΕΔΟ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΚΑΙ ΤΟ ΕΞΩΤΕΡΙΚΟ

Διάρκεια Επιμόρφωσης: 6 ώρες

Γενικός Σκοπός Κεφαλαίου

Η πρόληψη και η αντιμετώπιση φαινομένων ενδοσχολικής βίας και εκφοβισμού έγκειται στην εφαρμογή αποτελεσματικών προγραμμάτων, τόσο στο επίπεδο του σχολείου, όσο και σε άλλα επίπεδα. Σκοπός αυτού του κεφαλαίου είναι να παρουσιάσει τα προγράμματα, τις δράσεις και τις πρωτοβουλίες που εφαρμόζονται τόσο σε διάφορες χώρες του εξωτερικού, όσο και στην Ευρώπη και στην Ελλάδα. Τα προγράμματα αυτά, σύμφωνα με έρευνες, έχουν αποδειχθεί ότι είναι αποτελεσματικά, διότι υιοθετούν μια οικοσυστημική προσέγγιση για την πρόληψη και αντιμετώπιση τέτοιων φαινομένων. Αυτό σημαίνει ότι εφαρμόζονται παράλληλες δράσεις σε πολλαπλά επίπεδα. Με τη μελέτη, λοιπόν, του κεφαλαίου αυτού και των διαφόρων δράσεων και πρωτοβουλιών, οι εκπαιδευόμενοι θα κατανοήσουν τη σημασία της οικοσυστημικής προσέγγισης για την πρόληψη και την αντιμετώπιση τέτοιων φαινομένων. Επιπλέον, θα έλθουν σε επαφή με ορισμένες καλές πρακτικές για την πρόληψη και αντιμετώπιση φαινομένων ενδοσχολικής βίας και εκφοβισμού.

Σκοπός Ενότητας 6.1 – Η Οικοσυστημική Προσέγγιση του Φαινομένου

Στην ενότητα αυτή παρουσιάζεται η οικοσυστημική προσέγγιση του φαινομένου της ενδοσχολικής βίας και του σχολικού εκφοβισμού. Μέσα από τη μελέτη των βασικών αρχών και παραγόντων της οικοσυστημικής προσέγγισης, οι εκπαιδευόμενοι θα κατανοήσουν τη σημασία της ολιστικής οπτικής της προβληματικής συμπεριφοράς των μαθητών, η οποία παίζει βασικό ρόλο τόσο στην πρόληψη, όσο και στην αντιμετώπιση περιστατικών ενδοσχολικής βίας και εκφοβισμού.

Σκοπός Ενότητας 6.2 – Η Έννοια της Πρόληψης Φαινομένων Ενδοσχολικής Βίας και Εκφοβισμού

Στην ενότητα αυτή θα επιχειρηθεί η προβολή της σημαντικότητας της πρόληψης σε θέματα ενδοσχολικής βίας και εκφοβισμού. Θ' αναλυθεί η έννοια της πρόληψης, ενώ

θα αναλυθούν προτάσεις του Συνηγόρου του Πολίτη προς το Υπουργείο Πολιτισμού, Παιδείας και Θρησκευμάτων για την πρόληψη της βίας μεταξύ μαθητών. Τέλος, θα διατυπωθούν οι βασικοί παράγοντες για την πρόληψη τέτοιων φαινομένων.

Σκοπός Ενότητας 6.3 – Επίπεδα Δράσεων Προγραμμάτων Πρόληψης και Αντιμετώπισης

Στην ενότητα αυτή παρουσιάζονται τα έξι συνήθη επίπεδα εφαρμογής των προγραμμάτων πρόληψης και αντιμετώπισης της ενδοσχολικής βίας και εκφοβισμού υπό το πρίσμα της Οικοσυστημικής προσέγγισης. Οι εκπαιδευόμενοι θα περάσουν σταδιακά από την οικοσυστημική θεωρητική προσέγγιση στην πρακτική εφαρμογή της, μέσω της παρουσίασης των έξι αυτών επιπέδων.

Σκοπός Ενότητας 6.4 – Προγράμματα και Δράσεις του Εξωτερικού

Στην ενότητα αυτή παρουσιάζονται δύο προγράμματα πρόληψης και αντιμετώπισης της ενδοσχολικής βίας και του εκφοβισμού, τα οποία εφαρμόζονται σε διάφορες χώρες του εξωτερικού. Τα προγράμματα αυτά συγκαταλέγονται στα πιο δημοφιλή και αποτελεσματικά ως προς τη μείωση τέτοιων φαινομένων. Οι εκπαιδευόμενοι θα έλθουν σε μια πρώτη επαφή με τις βασικές αρχές και επίπεδα δράσεων προγραμμάτων που εφαρμόζονται επιτυχώς.

Σκοπός Ενότητας 6.5 – Προγράμματα και Δράσεις σε Ευρωπαϊκό Επίπεδο

Στην ενότητα αυτή παρουσιάζονται προγράμματα πρόληψης και αντιμετώπισης της ενδοσχολικής βίας και του εκφοβισμού που εφαρμόζονται σε ευρωπαϊκό επίπεδο. Με την ενότητα αυτή, οι εκπαιδευόμενοι θα έλθουν σε μια πρώτη επαφή με τις βασικές αρχές και επίπεδα δράσεων, ενώ θα εξοικειωθούν με πρωτοβουλίες και παραδείγματα δράσεων για την καταπολέμηση φαινομένων σχολικού εκφοβισμού.

Σκοπός Ενότητας 6.6 – Δράσεις και Πρωτοβουλίες στην Ελλάδα

Στην ενότητα αυτή παρουσιάζονται οι δράσεις και πρωτοβουλίες πρόληψης και αντιμετώπισης φαινομένων ενδοσχολικής βίας και εκφοβισμού σε ελληνικό επίπεδο. Με τη μελέτη των ελληνικών δράσεων και πρωτοβουλιών, οι εκπαιδευόμενοι θα γνωρίσουν τους φορείς που εμπλέκονται στην πρόληψη και αντιμετώπιση, τον τρόπο λειτουργίας τους, καθώς και τη διασύνδεση τους για την αντιμετώπιση τέτοιων φαινομένων. Επιπλέον, θα κατανοήσουν την αναγκαιότητα ύπαρξης ενός ολοκληρωμένου προγράμματος για την πρόληψη και την αντιμετώπιση των φαινομένων.

Σκοπός Ενότητας 6.7 – Καλές Πρακτικές για την Πρόληψη και Αντιμετώπιση του Φαινομένου της Σχολικής Βίας και του Εκφοβισμού

Στην ενότητα αυτή παρουσιάζονται καλές πρακτικές που θα πρέπει να εφαρμόζονται στα σχολεία, σύμφωνα με τον Συνήγορο του Παιδιού και κάποιες καλές πρακτικές για την πρόληψη και των αντιμετώπιση των φαινομένων ενδοσχολικής βίας και εκφοβισμού από το επίπεδο της διεύθυνσης έως το επίπεδο του σχολείου, των εκπαιδευτικών και των γονέων. Μέσα από τη μελέτη των καλών πρακτικών, οι εκπαιδευτικοί θα εξοικειωθούν με πρακτικούς τρόπους πρόληψης και αντιμετώπισης περιστατικών ενδοσχολικής βίας και εκφοβισμού.

Προσδοκώμενα Αποτελέσματα Κεφαλαίου

Όταν οι εκπαιδευόμενοι θα έχουν ολοκληρώσει τη μελέτη του κεφαλαίου αυτού, θα είναι σε θέση να:

- Αποσαφηνίζουν την έννοια και τη σημασία της οικολογικής-οικοσυστημικής προσέγγισης φαινομένων ενδοσχολικής βίας και σχολικού εκφοβισμού
- Ορίζουν την έννοια της πρόληψης φαινομένων ενδοσχολικής βίας και εκφοβισμού και τους βασικούς παράγοντες που παίζουν ρόλο σ' αυτήν
- Διακρίνουν και να αναλύουν τα βασικά επίπεδα στα οποία δρουν τα προγράμματα πρόληψης και αντιμετώπισης της ενδοσχολικής βίας
- Αναλύουν προγράμματα πρόληψης και αντιμετώπισης που εφαρμόζονται σε χώρες του εξωτερικού
- Αναλύουν βασικά ευρωπαϊκά προγράμματα, δράσεις και πρωτοβουλίες πρόληψης και αντιμετώπισης
- Αναλύουν βασικές δράσεις και πρωτοβουλίες πρόληψης και αντιμετώπισης που εφαρμόζονται στην Ελλάδα
- Προσδιορίζουν καλές πρακτικές για την πρόληψη και αντιμετώπισης φαινομένων ενδοσχολικής βίας και εκφοβισμού.

Προσδοκώμενα Αποτελέσματα Ενότητας 6.1 – Η Οικοσυστημική Προσέγγιση του Φαινομένου

Όταν οι εκπαιδευόμενοι θα έχουν ολοκληρώσει τη μελέτη της ενότητας αυτής, θα είναι σε θέση να:

- Ορίζουν την έννοια της οικοσυστημικής προσέγγισης του φαινομένου της ενδοσχολικής βίας και του εκφοβισμού

- Αναφέρουν τις παραδοχές πάνω στις οποίες βασίζεται η οικοσυστημική προσέγγιση του φαινομένου
- Ερμηνεύουν σωστά και ολιστικά την προβληματική συμπεριφορά των μαθητών
- Εκτιμούν τη βαρύτητα των αλληλεπιδράσεων που συντηρούν αυτή την προβληματική συμπεριφορά.

Προσδοκώμενα Αποτελέσματα Ενότητας 6.2 – Η Έννοια της Πρόληψης Φαινομένων Ενδοσχολικής Βίας και Εκφοβισμού

Όταν οι εκπαιδευόμενοι θα έχουν ολοκληρώσει τη μελέτη της ενότητας αυτής, θα είναι σε θέση να:

- Εκτιμούν τη βαρύτητα που έχει η έννοια της πρόληψης για την εμφάνιση περιστατικών ενδοσχολικής βίας και εκφοβισμού
- Αναφέρουν και να αναλύουν τις προτάσεις του Συνηγόρου του Πολίτη προς το Υπουργείο Πολιτισμού, Παιδείας και Θρησκευμάτων για την πρόληψη και την αντιμετώπιση της βίας μεταξύ μαθητών στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση
- Κατανοούν τη σημασία της δημοκρατικής λειτουργίας του σχολείου
- Αναφέρουν και ν' αναλύουν τους βασικούς παράγοντες πρόληψης περιστατικών ενδοσχολικής βίας και εκφοβισμού.

Προσδοκώμενα Αποτελέσματα Ενότητας 6.3 – Επίπεδα Δράσεων Προγραμμάτων Πρόληψης και Αντιμετώπισης

Όταν οι εκπαιδευόμενοι θα έχουν ολοκληρώσει τη μελέτη της ενότητας αυτής, θα είναι σε θέση να:

- Αναφέρουν και ν' αναλύουν τα επίπεδα εφαρμογής των περισσότερων προγραμμάτων πρόληψης και αντιμετώπισης της ενδοσχολικής βίας και του εκφοβισμού
- Διασυνδέουν την οικοσυστημική προσέγγιση φαινομένων ενδοσχολικής βίας και εκφοβισμού με την λογική της πολυεπίπεδης εφαρμογής των προγραμμάτων αυτών.

Προσδοκώμενα Αποτελέσματα Ενότητας 6.4 – Προγράμματα και Δράσεις του Εξωτερικού

Όταν οι εκπαιδευόμενοι θα έχουν ολοκληρώσει τη μελέτη της ενότητας αυτής, θα είναι σε θέση να:

- Περιγράφουν τους βασικότερους άξονες λειτουργίας των σχολείων στις Η.Π.Α., τα οποία εντάσσονται στο κίνημα των «αποτελεσματικών σχολείων»
- Αναφέρουν και να περιγράφουν τα πιο αποτελεσματικά και δημοφιλή προγράμματα αντιμετώπισης της ενδοσχολικής βίας και του εκφοβισμού, τα οποία εφαρμόζονται σε αρκετές χώρες του εξωτερικού
- Αναλύουν τους στόχους, τα επίπεδα και τους άξονες εφαρμογής του προγράμματος Olweus της Νορβηγίας
- Προσδιορίζουν τους λόγους για τους οποίους είναι αποτελεσματικό το πρόγραμμα Olweus
- Προσδιορίζουν τον ρόλο που παίζει η στενή συνεργασία σχολείου και οικογένειας για την πρόληψη και αντιμετώπιση φαινομένων ενδοσχολικής βίας
- Αναλύουν το πρόγραμμα KiVa της Φινλανδίας ως προς τα βασικά επίπεδα εφαρμογής του, την ερευνητική του βάση, την αποτελεσματικότητά του, τις ηλικιακές ομάδες στις οποίες εφαρμόζεται και την αποτελεσματικότητά του
- Συγκρίνουν τα προγράμματα Olweus και KiVa ως προς τους άξονες και τους παράγοντες εφαρμογής τους.

Προσδοκώμενα Αποτελέσματα Ενότητας 6.5 – Προγράμματα και Δράσεις σε Ευρωπαϊκό Επίπεδο

Όταν οι εκπαιδευόμενοι θα έχουν ολοκληρώσει τη μελέτη της ενότητας αυτής, θα είναι σε θέση να:

- Περιγράφουν τα κυριότερα ευρωπαϊκά προγράμματα πρόληψης και αντιμετώπισης φαινομένων ενδοσχολικής βίας και εκφοβισμού
- Περιγράφουν και να αναλύουν τα προγράμματα Δάφνη, Δάφνη II και Δάφνη III
- Εξηγούν το περιεχόμενο του Ευρωπαϊκού Δικτύου κατά του Σχολικού Εκφοβισμού (EAN)
- Αναλύουν τους στόχους και τα πακέτα εργασίας του προγράμματος “I Am Not Scared” («Δεν φοβάμαι»)
- Αναφέρουν πρωτοβουλίες και παραδείγματα πρωτοβουλιών πρόληψης και αντιμετώπισης στο πλαίσιο των δράσεων Comenius
- Παρουσιάζουν ενδεχόμενες ομοιότητες και διαφορές των Ευρωπαϊκών δράσεων και πρωτοβουλιών
- Σχολιάζουν με κριτική ματιά τα Ευρωπαϊκά προγράμματα πρόληψης και αντιμετώπισης της ενδοσχολικής βίας και εκφοβισμού.

Προσδοκώμενα Αποτελέσματα Ενότητας 6.6 - Δράσεις και Πρωτοβουλίες στην Ελλάδα

Όταν οι εκπαιδευόμενοι θα έχουν ολοκληρώσει τη μελέτη της ενότητας αυτής, θα είναι σε θέση να:

- Περιγράφουν τις κυριότερες δράσεις και πρωτοβουλίες πρόληψης και αντιμετώπισης φαινομένων ενδοσχολικής βίας και εκφοβισμού
- Εξηγούν τις συνιστώσες και τον τρόπο λειτουργίας του παρατηρητηρίου του Υπουργείου Πολιτισμού, Παιδείας και Θρησκευμάτων
- Περιγράφουν τα στοιχεία της Πράξης «Ανάπτυξη Δικτύου Πρόληψης και Αντιμετώπισης των φαινομένων Σχολικής Βίας και Εκφοβισμού», τις δράσεις του Δικτύου και το ρόλο και το έργο της Κεντρικής Επιστημονικής Επιτροπής του Δικτύου
- Περιγράφουν τον ρόλο του Συνηγόρου του Παιδιού
- Περιγράφουν το περιεχόμενο του προγράμματος παρέμβασης «STOP! στην Ενδοσχολική Βία»
- Περιγράφουν το περιεχόμενο του προγράμματος παρέμβασης «ΚΑΤΑ-νοώντας το Σχολικό Εκφοβισμό».

Προσδοκώμενα Αποτελέσματα Ενότητας 6.7 – Καλές Πρακτικές για την Πρόληψη και Αντιμετώπιση του Φαινομένου της Σχολικής Βίας και του Εκφοβισμού

Όταν οι εκπαιδευόμενοι θα έχουν ολοκληρώσει τη μελέτη της ενότητας αυτής, θα είναι σε θέση να:

- Ορίζουν την έννοια των καλών πρακτικών
- Αναφέρουν καλές πρακτικές στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση
- Αναφέρουν και να εφαρμόζουν καλές πρακτικές για την πρόληψη σε επίπεδο σχολείου και τάξης
- Αναφέρουν καλές πρακτικές για την αντιμετώπιση φαινομένων σχολικού εκφοβισμού στο επίπεδο του διευθυντή, του σχολείου, των συμμαθητών μέσα στην τάξη, των γονέων του παιδιού που εκφοβίζεται και αυτών που εκφοβίζει
- Εφαρμόζουν ορισμένες από τις πρακτικές αυτές και στη δική τους σχολική τάξη.

Έννοιες Κλειδιά Κεφαλαίου

- Οικοσυστημική προσέγγιση

- Πρόληψη
- Πρόγραμμα πρόληψης και αντιμετώπισης ενδοσχολικής βίας και εκφοβισμού
- Επίπεδο δράσεων προγραμμάτων πρόληψης και αντιμετώπισης
- Προγράμματα πρόληψης και αντιμετώπισης του εξωτερικού
- Ευρωπαϊκά προγράμματα πρόληψης και αντιμετώπισης
- Προγράμματα πρόληψης και αντιμετώπισης στην Ελλάδα
- Καλές Πρακτικές

Έννοιες Κλειδιά Ενότητας 6.1 – Η Οικοσυστημική Προσέγγιση του Φαινομένου

- Οικοσυστημική προσέγγιση
- Αλληλεπιδράσεις
- Αλλαγή συμπεριφοράς

Έννοιες Κλειδιά Ενότητας 6.2 – Η Έννοια της Πρόληψης Φαινομένων Ενδοσχολικής Βίας και Εκφοβισμού

- Πρόληψη φαινομένων ενδοσχολικής βίας και εκφοβισμού
- Ελκυστικό σχολείο

Έννοιες Κλειδιά Ενότητας 6.3 – Επίπεδα Δράσεων Προγραμμάτων Πρόληψης και Αντιμετώπισης

- Πρόγραμμα αντιμετώπισης ενδοσχολικής βίας και εκφοβισμού
- Κοινωνική-Οικοσυστημική Προσέγγιση
- Κοινότητα
- Οικογένεια
- Σχολείο
- Ομάδα των συνομηλίκων

Έννοιες Κλειδιά Ενότητας 6.4 – Προγράμματα και Δράσεις του Εξωτερικού

- Πρόγραμμα αντιμετώπισης ενδοσχολικής βίας και εκφοβισμού
- Πρόγραμμα Olweus
- Πρόγραμμα KiVa
- Δράσεις σε επίπεδο σχολείου
- Δράσεις σε επίπεδο τάξης

- Δράσεις σε ατομικό επίπεδο
- Δράσεις σε επίπεδο Κοινότητας

Έννοιες Κλειδιά Ενότητας 6.5 – Προγράμματα και Δράσεις σε Ευρωπαϊκό Επίπεδο

- Ευρωπαϊκό πρόγραμμα αντιμετώπισης ενδοσχολικής βίας και εκφοβισμού
- Πρόγραμμα Δάφνη (Daphne), Δάφνη II (Daphne II) και Δάφνη III (Daphne III)
- Ευρωπαϊκό Δίκτυο κατά του Σχολικού Εκφοβισμού (EAN)
- Πρόγραμμα “I Am Not Scared” («Δεν φοβάμαι»)

Έννοιες Κλειδιά Ενότητας 6.6 – Δράσεις και Πρωτοβουλίες στην Ελλάδα

- Ελληνικές δράσεις και πρωτοβουλίες
- Υπουργείο Πολιτισμού, Παιδείας και Θρησκευμάτων
- Παρατηρητήριο του Υ.ΠΟ.ΠΑΙ.Θ
- Δίκτυο Πρόληψης και Αντιμετώπισης των Φαινομένων Σχολικής Βίας και Εκφοβισμού
- Συνήγορος του Παιδιού
- Το Πρόγραμμα Παρέμβασης «STOP! στην Ενδοσχολική Βία»
- Το Πρόγραμμα Παρέμβασης «ΚΑΤΑ-νοώντας το Σχολικό Εκφοβισμό»

Έννοιες Κλειδιά Ενότητας 6.7 – Καλές Πρακτικές για την Πρόληψη και Αντιμετώπιση του Φαινομένου της Σχολικής Βίας και του Εκφοβισμού

- Συνήγορος του Παιδιού
- Καλές πρακτικές πρόληψης
- Καλές πρακτικές αντιμετώπισης
- Διευθυντές
- Εκπαιδευτικοί
- Συμμαθητές
- Γονείς παιδιού που εκφοβίζεται
- Γονείς του παιδιού που εκφοβίζει

Εισαγωγικές Παρατηρήσεις Κεφαλαίου

Το κεφάλαιο αυτό περιλαμβάνει επτά ενότητες. Στην πρώτη επιχειρείται η αποσαφήνιση της σημασίας της οικοσυστημικής προσέγγισης του φαινομένου της ενδοσχολικής βίας και του εκφοβισμού. Στη δεύτερη υποενότητα παρουσιάζεται η έννοια και η σημασία της πρόληψης τέτοιων φαινομένων. Στην τρίτη υποενότητα αναλύονται τα συνήθη επίπεδα στα οποία παρεμβαίνουν και δρουν τα διάφορα προγράμματα πρόληψης και αντιμετώπισης. Τα προγράμματα, οι δράσεις και οι πρωτοβουλίες που εφαρμόζονται στο εξωτερικό, στην Ευρώπη και στην Ελλάδα αναλύονται, αντίστοιχα, στην τέταρτη, στην πέμπτη και στην έκτη υποενότητα. Τέλος, στην έβδομη υποενότητα παρουσιάζονται ορισμένες καλές πρακτικές που θα μπορούσαν να εφαρμοστούν για την πρόληψη και την αντιμετώπιση φαινομένων ενδοσχολικής βίας.

Εισαγωγικές Παρατηρήσεις Ενότητας 6.1 – Η Οικοσυστημική Προσέγγιση του Φαινομένου

Η ενότητα αυτή περιλαμβάνει μια υποενότητα στην οποία οριοθετείται η οικοσυστημική προσέγγιση, ενώ, παράλληλα, εξετάζονται και αναλύονται οι βασικές παραδοχές της.

Εισαγωγικές Παρατηρήσεις Ενότητας 6.2 – Η Έννοια της Πρόληψης Φαινομένων Ενδοσχολικής Βίας και Εκφοβισμού

Η ενότητα αυτή περιλαμβάνει δύο βασικές υποενότητες. Στην πρώτη αναλύονται οι προτάσεις του Συνηγόρου του Παιδιού προς το Υπουργείο Πολιτισμού, Παιδείας και Θρησκευμάτων για την πρόληψη της βίας και του ενδοσχολικού εκφοβισμού μεταξύ μαθητών. Στη δεύτερη υποενότητα αναφέρονται παράγοντες που παίζουν σημαντικό ρόλο στην πρόληψη φαινομένων ενδοσχολικής βίας και εκφοβισμού.

Εισαγωγικές Παρατηρήσεις Ενότητας 6.3 – Επίπεδα Δράσεων Προγραμμάτων Πρόληψης και Αντιμετώπισης

Η ενότητα αυτή περιλαμβάνει έξι βασικές υποενότητες στις οποίες αναλύονται τα επίπεδα εφαρμογής των περισσότερων προγραμμάτων πρόληψης και αντιμετώπισης της ενδοσχολικής βίας και του εκφοβισμού. Στην πρώτη υποενότητα αναλύεται το επίπεδο της κοινότητας, στη δεύτερη το επίπεδο της οικογένειας, στην τρίτη το επίπεδο του σχολείου, στην τέταρτη το επίπεδο της σχολικής τάξης, στην πέμπτη το επίπεδο της ομάδας των συνομηλίκων και στην έκτη το επίπεδο του ατόμου/μαθητή.

Εισαγωγικές Παρατηρήσεις Ενότητας 6.4 – Προγράμματα και Δράσεις του Εξωτερικού

Η ενότητα αυτή περιλαμβάνει δύο υποενότητες στις οποίες αναλύονται δύο βασικά προγράμματα πρόληψης και αντιμετώπισης της ενδοσχολικής βίας και του εκφοβισμού που εφαρμόζονται σε διάφορες χώρες του εξωτερικού. Στην πρώτη υποενότητα παρουσιάζεται και αναλύεται το πρόγραμμα Olweus της Νορβηγίας, το οποίο έχει κερδίσει τη διεθνή αναγνώριση, ενώ στη δεύτερη υποενότητα παρουσιάζεται το πρόγραμμα KiVa της Φινλανδίας, ένα καινοτόμο πρόγραμμα πρόληψης και αντιμετώπισης του σχολικού εκφοβισμού και της βίας.

Εισαγωγικές Παρατηρήσεις Ενότητας 6.5 – Προγράμματα και Δράσεις σε Ευρωπαϊκό Επίπεδο

Η ενότητα αυτή περιλαμβάνει τέσσερις υποενότητες στις οποίες αναλύονται κάποια σημαντικά ευρωπαϊκά προγράμματα, δράσεις και πρωτοβουλίες πρόληψης και αντιμετώπισης της ενδοσχολικής βίας και του εκφοβισμού. Στην πρώτη υποενότητα παρουσιάζονται τα προγράμματα Δάφνη, Δάφνη II και Δάφνη III. Στη δεύτερη υποενότητα οι εκπαιδευόμενοι πληροφορούνται για το Ευρωπαϊκό Δίκτυο κατά του Σχολικού Εκφοβισμού, ενώ στην τρίτη υποενότητα παρουσιάζεται το πρόγραμμα «I Am Not Scared». Τέλος, στην τέταρτη υποενότητα παρουσιάζονται πρωτοβουλίες στο πλαίσιο των δράσεων Comenius.

Εισαγωγικές Παρατηρήσεις Ενότητας 6.6 – Δράσεις και Πρωτοβουλίες στην Ελλάδα

Η ενότητα αυτή περιλαμβάνει πέντε υποενότητες στις οποίες αναλύονται οι βασικές δράσεις και πρωτοβουλίες κατά της ενδοσχολικής βίας και του εκφοβισμού σε ελληνικό επίπεδο. Στην πρώτη υποενότητα αναλύεται ο ρόλος και η δομή του Παρατηρητηρίου του Υ.ΠΟ.ΠΑΙ.Θ και των συνιστωσών του, ενώ στη δεύτερη υποενότητα παρουσιάζονται η Πράξη Ανάπτυξης Δικτύου Πρόληψης και Αντιμετώπισης των Φαινομένων Σχολικής Βίας και Εκφοβισμού, οι δράσεις του Δικτύου και ο ρόλος της Κεντρικής Επιστημονικής Επιτροπής. Στην τρίτη υποενότητα παρουσιάζεται ο ρόλος του Συνηγόρου του Παιδιού για την πρόληψη και αντιμετώπιση, ενώ στην τέταρτη υποενότητα αναλύεται το Πρόγραμμα Παρέμβασης «STOP! στην Ενδοσχολική Βία». Τέλος, στην πέμπτη υποενότητα παρουσιάζεται το Πρόγραμμα Παρέμβασης «ΚΑΤΑ-νοώντας το Σχολικό Εκφοβισμό».

Εισαγωγικές Παρατηρήσεις Ενότητας 6.7 – Καλές Πρακτικές για την Πρόληψη και Αντιμετώπιση του Φαινομένου της Σχολικής Βίας και του Εκφοβισμού

Η ενότητα αυτή περιλαμβάνει τρεις υποενότητες. Στην πρώτη υποενότητα παρουσιάζονται καλές πρακτικές που προτάθηκαν από τον Συνήγορο του Παιδιού για εφαρμογή στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση. Στη δεύτερη υποενότητα αναλύονται καλές πρακτικές που μπορούν να εφαρμοστούν για την πρόληψη σε επίπεδο σχολείου και σε επίπεδο τάξης, ενώ στην τρίτη υποενότητα παρουσιάζονται καλές πρακτικές που αφορούν στους Διευθυντές των σχολείων, τους εκπαιδευτικούς, τους συμμαθητές, τους γονείς του παιδιού που εκφοβίζεται και τους γονείς του παιδιού που εκφοβίζει.

Σύνοψη Κεφαλαίου

Η σχολική βία και ο σχολικός εκφοβισμός δεν είναι μεμονωμένα περιστατικά, αλλά συμπτώματα βαθύτερων κοινωνικών προβλημάτων και δομικών ελλείψεων της κοινωνίας και του σχολείου. Για να ερμηνευθεί σωστά και ολιστικά, λοιπόν, η προβληματική συμπεριφορά των μαθητών, θα πρέπει να μελετηθούν διάφορες παράμετροι του σχολικού και ευρύτερου κοινωνικού συστήματος. Έτσι, η προβληματική συμπεριφορά των μαθητών γίνεται καλύτερα κατανοητή μέσα σ' ένα πλαίσιο αλληλεπιδράσεων που συντηρούν αυτή την προβληματική συμπεριφορά.

Ωστόσο, όταν οι μαθητές εμφανίζουν προβληματικές συμπεριφορές, οι ειδικοί και οι παιδαγωγοί εστιάζονται στο ατομικό και το ψυχολογικό επίπεδο επίλυσης των προβλημάτων αυτών και συνήθως αγνοούν το συστημικό επίπεδο. Επομένως, οι αλλαγές που προσπαθούν να επιτύχουν είναι αποσπασματικές, ασυντόνιστες, βραχυπρόθεσμες και χωρίς συνέπεια (Borgelt and Conoly, 1999).

Σύμφωνα με την Οικοσυστημική Προσέγγιση, στη συνέχιση της προβληματικής συμπεριφοράς συμβάλλουν και οι γονείς ή και οι εκπαιδευτικοί. Οι γονείς ή/και οι εκπαιδευτικοί συνεχίζουν ν' αντιδρούν με τον ίδιο τρόπο απέναντι στην προβληματική συμπεριφορά και, χωρίς να το συνειδητοποιούν και να το επιδιώκουν, συμβάλλουν στη διαίωνιση του προβλήματος. Από την άλλη πλευρά, μια αλλαγή στην επιθετική ή βίαιη συμπεριφορά μπορεί να οδηγήσει και σε άλλες αλλαγές και μακροχρόνιες θετικές επιπτώσεις σε πολλές πλευρές της συμπεριφοράς του μαθητή (Ματσόπουλος, 2009).

Η σύγχρονη εκπαιδευτική πράξη δίνει ιδιαίτερη βαρύτητα στην πρόληψη προβλημάτων συμπεριφοράς και μάθησης. Έτσι, σύμφωνα με τις προτάσεις που διαμόρφωσε ο Συνήγορος του Παιδιού (Μόσχος, 2010) προς το Υπουργείο Πολιτισμού, Παιδείας και Θρησκευμάτων για την πρόληψη και την αντιμετώπιση της βίας μεταξύ μαθητών στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση, κρίθηκε απαραίτητο να διασφαλιστούν συνθήκες γενικότερης λειτουργικότητας και ευνομίας στη σχολική κοινότητα. Η δημοκρατική λειτουργία του σχολείου, οι τακτικές συναντήσεις των σχολικών συμβουλίων, η σύνταξη και εφαρμογή Σχολικών Κανονισμών, οι συχνές

συναντήσεις επικοινωνίας στην κάθε τάξη, οι ομαδικές δημιουργικές δραστηριότητες στο σχολείο, η έμφαση στη διαπολιτισμική εκπαίδευση, η ενίσχυση των προγραμμάτων Αγωγής Υγείας, η εκπαίδευση των μαθητών στον σεβασμό των δικαιωμάτων των άλλων κατά την χρήση του διαδικτύου, η εισαγωγή στην εκπαιδευτική ύλη διδακτικών ενοτήτων σχετικών με τα δικαιώματα, τις ευθύνες και τις κοινωνικές σχέσεις των μαθητών, η διδασκαλία «εναλλακτικών τρόπων αντίδρασης», η αξιοποίηση εκπαιδευτικών με ειδικές γνώσεις, όπως και διεπιστημονικών ομάδων συνεργατών, η καθιέρωση σχολικών διαδικασιών «υποβολής και εξέτασης παραπόνων» και η ενίσχυση της αυτοεκτίμησης των μαθητών που φαίνονται περισσότερο ευάλωτοι στο να γίνουν θύτες ή θύματα αποτελούν ορισμένες από τις προτάσεις του Συνηγόρου του Παιδιού.

Σύμφωνα με τον Olweus (1993), μπορούμε να καταπολεμήσουμε την εκφοβιστική συμπεριφορά, αν επικεντρωθούμε ιδιαιτέρως σε τρία βασικά επίπεδα: στο σχολείο ως κοινότητα, στην τάξη και σε κάθε παιδί ξεχωριστά. Έτσι, τα προγράμματα που υιοθετούν την Κοινωνική-Οικοσυστημική Προσέγγιση είναι συνήθως αποτελεσματικά, διότι στις παρεμβάσεις εμπλέκονται όλοι. Τα περισσότερα από τα προγράμματα αυτά έχουν ορισμένα κοινά επίπεδα εφαρμογής: το επίπεδο της κοινότητας, το επίπεδο της οικογένειας, το επίπεδο του σχολείου, το επίπεδο της τάξης, το επίπεδο της ομάδας των συνομηλίκων και το επίπεδο του ατόμου (παιδιά και έφηβοι) (Γαλανάκη, 2010).

Σύμφωνα με ερευνητικά ευρήματα, τα αίτια της βίας, αλλά και η ίδια η φύση των περιστατικών σχολικής βίας διαφέρουν τόσο ποσοτικά όσο και ποιοτικά από χώρα σε χώρα. Έτσι, άλλου τύπου είναι η σχολική βία που καταγράφεται στις Η.Π.Α. και άλλου τύπου στην Ευρώπη ή και στην Ελλάδα ακόμα. Ωστόσο, το φαινόμενο αυτό απασχόλησε την Ευρωπαϊκή Επιτροπή και στη συνέχεια τις εθνικές κυβερνήσεις των χωρών μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης, από το 1997 και έπειτα. Ειδικότερα, στη Διάσκεψη της Ουτρέχτης, το '97 έγινε διερεύνηση και αναζήτηση «των όρων, των εννοιών, της αιτιολογίας και της αντιμετώπισης του φαινομένου» (Αρτινοπούλου, 2001, σελ. 11).

Το πρόγραμμα «Olweus» για την πρόληψη και την αντιμετώπιση της σχολικής βίας και του εκφοβισμού, εφαρμόστηκε αρχικά στη Νορβηγία και εποπτεύθηκε από τον ίδιο τον D. Olweus, ο οποίος είναι ο πρωτοπόρος της μελέτης της ενδοσχολικής βίας. Η εφαρμογή του προγράμματος αυτού στη Νορβηγία οδήγησε σε σχεδόν 50% μείωση του σχολικού εκφοβισμού και της θυματοποίησης (Γαλανάκη, 2010). Επιπλέον, το Πρόγραμμα KiVa που εφαρμόζεται στην Φινλανδία, και όχι μόνο, είναι ένα καινοτόμο πρόγραμμα βασισμένο στην πρόληψη και αντιμετώπιση του σχολικού εκφοβισμού και της βίας. Αναπτύχθηκε βασιζόμενο σε νέες έρευνες σχετικά με τον εκφοβισμό και τους μηχανισμούς του.

Σε Ευρωπαϊκό επίπεδο, μια σειρά προγραμμάτων, δράσεων και πρωτοβουλιών έχει ως στόχο να λάβει πρακτικά μέτρα για την πρόληψη, τον περιορισμό και την αντιμετώπιση του φαινομένου της σχολικής βίας και του εκφοβισμού. Στα προγράμματα αυτά

εντάσσονται και τα «Δάφνη» (έως το 2003) «Δάφνη II» (2004-2008) και «Δάφνη III» (2007-2013), τα οποία χρηματοδοτήθηκαν από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή. Βασικοί άξονες των έργων αυτών είναι η πρόληψη της ενδοσχολικής βίας και η λήψη δράσεων και πρωτοβουλιών για την αντιμετώπιση του φαινομένου. Μέσω του προγράμματος Δάφνη III, χρηματοδοτήθηκε η δημιουργία του «Ευρωπαϊκού Δικτύου κατά του Σχολικού Εκφοβισμού», που στοχεύει στη συγκρότηση του Δικτύου για τον συντονισμό των δράσεων για την αντιμετώπιση του σχολικού εκφοβισμού σε ευρωπαϊκό επίπεδο. Συντονιστής του έργου αυτού είναι «Το Χαμόγελο του Παιδιού». Επιπλέον, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή στο πλαίσιο του Προγράμματος Δια Βίου Μάθησης (KA1 Πολιτική Συνεργασίας και Καινοτομίας Νο 511645-2010-LLP-IT-KA1-KA1SCR), χρηματοδότησε το πρόγραμμα “I Am Not Scared” (με συμμετοχή και της Ελλάδας) με σκοπό να προσδιορίσει τις βέλτιστες ευρωπαϊκές στρατηγικές για την πρόληψη και την αντιμετώπιση του φαινομένου του σχολικού εκφοβισμού. Τέλος, στο πλαίσιο των δράσεων Comenius έχουν ληφθεί πρωτοβουλίες για την πρόληψη και αντιμετώπιση του σχολικού εκφοβισμού, μέσω συμπράξεων και συνεργασιών μεταξύ σχολικών ιδρυμάτων πάνω στο θέμα αυτό. Ειδικότερα, δράσεις εναντίον του σχολικού εκφοβισμού ανέλαβαν σχολεία της Ελλάδας και της Κύπρου, στο πλαίσιο του προγράμματος Comenius Regio 2013 «Εκφοβισμός των εφήβων: Τρόποι πρόληψης και αντιμετώπισης στο σχολικό περιβάλλον Ελλάδας και Κύπρου».

Σε εθνικό επίπεδο μέχρι τώρα έχουν πραγματοποιηθεί ορισμένες αξιόλογες προσπάθειες πρόληψης και αντιμετώπισης της σχολικής βίας και του εκφοβισμού, αλλά αυτές είναι μεμονωμένες. Το Υπουργείο Πολιτισμού, Παιδείας και Θρησκευμάτων υλοποιεί τις Πράξεις «Ανάπτυξη και λειτουργία δικτύου ενημέρωσης, επιμόρφωσης, πρόληψης και αντιμετώπισης των φαινομένων σχολικής βίας και εκφοβισμού», οι οποίες είναι ενταγμένες στους Άξονες Προτεραιότητας 1, 2 και 3 του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Εκπαίδευση και Διά Βίου Μάθηση», ΕΣΠΑ 2007-2013 και στο γενικότερο πλαίσιο των πρωτοβουλιών του Υ.ΠΟ.ΠΑΙ.Θ. για την πρόληψη και την αντιμετώπιση της Σχολικής Βίας και του Εκφοβισμού (ΣΒΕ). Σκοπός των Πράξεων είναι η πρόληψη του φαινομένου της σχολικής βίας και η πρόνοια για την ασφάλεια των μελών της σχολικής κοινότητας μέσω της προώθησης εξειδικευμένων δράσεων ενημέρωσης και ευαισθητοποίησης και μέσω της επιμόρφωσης στελεχών εκπαίδευσης και εκπαιδευτικών. Βασικές Δράσεις είναι η Ανάπτυξη και λειτουργία δικτύου ενημέρωσης, επιμόρφωσης, πρόληψης και αντιμετώπισης των φαινομένων σχολικής βίας και εκφοβισμού, η περιοδική Εκτίμηση του φαινομένου σχολικής βίας και εκφοβισμού σε επίπεδο Σχολικής Μονάδας, η ενημέρωση – επιμόρφωση εκπαιδευτικών στη διάγνωση, πρόληψη και αντιμετώπιση των φαινομένων της σχολικής βίας, η ευαισθητοποίηση - ενημέρωση – επιμόρφωση της εκπαιδευτικής κοινότητας (εκπαιδευτικών, μαθητών και γονέων), η προβολή και δημοσιότητα και τέλος η αξιολόγηση της Πράξης.

Η Κεντρική Επιστημονική Επιτροπή (Κ.Ε.Ε.) έχει ως βασικό στόχο την επιστημονική υποστήριξη της Πράξης «Ανάπτυξη και Λειτουργία Δικτύου Πρόληψης και

Αντιμετώπισης των Φαινομένων της Σχολικής Βίας και του Εκφοβισμού», ενώ Πρόεδρος της ΚΕΕ είναι η Αρτινοπούλου Βασιλική, Καθηγήτρια Εγκληματολογίας στο Πάντειο Πανεπιστήμιο.

Ο Συνήγορος του Παιδιού, εκτός των άλλων, δραστηριοποιείται και σε θέματα ενδοσχολικής βίας και εκφοβισμού τόσο μέσω της εξέτασης υποθέσεων και της διαμεσολάβησης για τη λήψη μέτρων προστασίας των μαθητών όσο και μέσω συζητήσεων με μαθητές, γονείς, εκπαιδευτικούς και άλλους επαγγελματίες και εκπροσώπους φορέων οι οποίοι ασχολούνται με τα παιδιά. Στις δράσεις για την καταπολέμηση της ενδοσχολικής βίας εντάσσεται και το πρόγραμμα παρέμβασης «Stop! στην Ενδοσχολική βία» για την πρόληψη του σχολικού εκφοβισμού στα Δημοτικά Σχολεία. Απευθύνεται σε μαθητές της Δ', Ε' και Στ' Δημοτικού και συνιστά το προϊόν των ερευνών που διεξήχθησαν στο πλαίσιο των δύο ερευνητικών ευρωπαϊκών προγραμμάτων Daphne, τα οποία οργάνωσε και συντόνισε η Εταιρία Ψυχοκοινωνικής Υγείας του Παιδιού και του Εφήβου (Ε.ΨΥ.Π.Ε). Επιπλέον, το Πρόγραμμα Πρόληψης και Αντιμετώπισης του Εκφοβισμού στα Γυμνάσια «Κατανοώντας το Σχολικό Εκφοβισμό» είναι ένα Πρόγραμμα βασισμένο στη Θεωρία της ενόησης. Αποτελεί πρόγραμμα πρωτογενούς και δευτερογενούς πρόληψης κατά του σχολικού εκφοβισμού στην δευτεροβάθμια εκπαίδευση.

Ο Συνήγορος του Παιδιού, συνοψίζει και προτείνει ορισμένες «καλές πρακτικές» σε επίπεδο σχολείου και τάξης, οι οποίες θα μπορούσαν να εφαρμοστούν στα ελληνικά σχολεία για την πρόληψη και αντιμετώπιση της ενδοσχολικής βίας και οι οποίες προέκυψαν το 2010 από τη συλλογή και μελέτη των απόψεων διαφόρων μαθητών και εκπαιδευτικών της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, στο πλαίσιο διαφόρων συναντήσεων και εκδηλώσεων.

2.7. ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7

ΟΙ ΕΚΣΤΡΑΤΕΙΕΣ ΕΥΑΙΣΘΗΤΟΠΟΙΗΣΗΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΡΟΛΗΨΗ ΚΑΙ ΤΗΝ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗ ΤΟΥ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟΥ: ΚΡΙΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΚΑΙ ΚΡΙΤΗΡΙΑ ΓΙΑ ΤΟ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟ ΚΑΙ ΤΗΝ ΥΛΟΠΟΙΗΣΗ

Διάρκεια Επιμόρφωσης: 6 ώρες

Γενικός Σκοπός Κεφαλαίου

Το φαινόμενο του σχολικού εκφοβισμού (Bullying) αποτελεί μέρος της σχολικής πραγματικότητας, προκαλώντας σημαντικές ψυχοκοινωνικές συνέπειες, ενώ, παράλληλα με την εξέλιξη της τεχνολογίας, λαμβάνει και νέες διαστάσεις, το επονομαζόμενο Cyber Bullying. Ως εκ τούτου, η ενημέρωση και η ευαισθητοποίηση σχετικά με το φαινόμενο χρήζουν ιδιαίτερης προσοχής και η κινητοποίηση για την αντιμετώπιση του φαινομένου είναι διεθνής (Γαλανάκη, 2010). Σκοπός του κεφαλαίου είναι η παρουσίαση του σχεδιασμού εκστρατειών ευαισθητοποίησης που έχουν λάβει χώρα στην Ελλάδα και στο εξωτερικό για την αντιμετώπιση και την πρόληψη του φαινομένου και η ανάλυση της προσέγγισης και των κριτηρίων σχεδιασμού και υλοποίησής τους.

Προσδοκώμενα Αποτελέσματα Κεφαλαίου

Όταν οι εκπαιδευόμενοι θα έχουν ολοκληρώσει τη μελέτη του κεφαλαίου αυτού, θα είναι σε θέση να:

- Γνωρίζουν εκστρατείες για την πρόληψη και αντιμετώπιση του σχολικού εκφοβισμού που έχουν πραγματοποιηθεί στο παρελθόν, καθώς και εκστρατείες που βρίσκονται σε εξέλιξη
- Κρίνουν την κατάλληλη προσέγγιση και κριτήρια ανάλογα με τους επιμέρους στόχους της εκστρατείας
- Θέτουν στόχους για μια τέτοια εκστρατεία
- Κατανοούν τα στάδια της υλοποίησης
- αξιολογούν τα επιτυχημένα προγράμματα.

Έννοιες Κλειδιά Κεφαλαίου

- Ευρωπαϊκές εκστρατείες
- Στρατηγικός σχεδιασμός εκστρατειών

- Πρόληψη σχολικής βίας
- Διαχείριση σχολικού εκφοβισμού
- Στάδια δράσης

Εισαγωγικές Παρατηρήσεις Κεφαλαίου

Στο κεφάλαιο αυτό, παρουσιάζεται ένας αριθμός εκστρατειών κατά του σχολικού εκφοβισμού. Για κάθε εκστρατεία εκτίθενται οι στόχοι της και τα στάδια σχεδιασμού των δράσεών της, καθώς και διαδικτυακοί σύνδεσμοι των εκστρατειών για την περαιτέρω διερεύνησή τους. Παρατίθενται, επίσης, ασκήσεις και δραστηριότητες που ωθούν στην εμπάθυνση και τον αναστοχασμό επί του θέματος.

Σύνοψη Κεφαλαίου

Αρκετές έρευνες έχουν δείξει ότι, παρόλο που έχουν πραγματοποιηθεί αρκετές σημαντικές προσπάθειες και δράσεις ακόμα και πανευρωπαϊκού επιπέδου, το φαινόμενο του σχολικού εκφοβισμού και της ενδοσχολικής βίας εξακολουθεί να εξελίσσεται σε ανησυχητικό βαθμό. Για τον λόγο αυτόν, η προσπάθεια για την αντιμετώπιση του φαινομένου του σχολικού εκφοβισμού εντείνεται από πολλές χώρες, οι οποίες, συχνά σε πανευρωπαϊκό επίπεδο, δημιουργούν προγράμματα και οργανώνουν εκστρατείες κατά της ενδοσχολικής βίας, στοχεύοντας στο να καλύψουν διαφορετικά μέρη και ηλικίες της σχολικής ζωής των παιδιών.

Σημαντικό κριτήριο για την αποτελεσματικότητα κάθε προγράμματος είναι η διεξαγωγή ενδελεχούς έρευνας. Η υλοποίηση της κάθε εκστρατείας και η εφαρμογή κάθε παρέμβασης οφείλει να γίνεται από άρτια εκπαιδευμένους επαγγελματίες. Συνεπώς, η επιμόρφωση των εμπλεκόμενων εκπαιδευτικών και η στήριξή τους από ειδικούς είναι κρίσιμης σημασίας. Η πρόληψη του φαινομένου είναι εξίσου σημαντική, αλλά και σε περίπτωση που έχουν ήδη εκδηλωθεί κρούσματα σχολικού εκφοβισμού, η αντιμετώπισή τους πρέπει να γίνεται με τρόπο που θα αποφεύγει τον στιγματισμό του παιδιού που εμπλέκεται στην κάθε κατάσταση, καθώς και της οικογένειάς του (Αρτινοπούλου, 2001).

Η εφαρμογή των προγραμμάτων στα σχολεία αξιολογείται ως προς την αποτελεσματικότητά της. Ως θετικά αποτελέσματα των εφαρμογών καταγράφονται οι παρατηρήσεις της μείωσης των περιστατικών επιθετικής συμπεριφοράς, ενώ παράλληλα αυξάνεται το αίσθημα ασφάλειας και βελτιώνεται το συναισθηματικό κλίμα του σχολείου. Άλλα χαρακτηριστικά που προκύπτουν, μετά από μια επιτυχημένη εφαρμογή ενός προγράμματος, είναι η ενίσχυση των διαπροσωπικών δεξιοτήτων των μαθητών. Κρίσιμο συστατικό είναι η βαθύτερη κατανόηση του φαινομένου και του μεγέθους του προβλήματος από τους εκπαιδευτικούς,

Εκπόνηση επιμορφωτικού εκπαιδευτικού ενημερωτικού υλικού και προγράμματος σπουδών επιμόρφωσης

Π.2.2. Οδηγός Επιμορφωτή

οι οποίοι μετά την εφαρμογή επιτυχημένων προγραμμάτων μπορούν να βελτιώσουν και τις συνθήκες της μεταξύ τους συνεργασίας.

2.8. ΚΕΦΑΛΑΙΟ 8

ΚΡΙΤΗΡΙΑ ΕΠΙΛΟΓΗΣ, ΑΠΟΤΙΜΗΣΗ ΚΑΙ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ «ΚΑΛΩΝ ΠΡΑΚΤΙΚΩΝ» ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΚΑΙ ΤΟ ΕΞΩΤΕΡΙΚΟ

Διάρκεια Επιμόρφωσης: 4 ώρες

Γενικός Σκοπός Κεφαλαίου

Το φαινόμενο του σχολικού εκφοβισμού λαμβάνει ανησυχητικές διαστάσεις και γίνονται προσπάθειες για την αντιμετώπισή του σε παγκόσμιο επίπεδο (Burke & Herbert, 1996· Heller, 1996· Cowie and Sharp, 1996· Clarke and Kiselica, 1997· Elsea and Smith, 1998· Fuller, 1998). Οι πρακτικές που προτείνονται προς εφαρμογή πρέπει να τυγχάνουν προσεκτικής εξέτασης, ν' αποφεύγουν τον στιγματισμό των παιδιών και να εγκαθιδρύουν ψυχοπαιδαγωγικές σχέσεις, ώστε να αποτελέσουν επιτυχημένα μοντέλα για την πρωτογενή και δευτερογενή πρόληψη του φαινομένου και για την αντιμετώπιση των κρουσμάτων που έχουν ήδη παρατηρηθεί. Σκοπός του κεφαλαίου είναι η παρουσίαση καλών πρακτικών που εφαρμόζονται στα σχολεία και έχουν λάβει χώρα στην Ελλάδα και το εξωτερικό για την αντιμετώπιση και την πρόληψη του φαινομένου του σχολικού εκφοβισμού, καθώς και η επεξήγηση των κριτηρίων για τον σχεδιασμό και την υλοποίησή τους και η αποτίμηση της αποτελεσματικότητάς τους.

Προσδοκώμενα Αποτελέσματα Κεφαλαίου

Όταν οι εκπαιδευόμενοι θα έχουν ολοκληρώσει τη μελέτη της παρούσας ενότητας, θα είναι σε θέση να:

- Γνωρίζουν πρακτικές που στοχεύουν στην πρόληψη και την αντιμετώπιση του σχολικού εκφοβισμού και έχουν εφαρμοστεί με επιτυχία στην Ελλάδα και το εξωτερικό στο παρελθόν είτε βρίσκονται σε εξέλιξη
- Γνωρίζουν τις προϋποθέσεις και τα στάδια υλοποίησης των πρακτικών
- Αναγνωρίζουν τους ρόλους των εμπλεκόμενων μαθητών, εκπαιδευτικών, σχολείου και άλλων φορέων
- Αξιολογούν την επιτυχημένη εφαρμογή των σχετικών πρακτικών.

Έννοιες Κλειδιά Κεφαλαίου

- Σχολικός εκφοβισμός
- Πρόληψη και αντιμετώπιση του σχολικού εκφοβισμού

- Καλές πρακτικές στην τάξη
- Συμπεριφορά μαθητών
- Αλληλεπίδραση εκπαιδευτικών
- Συνεργασία σχολείου

Εισαγωγικές Παρατηρήσεις Κεφαλαίου

Στο κεφάλαιο αυτό παρατίθενται καλές πρακτικές για την αντιμετώπιση του σχολικού εκφοβισμού. Επεξηγούνται οι απαραίτητες προϋποθέσεις, τα στάδια και τα μέσα υλοποίησης και οι γενικές αρχές που διέπουν τέτοιου είδους πρακτικές. Επιπλέον, αναλύονται οι ρόλοι που αναμένεται να υιοθετηθούν από τους εκπαιδευτικούς, τους συμμετέχοντες μαθητές, καθώς και η συνολική στάση του σχολείου και άλλων εμπλεκόμενων φορέων. Συμπεριλαμβάνονται διαδικτυακοί σύνδεσμοι, ώστε να καταστεί δυνατή η περαιτέρω διερεύνηση του θέματος και παρατίθενται ασκήσεις και δραστηριότητες που βοηθούν στην εμβάθυνση και στον αναστοχασμό επί του θέματος.

Σύνοψη Κεφαλαίου

Το φαινόμενο του σχολικού εκφοβισμού παρατηρείται συχνά στα σχολεία, επιφέροντας σημαντικές δυσμενείς επιπτώσεις στην ψυχική υγεία των μαθητών που πέφτουν θύματα. Οι συνηθέστερες μορφές εκφοβιστικής συμπεριφοράς είναι λεκτικές, παρόλα αυτά παρατηρούνται και πιο σοβαρά κρούσματα, που αφορούν σε κοινωνικό αποκλεισμό, σωματική βία και παρενόχληση. Ωστόσο, κατά την αντιμετώπιση εκφοβιστικών συμπεριφορών που έχουν εκδηλωθεί, **πρέπει να αποφεύγεται ο στιγματισμός τόσο του παιδιού που εκδηλώνει την εκφοβιστική συμπεριφορά όσο και των μαθητών- παρατηρητών.** Για τον λόγο αυτόν, η ενημέρωση των εκπαιδευτικών σχετικά με πρακτικές που στοχεύουν στην πρόληψη και την αντιμετώπιση του φαινομένου χρήζει ιδιαίτερης προσοχής και σημασίας.

Η πιο συνηθισμένη αντίδραση των παιδιών που υπόκεινται σε εκφοβισμό είναι να στραφούν σε φίλους ή να απομονωθούν, καθώς θεωρούν ότι η εμπλοκή κάποιου ενήλικα δε θα βοηθήσει ή θα χειροτερέψει την κατάσταση. Έτσι, οι γονείς και οι εκπαιδευτικοί συχνά βρίσκονται σε άγνοια για το τί συμβαίνει στα παιδιά. Συνεπώς, είναι εξαιρετικά σημαντικό, οι πρακτικές που εφαρμόζονται στο εκάστοτε σχολείο να επικεντρώνονται στη συνεργασία και συνεννόηση όχι μόνο μεταξύ των εκπαιδευτικών και των γονιών, αλλά και στην εμπιστοσύνη ανάμεσα στους μαθητές και στους εκπαιδευτικούς τους.

Κάθε πρακτική που τίθεται σ' εφαρμογή οφείλει να διαπνέεται από ψυχοπαιδαγωγικές προσεγγίσεις. Για να είναι επιτυχημένη μια πρακτική του σχολείου, οι εκπαιδευτικοί πρέπει να εκπαιδεύονται και να ευαισθητοποιούνται, ερχόμενοι σε επαφή με

επαγγελματίες ψυχικής υγείας, ώστε να μπορέσουν να προχωρήσουν στην ξεκάθαρη διατύπωση οδηγιών και συμβουλών για την πρόληψη και την αντιμετώπιση του σχολικού εκφοβισμού. Ο ρόλος τους πρέπει να είναι ενεργός, συμβουλευτικός και διευκολυντικός και να εμπνέει τη διαμεσολάβηση μαθητών για την επίλυση προβλημάτων που έχουν παρατηρηθεί.

2.9. ΚΕΦΑΛΑΙΟ 9

ΤΕΧΝΙΚΕΣ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ ΣΥΓΚΡΟΥΣΕΩΝ ΚΑΙ ΕΙΡΗΝΙΚΗΣ ΕΠΙΛΥΣΗΣ ΤΩΝ ΔΙΑΦΟΡΩΝ

Διάρκεια Επιμόρφωσης: 8 ώρες

Γενικός Σκοπός Κεφαλαίου

Η διαχείριση των συγκρούσεων αποτελεί μια από τις σημαντικότερες στρατηγικές για την αντιμετώπιση του φαινομένου του σχολικού εκφοβισμού. Σκοπός αυτού του κεφαλαίου είναι να εξετάσει πώς μπορεί ο εκπαιδευτικός ν' αναγνωρίσει τις συγκρούσεις, ποιες τεχνικές μπορεί να χρησιμοποιήσει, για να τις διαχειριστεί αποτελεσματικά και με ποιους τρόπους μπορεί ν' αξιολογήσει τις παρεμβάσεις που κάνει για τη μείωση της βίαιης συμπεριφοράς.

Σκοπός Ενότητας 9.1 – Η Αναγνώριση της Σύγκρουσης

Στην ενότητα αυτή παρουσιάζονται οι χώροι στους οποίους μπορεί να εκδηλωθεί μια σύγκρουση μεταξύ των μαθητών του σχολείου, καθώς επίσης και κάποια προειδοποιητικά σημάδια εκδήλωσης της σύγκρουσης, τα οποία μπορούν να βοηθήσουν τους εκπαιδευτικούς προκειμένου ν' αναγνωρίσουν έγκαιρα την σύγκρουση και να προλάβουν την εμφάνισή της.

Σκοπός Ενότητας 9.2 – Η Διαχείριση της Σύγκρουσης

Σκοπός της ενότητας αυτής είναι να παρουσιάσει με ποιους τρόπους μπορούν να παρέμβουν οι εκπαιδευτικοί, για να διαχειριστούν αποτελεσματικά μια σύγκρουση. Επιπλέον, καταδεικνύονται οι τρόποι με τους οποίους οι εκπαιδευτικοί μπορούν να παρέχουν υποστήριξη στους μαθητές που εμπλέκονται στη σύγκρουση και σε εκείνους που παρακολουθούν το περιστατικό. Τέλος, παρουσιάζονται οι τρόποι με τους οποίους οι εκπαιδευτικοί μπορούν να συνεργαστούν με τους γονείς των μαθητών για την αντιμετώπιση του εκφοβισμού.

Σκοπός Ενότητας 9.3 – Στρατηγικές Αντιμετώπισης των Συγκρούσεων

Σκοπός αυτής της ενότητας είναι να παρουσιάσει τις στρατηγικές που μπορούν να εφαρμόσουν οι εκπαιδευτικοί για να αντιμετωπίσουν τις συγκρούσεις. Επιπρόσθετα, αναλύονται η τεχνική επίλυσης των συγκρούσεων για την επίλυση των διαφορών των

μαθητών, καθώς και η επανορθωτική προσέγγιση για την αποκατάσταση των σχέσεων μεταξύ των συγκρουόμενων μαθητών.

Σκοπός Ενότητας 9.4 – Η Αξιολόγηση των Αποτελεσμάτων

Σκοπός αυτής της ενότητας είναι να παρουσιάσει τους στόχους, τις μορφές και τους τρόπους αξιολόγησης των παρεμβάσεων των εκπαιδευτικών για την αντιμετώπιση των βίαιων συγκρούσεων.

Προσδοκώμενα Αποτελέσματα Κεφαλαίου

Όταν οι εκπαιδευόμενοι θα έχουν ολοκληρώσει τη μελέτη του κεφαλαίου αυτού, θα είναι σε θέση να:

- Αναγνωρίζουν πότε λαμβάνει χώρα μια σύγκρουση
- Διαχειρίζονται αποτελεσματικά μια σύγκρουση
- Υποστηρίζουν όσους εμπλέκονται σε μια σύγκρουση
- Εκπαιδεύουν τους μαθητές να επιλύουν ειρηνικά τις διαφορές τους
- Γνωρίζουν πώς να αξιολογούν την αποτελεσματικότητα των ενεργειών τους για την αντιμετώπιση του εκφοβισμού.

Προσδοκώμενα Αποτελέσματα Ενότητας 9.1 – Η Αναγνώριση της Σύγκρουσης

Όταν οι εκπαιδευόμενοι θα έχουν ολοκληρώσει τη μελέτη της ενότητας αυτής, θα είναι σε θέση να:

- Αναγνωρίζουν σε ποια μέρη εκδηλώνονται οι συγκρούσεις
- Γνωρίζουν τους παράγοντες που φανερώνουν την επικείμενη σύγκρουση μεταξύ των μαθητών.

Προσδοκώμενα Αποτελέσματα Ενότητας 9.2 – Η Διαχείριση της Σύγκρουσης

Όταν οι εκπαιδευόμενοι θα έχουν ολοκληρώσει τη μελέτη της ενότητας αυτής, θα είναι σε θέση να:

- Διαχειρίζονται άμεσα μια σύγκρουση
- Παρέχουν υποστήριξη στους εμπλεκόμενους μαθητές

- Ευαισθητοποιήσουν τους μαθητές που παρευρίσκονται στη σύγκρουση, ώστε οι τελευταίοι να αντιδρούν με τον κατάλληλο τρόπο απέναντι στο φαινόμενο του εκφοβισμού
- Συνεργάζονται με τους γονείς των μαθητών για την καταπολέμηση του εκφοβισμού.

Προσδοκώμενα Αποτελέσματα Ενότητας 9.3 – Στρατηγικές Αντιμετώπισης των Συγκρούσεων

Όταν οι εκπαιδευόμενοι θα έχουν ολοκληρώσει τη μελέτη της ενότητας αυτής, θα είναι σε θέση να:

- Γνωρίζουν τις πιο αποτελεσματικές στρατηγικές αντιμετώπισης των συγκρούσεων
- Εφαρμόζουν τεχνικές επίλυσης των συγκρούσεων
- Χρησιμοποιούν την επανορθωτική προσέγγιση.

Προσδοκώμενα Αποτελέσματα Ενότητας 9.4 – Η Αξιολόγηση των Αποτελεσμάτων

Όταν οι εκπαιδευόμενοι θα έχουν ολοκληρώσει τη μελέτη της ενότητας αυτής, θα είναι σε θέση να:

- Γνωρίζουν για ποιον λόγο είναι απαραίτητη η αξιολόγηση
- Χρησιμοποιούν διάφορες μορφές αξιολόγησης
- Γνωρίζουν τα μέσα για την αξιολόγηση των αποτελεσμάτων.

Έννοιες Κλειδιά Κεφαλαίου

- Αναγνώριση της σύγκρουσης
- Άμεση διαχείριση της σύγκρουσης
- Στρατηγικές αντιμετώπισης συγκρούσεων
- Επίλυση συγκρούσεων
- Αξιολόγηση

Έννοιες Κλειδιά Ενότητας 9.1 – Η Αναγνώριση της Σύγκρουσης

- Σύγκρουση των μαθητών έξω από την τάξη
- Σύγκρουση των μαθητών κατά το διάλειμμα
- Σύγκρουση των μαθητών πριν ή/και μετά από τα μαθήματα

- Προειδοποιητικά σημάδια εκδήλωσης της σύγκρουσης.

Έννοιες Κλειδιά Ενότητας 9.2 – Η Διαχείριση της Σύγκρουσης

- Άμεση επέμβαση
- Τεχνικές αποκλιμάκωσης της επιθετικής συμπεριφοράς
- Υποστήριξη μαθητή που εκφοβίζεται
- Υποστήριξη του μαθητή που εκφοβίζει
- Υποστήριξης στους θεατές του εκφοβισμού
- Συνεργασία με γονείς

Έννοιες Κλειδιά Ενότητας 9.3 – Στρατηγικές Αντιμετώπισης των Συγκρούσεων

- Διατύπωση Κανόνων Συμπεριφοράς στην τάξη
- Αναμόρφωση σχολικού κλίματος
- Διαμόρφωση θετικών διαπροσωπικών σχέσεων
- Αναμόρφωση της μαθησιακής διαδικασίας
- Διδασκαλία κοινωνικών δεξιοτήτων
- Επίλυση συγκρούσεων
- Επανορθωτική προσέγγιση

Έννοιες Κλειδιά Ενότητας 9.4 – Η Αξιολόγηση των Αποτελεσμάτων

- Αρχική αξιολόγηση
- Συνεχής αξιολόγηση
- Τελική αξιολόγηση

Εισαγωγικές Παρατηρήσεις Κεφαλαίου

Το κεφάλαιο αυτό περιλαμβάνει τέσσερις ενότητες. Στην πρώτη αναφέρονται οι παράγοντες που μπορούν να οδηγήσουν σε σύγκρουση. Στη δεύτερη ενότητα εξετάζονται οι τρόποι με τους οποίους ο εκπαιδευτικός μπορεί να διαχειριστεί μια σύγκρουση. Στην τρίτη παρουσιάζονται στρατηγικές για την αντιμετώπιση βίαιων περιστατικών και στην τέταρτη ενότητα αναφέρονται οι τρόποι αξιολόγησης αυτών των στρατηγικών.

Εισαγωγικές Παρατηρήσεις Ενότητας 9.1 – Η Αναγνώριση της Σύγκρουσης

Η ενότητα αυτή περιλαμβάνει δύο βασικές υποενότητες. Στην πρώτη γίνεται αναφορά στους χώρους εκδήλωσης των συγκρούσεων και στους τρόπους με τους οποίους οι εκπαιδευτικοί μπορούν να συλλέξουν στοιχεία για την αναγνώριση μιας σύγκρουσης. Στη δεύτερη υποενότητα παρουσιάζονται ενδεικτικοί τρόποι συμπεριφοράς των μαθητών που μπορούν να λειτουργήσουν ως δείκτες προειδοποίησης για τους εκπαιδευτικούς σχετικά με την εμφάνιση σύγκρουσης μεταξύ των μαθητών.

Εισαγωγικές Παρατηρήσεις Ενότητας 9.2 – Η Διαχείριση της Σύγκρουσης

Η ενότητα αυτή περιλαμβάνει τέσσερις υποενότητες. Στην πρώτη επισημαίνονται τα μέτρα που μπορούν να λάβουν οι εκπαιδευτικοί για την διαχείριση της σύγκρουσης. Στη δεύτερη υποενότητα καταδεικνύονται τα βήματα που μπορούν να ακολουθήσουν οι εκπαιδευτικοί, για ν' αντιμετωπίσουν τον μαθητή που εκφοβίζει με στόχο να αλλάξει τη συμπεριφορά του. Στην τρίτη παρουσιάζονται οι τρόποι με τους οποίους οι εκπαιδευτικοί μπορούν να κινητοποιήσουν τους μαθητές που παρακολουθούν τον εκφοβισμό με στόχο να δρουν αποτελεσματικά για τη μείωση του εκφοβισμού, ενώ στην τέταρτη υποενότητα αναφέρονται τα μέτρα που μπορούν να εφαρμόσουν οι εκπαιδευτικοί για μια καλή επικοινωνία και συνεργασία με τους γονείς των μαθητών.

Εισαγωγικές Παρατηρήσεις Ενότητας 9.3 – Στρατηγικές Αντιμετώπισης των Συγκρούσεων

Η ενότητα αυτή περιλαμβάνει τρεις υποενότητες. Στην πρώτη επιχειρείται μια παρουσίαση των στρατηγικών αντιμετώπισης των συγκρούσεων. Στη δεύτερη υποενότητα αναλύονται τα βήματα που μπορούν να ακολουθήσουν οι εκπαιδευτικοί για την επίλυση της σύγκρουσης μεταξύ των μαθητών, ενώ στην τρίτη αναφέρονται οι τρόποι με τους οποίους οι εκπαιδευτικοί μπορούν να κινητοποιήσουν τον μαθητή που εκφοβίζει, προκειμένου να θελήσει να επανορθώσει για την ανάρμοστη συμπεριφορά του απέναντι στο συμμαθητή του.

Εισαγωγικές Παρατηρήσεις Ενότητας 9.4 – Η Αξιολόγηση των Αποτελεσμάτων

Η ενότητα αυτή αναδεικνύει πώς συνδέεται η αξιολόγηση με τις παρεμβάσεις των εκπαιδευτικών για την αντιμετώπιση των βίαιων περιστατικών στο σχολείο.

Σύνοψη Κεφαλαίου

Το πρώτο βήμα για την αντιμετώπιση του σχολικού εκφοβισμού είναι οι εκπαιδευτικοί να έχουν την ικανότητα να αναγνωρίζουν σε ποιους χώρους μπορεί να συμβεί μια σύγκρουση, σε ποια χρονική στιγμή και ποιοι είναι οι μαθητές που βρίσκονται σε κίνδυνο να εμπλακούν σε συγκρουσιακές καταστάσεις. Οι συμπεριφορές των μαθητών μπορούν να λειτουργήσουν για τους εκπαιδευτικούς ως προειδοποιητικά σημάδια για την εμφάνιση μιας επικείμενης σύγκρουσης.

Όταν λαμβάνει χώρα μια σύγκρουση, κρίνεται αναγκαία η άμεση επέμβαση του εκπαιδευτικού, ο οποίος θα πρέπει να γνωρίζει και να χρησιμοποιεί τις κατάλληλες στρατηγικές για την αποτελεσματική αντιμετώπιση του προβλήματος. Κατά την διαδικασία επέμβασης, είναι απαραίτητο ο εκπαιδευτικός να σταματήσει τον εκφοβισμό επί τόπου και στη συνέχεια να μάθει τί συνέβη με όσο το δυνατόν περισσότερες λεπτομέρειες και να υποστηρίξει κατάλληλα τους μαθητές που εμπλέκονται στη σύγκρουση. Ειδικότερα, ο εκπαιδευτικός οφείλει να στηρίξει τον μαθητή που εκφοβίζεται, παρέχοντάς του συμβουλές για το τί πρέπει να κάνει για να βελτιωθεί η κατάσταση. Εκτός από την παροχή υποστήριξης στον μαθητή που εκφοβίζεται, κρίνεται αναγκαίο ο εκπαιδευτικός να στηρίξει και τον μαθητή που εκφοβίζει, προκειμένου να μπορέσει, στη συνέχεια, να αλλάξει συμπεριφορά και να συμβιώσει αρμονικά με τους συμμαθητές του στο σχολείο. Επιπλέον, για την αποτελεσματική αντιμετώπιση του εκφοβισμού είναι σημαντική η υποστήριξη των μαθητών που παρευρίσκονται στο περιστατικό, ώστε να υποστηρίζουν ενεργά και να υπερασπίζονται τον μαθητή που εκφοβίζεται. Επιπρόσθετα, η συνεργασία με τους γονείς, τόσο του παιδιού που εκφοβίζει, όσο και του παιδιού που εκφοβίζεται είναι απαραίτητη για την ανταλλαγή πληροφοριών και τη λήψη στρατηγικών για την αντιμετώπιση του σχολικού εκφοβισμού.

Οι εκπαιδευτικοί οφείλουν, με τη χρήση κατάλληλων στρατηγικών, να διασφαλίσουν ένα ασφαλές μαθησιακό περιβάλλον για τη διεξαγωγή της διδασκαλίας, αλλά και για την ικανοποίηση της προσωπικής ανάγκης των μαθητών για ψυχολογική και φυσική ασφάλεια. Σημαντικοί παράγοντες στη διαμόρφωση κατάλληλου μαθησιακού περιβάλλοντος είναι η συλλογική διατύπωση κανόνων συμπεριφοράς, το θετικό σχολικό κλίμα, οι θετικές διαπροσωπικές σχέσεις, η ενεργητική εμπλοκή των μαθητών στη μαθησιακή διαδικασία, η συστηματική διδασκαλία κοινωνικών δεξιοτήτων.

Η επίλυση των συγκρούσεων αποτελεί μια από τις σημαντικότερες στρατηγικές για την αντιμετώπιση του φαινομένου του σχολικού εκφοβισμού. Κατά τη διαδικασία επίλυσης των συγκρούσεων είναι σημαντικό να διαπιστώσει ο εκπαιδευτικός τις ανάγκες των συγκρουόμενων, προκειμένου να μπορεί, στη συνέχεια, να βρει και να προτείνει λύσεις που να ικανοποιούν τα συμφέροντα όλων.

Άλλη μια αποτελεσματική στρατηγική για την αντιμετώπιση του εκφοβισμού αποτελεί η επανορθωτική προσέγγιση, μέσω της οποίας ο εκπαιδευτικός επιδιώκει να επιφέρει μια αίσθηση τύψεων στο μαθητή που εκφοβίζει και, στη συνέχεια, τη θέληση επανόρθωσης εκ μέρους του, ώστε να τον συγχωρέσει ο μαθητής που έπεσε θύμα του εκφοβισμού.

Τέλος, για την αντιμετώπιση του σχολικού εκφοβισμού είναι απαραίτητο οι εκπαιδευτικοί όχι μόνο να γνωρίζουν και να εφαρμόζουν τις κατάλληλες στρατηγικές παρέμβασης, αλλά, παράλληλα, να αξιολογούν τα αποτελέσματα των στρατηγικών που εφαρμόζουν. Μέσω της αξιολόγησης οι εκπαιδευτικοί μπορούν να αντλήσουν πληροφορίες που θα τις αξιοποιήσουν προκειμένου να διαπιστώσουν αν οι στρατηγικές για τη μείωση του εκφοβισμού είναι αποτελεσματικές ή αν πρέπει να αναπροσαρμοστούν, προκειμένου να βελτιωθεί η αποδοτικότητά τους.

2.10. ΚΕΦΑΛΑΙΟ 10

Η ΣΧΟΛΙΚΗ ΔΙΑΜΕΣΟΛΑΒΗΣΗ: ΕΚΠΑΙΔΕΥΟΝΤΑΣ ΤΟΥΣ ΜΑΘΗΤΕΣ ΣΤΗ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΤΟΥ ΣΧΟΛΙΚΟΥ ΕΚΦΟΒΙΣΜΟΥ

Διάρκεια Επιμόρφωσης: 8 ώρες

Γενικός Σκοπός Κεφαλαίου

Η σχολική διαμεσολάβηση ως μέθοδος και πρακτική ειρηνικής επίλυσης συγκρούσεων και διαφορών εντάσσεται στο γενικότερο πλαίσιο περιστολής της βίας σε οποιαδήποτε έκφρασή της μέσα στο σχολικό περιβάλλον. Σκοπός της παρούσας ενότητας είναι σε πρώτο επίπεδο (Ενότητα 10.1) ν' αποσαφηνίσει την έννοια «σχολική διαμεσολάβηση» καθώς και τα μοντέλα με τα οποία μπορεί να εκπαιδευτεί κανείς πάνω σ' αυτήν. Σε δεύτερο επίπεδο (Ενότητα 10.2) περνάμε στο πιο πρακτικό μέρος της ενότητας αναλύοντας πώς εκπαιδεύονται οι μαθητές στη διαδικασία της διαμεσολάβησης, παρουσιάζοντας τις βασικές αρχές της διαδικασίας, το προφίλ των διαμεσολαβητών και τη διαδικασία καθεαυτή.

Σκοπός Ενότητας 10.1 – Η Έννοια και τα Μοντέλα της Σχολικής Διαμεσολάβησης

Η σχολική διαμεσολάβηση εντάσσεται στη γενικότερη ανάγκη της εποχής, η οποία επιζητά μια εκπαίδευση προσανατολισμένη στο ομαδοσυνεργατικό πνεύμα (cooperative school) και την ουμανιστική ψυχολογία (humanistic psychology) (Silcock & Stacy, 1997 αναφέρεται στο Αρτινοπούλου, 2010). Σκοπός της παρούσας υποενότητας είναι ν' αναδείξει τη διαδικασία της σχολικής διαμεσολάβησης ως αποτελεσματική τεχνική αντιμετώπισης του φαινομένου του σχολικού εκφοβισμού, παρουσιάζοντας τα επιμέρους μοντέλα, μέσω των οποίων μπορεί να υλοποιηθεί.

Σκοπός Ενότητας 10.2 – Εκπαιδεύοντας τους Μαθητές στη Σχολική Διαμεσολάβηση

Προκειμένου η διαδικασία της σχολικής διαμεσολάβησης να είναι πετυχημένη, θα πρέπει οι διαμεσολαβητές-μαθητές να έχουν εκπαιδευτεί άρτια και να είναι κατάλληλοι γι' αυτόν τον ρόλο. Σκοπός της ενότητας αυτής είναι να βοηθήσει τον εκπαιδευτικό ν' αντιληφθεί τη διαδικασία εκ των έσω, προκειμένου να λειτουργήσει ο ίδιος στο μέλλον ως συντονιστής ενός προγράμματος διαμεσολάβησης στο σχολείο του.

Προσδοκώμενα Αποτελέσματα Κεφαλαίου

Όταν οι εκπαιδευόμενοι θα έχουν ολοκληρώσει τη μελέτη του κεφαλαίου αυτού, θα είναι σε θέση να:

- Ορίζουν την έννοια «σχολική διαμεσολάβηση»
- Διακρίνουν τα μοντέλα εκπαίδευσης πάνω στη διαδικασία της διαμεσολάβησης
- Γνωρίζουν τις βασικές αρχές της διαμεσολάβησης
- Αναγνωρίζουν τους μαθητές που θα μπορούσαν να ασκήσουν τον ρόλο του διαμεσολαβητή
- Εντοπίζουν τις κατάλληλες τεχνικές για να διδαχθεί και να εφαρμοστεί η διαμεσολάβηση στο σχολείο.

Προσδοκώμενα Αποτελέσματα Ενότητας 10.1 – Η Έννοια και τα Μοντέλα της Σχολικής Διαμεσολάβησης

Όταν οι εκπαιδευόμενοι θα έχουν ολοκληρώσει τη μελέτη της ενότητας αυτής, θα είναι σε θέση να:

- Ορίζουν την έννοια της σχολικής διαμεσολάβησης
- Επιλέγουν το κατάλληλο μοντέλο με το οποίο θα εκπαιδεύσουν τους ενδιαφερόμενους υποψηφίους διαμεσολαβητές
- Παρουσιάζουν τους βασικότερους στόχους της.

Προσδοκώμενα Αποτελέσματα Ενότητας 10.2 – Εκπαιδεύοντας τους Μαθητές στη Σχολική Διαμεσολάβηση

Όταν οι εκπαιδευόμενοι θα έχουν ολοκληρώσει τη μελέτη του κεφαλαίου αυτού, θα είναι σε θέση να:

- Γνωρίζουν πώς διδάσκεται η διαμεσολάβηση, πόσο διαρκεί, ποιος την διδάσκει
- Αξιολογούν ποιοι μαθητές μπορούν να λειτουργήσουν ως διαμεσολαβητές και με ποιον ρόλο
- Γνωρίζουν τις βασικές αρχές της διαμεσολάβησης
- Έχουν πλήρη εικόνα για όλα τα βήματα της διαδικασίας κατά τη διάρκεια της διαμεσολάβησης.

Έννοιες Κλειδιά Κεφαλαίου

- Σχολική Διαμεσολάβηση/ Διαμεσολάβηση συνομήλικων

- Μοντέλα εκπαίδευσης σχολικής διαμεσολάβησης
- Βασικές αρχές της σχολικής διαμεσολάβησης
- Τεχνικές και όρια στη σχολική διαμεσολάβηση
- Προφίλ υποψηφίων διαμεσολαβητών

Έννοιες Κλειδιά Ενότητας 10.1 – Η Έννοια και τα Μοντέλα της Σχολικής Διαμεσολάβησης

- Σχολική Διαμεσολάβηση /Διαμεσολάβηση συνομηλίκων
- Επανορθωτική Δικαιοσύνη /Αποκαταστατική Δικαιοσύνη
- Ολιστική προσέγγιση
- Carde προσέγγιση
- Elective course, classroom model, student club model

Έννοιες Κλειδιά Ενότητας 10.2 – Εκπαιδύοντας τους Μαθητές στη Σχολική Διαμεσολάβηση

- Βασικές αρχές διαμεσολάβησης
- Δεξιότητες διαμεσολαβητή
- Εκπαίδευση και Διαμεσολάβηση
- Τεχνικές διαμεσολάβησης

Εισαγωγικές Παρατηρήσεις Κεφαλαίου

Το κεφάλαιο αυτό περιλαμβάνει δύο ενότητες. Στην πρώτη επιχειρείται η διασάφηση της έννοιας «σχολική διαμεσολάβηση» και η διάκριση των μοντέλων εκπαίδευσης πάνω στη διαμεσολάβηση. Στη δεύτερη ενότητα προσεγγίζεται το θέμα πρακτικά, αναφέροντας τεχνικές της διαμεσολάβησης, ρόλους και προφίλ των διαμεσολαβητών καθώς και μια ευσύνοπτη παρουσίαση της διαδικασίας.

Εισαγωγικές Παρατηρήσεις Ενότητας 10.1 – Η Έννοια και τα Μοντέλα της Σχολικής Διαμεσολάβησης

Η ενότητα αυτή περιλαμβάνει δύο υποενότητες. Στην πρώτη οριοθετείται η έννοια και η διαδικασία της σχολικής διαμεσολάβησης και στη δεύτερη παρουσιάζονται αναλυτικά τα μοντέλα εκπαίδευσης πάνω στη διαδικασία.

Εισαγωγικές Παρατηρήσεις Ενότητας 10.2 – Εκπαιδεύοντας τους Μαθητές στη Σχολική Διαμεσολάβηση

Η ενότητα αυτή περιλαμβάνει οκτώ υποενότητες. Στην πρώτη υποενότητα γίνεται αναφορά στους τρόπους εκπαίδευσης στη διαμεσολάβηση. Στη δεύτερη υποενότητα γίνεται μια ταξινόμηση των ρόλων των διαμεσολαβητών και στην τρίτη παρουσιάζεται ο τρόπος με τον οποίο επιλέγεται ο διαμεσολαβητής. Στην τέταρτη υποενότητα καταγράφονται τα βασικά χαρακτηριστικά της σχολικής διαμεσολάβησης και στη συνέχεια, γίνεται εκτενής αναφορά στις δεξιότητες που οφείλει να αποκτήσει ο διαμεσολαβητής. Οι τεχνικές τις οποίες θα πρέπει να εφαρμόζει ο διαμεσολαβητής παρουσιάζονται στην έκτη υποενότητα, ενώ στην έβδομη γίνεται αναλυτική αναφορά στη διαδικασία καθεαυτή. Τέλος, στην όγδοη υποενότητα παρουσιάζονται κάποιες κριτικές προσεγγίσεις που έχουν διατυπωθεί σχετικά με τη διαμεσολάβηση.

Σύνοψη Κεφαλαίου

Το κεφάλαιο αυτό αναφέρεται στη Σχολική Διαμεσολάβηση, δηλαδή στην εκπαίδευση των μαθητών στη διαχείριση του σχολικού εκφοβισμού. Ως σχολική διαμεσολάβηση ορίζεται η διαδικασία ειρηνικής επίλυσης μιας σύγκρουσης μεταξύ δύο ή περισσότερων διαφωνούντων μαθητών με τη βοήθεια ενός διαμεσολαβητή, μέσα από μια διαδικασία άμεσης επικοινωνίας μεταξύ των μερών, η οποία αποσκοπεί στην εποικοδομητική επίλυση της διαφωνίας.

Στόχοι αυτού του νέου τρόπου προσέγγισης στην επίλυση και διαχείριση των σχολικών προβλημάτων αναφέρονται: α) η μείωση πειθαρχικών προβλημάτων και αποβολών β) η απελευθέρωση εκπαιδευτικών από τον ρόλο της «αστυνόμησης» των μαθητών, γ) η μείωση των βίαιων και αντικοινωνικών συμπεριφορών και αποφυγή διάλυσης των φιλικών σχέσεων και δ) η δημιουργία ενός κλίματος συνεργασίας, αυτονομίας και εποικοδομητικού διαλόγου. Σύμφωνα με τους Johnson & Johnson παρουσιάζονται τρεις τρόποι ταξινόμησης των μοντέλων σχολικής διαμεσολάβησης: α) ο 1^{ος} τρόπος ταξινόμησης αναφέρεται στο διαχωρισμό βάσει της ολιστικής προσέγγισης ή τα προγράμματα της *carde* προσέγγισης, β) ο 2^{ος} τρόπος ταξινόμησης, όπου τα προγράμματα χωρίζονται σε προγράμματα *curriculum* και σε προγράμματα διαμεσολάβησης και γ) ο 3^{ος} τρόπος ταξινόμησης, ο οποίος αναφέρεται στην κατηγοριοποίηση των προσεγγίσεων σε προσεγγίσεις δεξιοτήτων, ακαδημαϊκού τύπου προσεγγίσεις ή προσεγγίσεις δομικής αλλαγής.

Προκειμένου οι μαθητές να μπορούν ν' αναλάβουν τον ρόλο του διαμεσολαβητή, πρέπει να εκπαιδευτούν στις βασικές αρχές και τα βήματα της διαδικασίας. Οι ρόλοι των συνομηλίκων – διαμεσολαβητών ταξινομούνται σε δύο κατηγορίες: στους ρόλους έμμεσης συμβολής και στους ρόλους άμεσης υποστήριξης. Επιπλέον, σημαντικές παράμετροι για την εφαρμογή ενός προγράμματος σχολικής διαμεσολάβησης είναι ο

τρόπος επιλογής των διαμεσολαβητών, τα βασικά γνωρίσματα της σχολικής διαμεσολάβησης, οι δεξιότητες του διαμεσολαβητή και οι τεχνικές διαμεσολάβησης. Συνοψίζοντας, στο συγκεκριμένο κεφάλαιο επιχειρήθηκε μια συνοπτική, αλλά πλήρης οπτική της μεθόδου της «σχολικής διαμεσολάβησης» από θεωρητική και πρακτική σκοπιά. Οι εκπαιδευτικοί που θα ολοκληρώσουν τη μελέτη του κεφαλαίου θα έχουν τη δυνατότητα να χρησιμοποιήσουν τη διαδικασία αυτή σε μικρά και σε μεγάλα προβλήματα σχολικού εκφοβισμού και θα είναι σε θέση ν' ανταποκριθούν στις νέες εκπαιδευτικές ανάγκες, οι οποίες συνίστανται στη δημιουργία ενός συνεργατικού σχολείου (cooperative school) μέσα στο οποίο οι μαθητές θα καλλιεργήσουν δεξιότητες συνεργασίας και εποικοδομητικού διαλόγου.

